T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NEVŞEHİR ÇOBAN FOLKLORU

Yüksek Lisans Tezi

Mevlüt Cihan EROĞLU

Danışman
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

Nevşehir
Şubat 2019

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NEVŞEHİR ÇOBAN FOLKLORU

Yüksek Lisans Tezi

Mevlüt Cihan EROĞLU

Danışman
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

Nevşehir
Şubat 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Mevlüt Cihan EROĞLU

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

"Nevşehir Çoban Folkloru" adlı Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Mevlüt Cihan EROĞLU

Danışman
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı
Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL

KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU danışmanlığında Mevlüt Cihan EROĞLU tarafından hazırlanan "Nevşehir Çoban Folkloru" adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

4./2./2019

JÜRİ		**İMZA**
Danışman	: Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul BALABAN	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Tekin TUNCER	.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 14./02./2019 tarih ve 2019/08.182 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

14./02./2019

Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlanmasında bilgi ve birikiminden yararlandığım ve tezimle ilgili birçok kaynağı temin etmemi sağlayan, ilgi ve destekte bulunan danışmanım, değerli hocam Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU'ya ve tez hazırlama süreci boyunca bana maddi ve manevi olarak desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

NEVŞEHİR ÇOBAN FOLKLORU

Mevlüt Cihan EROĞLU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Şubat 2019
Danışman: Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

ÖZET

Belirli bir mesleğin etrafında oluşan adetler, anlatılar ve dil kullanımları, "meslek folkloru" adıyla halk bilimi çalışmalarında incelenmektedir. Sözlü ve sözsüz iletişim biçimlerinden kullanılan tekniklere, ritüelistik yapıdan inanç ve mizaha kadar birçok bileşen meslek folklorunun öne çıkan karakteristiklerindendir. Nevşehir yöresinde çobanlık mesleğine bağlı folklorik birikimin ortaya çıkarılması amaçlanan bu çalışmada çobanlığın çeşitli yönleri üzerinde durulmuştur. Geçmişte göçebe bir toplum olan Türklerin geçim kaynaklarının başında hayvancılığın geldiği bilinmektedir. Bu bağlamda Türk kültüründe çobanlık geçmişten günümüze kadar devam eden bir meslektir. Çobanlık bir meslek olduğu kadar geleneksel uygulamaların ve sözlü kültür ürünlerinin de bir taşıyıcısıdır. Çobanların söyledikleri türküler, çaldıkları kaval ezgileri ve anlattıkları fıkralar yaylalarda kalmamış, yıllarca nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiş ve halk kültürünün içinde yerini bulmuştur. Anadolu'da genelde babadan-oğula geçen çobanlık maddi kültür unsurlarıyla da dikkat çekmektedir. Toplumda çobanların her zaman bir yeri olmuştur. Kimi zaman yağmur dualarında yer almışlar, kimi zaman da düğünlerdeki seyirlik oyunlarda icracı olmuşlardır. Anadolu'da görülen çoban kültürünün izleri Nevşehir yöresindeki köy, kasaba ve ilçelerde de görülmektedir. Çalışmanın konusu, Nevşehir yöresindeki çobanlık mesleği etrafında oluşmuş sözlü kültür ürünleri, inanç ve uygulamalar ve maddi kültür unsurlarının araştırılmasıdır. Tez, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çobanlıkla ilgili halk bilgisi ele alınmış, ikinci bölümde çobanlıkla ilgili halk edebiyatı ürünleri tanıtılmış, üçüncü bölümde ise çobanlık mesleğinin icrasına dönük bulgular incelenmiştir. Tezde, günümüzde sayıları oldukça azalan çobanların meslekle ilişkili folkloru kayıt altına alınmıştır. Çobanın yalnızca mesleğin bir temsilcisi olmadığı, geçmişten günümüze bir kültür taşıyıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma, halk bilimi alan araştırması yöntemlerine bağlı olarak alandan derlenen malzeme üzerinde yapılan incelemeye dayanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Meslek folkloru, Çobanlık, Nevşehir, Folklor, Kültür.

NEVŞEHİR SHEPHERD FOLKLORE

Mevlüt Cihan EROĞLU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Department of Turkish Language and Literature, M.A., February 2019
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ali YOLCU

ABSTRACT

The customs, narratives and language uses at around a spesific profession are examined in folklore studies which called as "occupational folklore". Many components from oral and non-verbal forms of communication to techniques, from ritualistic structure to belief and humor are all the featured characteristics of occupational folklore. In this study, which is aimed to reveal folkloric accumulation related to the shepherd profession in Nevşehir region, various aspects of shepherd are emphasized. It is known that livestock breeding is one of the main source of livelihood of Turks who are a nomadic society in the past. In this context, in Turkish culture, shepherd is an occupation that has been continuing from the past to the present. Shepherd is also an occupation as well as a carrier of traditional practices and oral culture products. The folk songs that shepherds sang, the melodies of the reedpipes which are played by them, and the jokes they told did not stay in the highlands; they have been transferred to the present for many years and have been found places in the folk culture. The shepherd, which usually goes from father to son in Anatolia, attracts attention with its material culture elements. Shepherds have always had a place in society. Sometimes they took part in the rain prayers and sometimes they have become a performer in the rural games of wedding ceremonies. The traces of the shepherd seen in Anatolia are also seen in the villages, towns and districts of Nevşehir. The subject of the study is to research verbal culture products, beliefs and practices and material culture elements around the shepherd occupation in Nevşehir region. The thesis consists of three parts.In the first chapter, folk knowledge about the shepherd was discussed. In the second section, folk literature products which are related to the shepherd were introduced and in the third section the findings about the performance of the shepherd occupation were examined. In the thesis, as the numbers of them are quite diminishing today, shepherds' folklore which is related with their occupation has been recorded. It is concluded that the shepherd was not only a representative of the occupation, but a carrier of culture from past to present. This study is based on the examination of the material collected from the field depending on the methods of folklore field research.

Keywords: Occupation folklore, Shepherding, Nevşehir, Folklore, Culture.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK iv

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK v

KABUL VE ONAY SAYFASI vi

TEŞEKKÜR vi

ÖZET viii

ABSTRACT ix

İÇİNDEKİLER x

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOBANLIKLA İLGİLİ HALK BİLGİSİ

1. 1. Çoban Yemekleri 3

1. 2. Çobanlıkta Kullanılan Eşyalar 6

1. 2. 1. Çoban Aletleri 6

1. 2. 2. Hayvanlara Takılan Eşyalar 8

1. 3. Çoban Giysileri 9

1. 4. Çoban Meteorolojisi 10

1. 5. Çoban Etnobotaniği 13

1. 6. Çobanların Halk İnanışları 13

1. 7. Hayvan Hastalıkları ve Geleneksel Tedavi Usulleri 16

1. 8. Çobanlıkla İlgili Halk Hukuku 29

1. 9. Çoban Oyunları 32

1. 10. Yağmur Duası 35

1. 11. Kurt Ağzı Bağlama 35

1. 12. Mevki İsimleri 36

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOBANLIKLA İLGİLİ HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

2. 1. Efsaneler 37

2. 2. Masallar 39

2. 3. Fıkralar 41

2. 4. Memoratlar 45

2. 5. Kişisel Anlatılar 52

2. 6. Atasözü ve Deyimler 71
2. 7. Alkış ve Kargışlar 75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÇOBANLIK MESLEĞİNİN İCRASINA DÖNÜK BULGULAR

3. 1. Çobanlığın Eğitim ve İcra Boyutu 77
3. 2. Otlatma Teknikleri 83
3. 3. Koç Katımı 91
3. 4. Koyunların Doğumu (Döl Dökme) 93
3. 5. Yakmak 97
3. 6. En Vurmak 99
3. 7. Koyun Boyama (Aşı) 100
3. 8. Süt Sağımı 101
3. 9. Koyun Kırkımı 101
3. 10. Sürünün Yaylımında Eşek ve Köpek 102
3. 10. 1. Eşek 102
3. 10. 2. Köpek 102
3. 11. Çobanların Gözünden Kurt 106
3. 12. Çoban ve Hayvan Barınakları 110
3. 13. Sürü Hayvanlarına Verilen Adlar 110
SONUÇ 112
KAYNAKÇA 115
SÖZLÜ KAYNAKLAR 117
EKLER 119
ÖZGEÇMİŞ 124

GİRİŞ

İnsanlığın uygarlaşma aşamalarında önemli bir dönüm noktası, "Neolitik devrim" de denilen tarımsal faaliyetlerin başlaması ve hayvanların evcilleştirilmesidir. Ön Asya'da ilk izlerini gördüğümüz bu faaliyetlerin besin biriktirme, ticaret, mülkiyet gibi kavramlar üzerinde önemli etkiler bıraktığını söylemek mümkündür. Yaşadıkları coğrafya ve sosyo-ekonomik düzenin tesiriyle göçebe eski Türk toplumu arasında hayvancılığın önemli bir ekonomik faaliyet olduğu malumdur. Özellikle at besiciliği ve küçükbaş hayvancılığı hayatlarının merkezine koyan Türkler, büyük sürülerle su kaynakları ve otlaklara göre konum değiştirmekteydiler.

Hayvancılığın çevresel koşulların elverişli olduğu bölgelerde hızlı bir biçimde gelişmesi, hayvancılığa dayalı bir iktisadi model, kültür ve medeniyet tesis edilmesinde etki olmuştur. Mağara resimlerinden totemizme kadar hayvanlar insanların ekonomik dünyasıyla birlikte sanat ve inanç dünyalarında da yer bulmuşlardır. Vahşi hayvanlar kutsal dünyayla ilişkili, kültür dışı doğal düzenin simgeleri olarak görülürken, evciller özellikle avcı ve hayvancı toplumlarda çeşitli inanç ve törenlere konu olmuşlardır (Açа, 2018: 17).

Belirli bir mesleğin etrafında oluşan adetler, anlatılar ve dil kullanımları, "meslek folkloru" adıyla halk bilimi çalışmalarında incelenmektedir. Sözlü ve sözsüz iletişim biçimlerinden kullanılan tekniklere, ritüelistik yapıdan inanç ve mizaha kadar birçok bileşen meslek folklorunun öne çıkan karakteristiklerindendir. Nevşehir yöresinde çobanlık mesleğine bağlı folklorik birikimin ortaya çıkarılması amaçlanan bu çalışmada çobanlığın çeşitli yönleri üzerinde durulmuştur.

Geçmişte göçebe bir toplum olan Türklerin geçim kaynaklarının başında hayvancılığın geldiği bilinmektedir. Bu bağlamda Türk kültüründe çobanlık geçmişten günümüze kadar devam eden bir meslektir. Çobanlık bir meslek olduğu

kadar geleneksel uygulamaların ve sözlü kültür ürünlerinin de bir taşıyıcısıdır. Çobanların söyledikleri türküler, çaldıkları kaval ezgileri ve anlattıkları fıkralar yaylalarda kalmamış, yıllarca nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiş ve halk kültürünün içinde yerini bulmuştur. Anadolu'da genelde babadan-oğula geçen çobanlık maddi kültür unsurlarıyla da dikkat çekmektedir. Toplumda çobanların her zaman bir yeri olmuştur. Kimi zaman yağmur dualarında yer almışlar, kimi zaman da düğünlerdeki seyirlik oyunlarda icracı olmuşlardır. Anadolu'da görülen çoban kültürünün izleri Nevşehir yöresindeki köy, kasaba ve ilçelerde de görülmektedir.

Tezin amacı, Nevşehir yöresindeki çobanlara ait geçmişteki ve günümüzdeki sözlü kültür ürünlerinin, maddi kültür unsurlarının, folklorik birikimlerinin, kısaca mesleğin etrafında oluşmuş belirli kültürel olguların incelenip kayıt altına alınarak halk bilimine kazandırılmasıdır.

Çalışmanın konusu, Nevşehir yöresindeki çobanlık mesleği etrafında oluşmuş sözlü kültür ürünleri, inanç ve uygulamalar ve maddi kültür unsurlarının araştırılmasıdır. Tez, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çobanlıkla ilgili halk bilgisi ele alınmış, ikinci bölümde çobanlıkla ilgili halk edebiyatı ürünleri tanıtılmış, üçüncü bölümde ise çobanlık mesleğinin icrasına dönük bulgular incelenmiştir. Tezde, günümüzde sayıları oldukça azalan çobanların meslekle ilişkili folkloru kayıt altına alınmıştır. Çobanın yalnızca mesleğin bir temsilcisi olmadığı, geçmişten günümüze bir kültür taşıyıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma, halk bilimi alan araştırması yöntemlerine bağlı olarak alandan derlenen malzeme üzerinde yapılan incelemeye dayanmaktadır. Çalışmanın kimi yerlerinde alan-yazın taramasına bağlı yazılı kaynaklardan alınan veriler kullanılmış, ancak çalışmadaki verilerin çoğu sözlü kaynaklardan yapılan derlemeler neticesinde elde edilmiştir. 2014-2015 yılları içinde belirli aralıklarla yapılan ve yaklaşık 50 gün süren alan araştırması esnasında çoğu çobanlık mesleğini icra eden 60 kaynak kişi ile görüşülmüş, zaman zaman katılımlı gözlem yapmak üzere çobanlarla birlikte sürü yaylımlarına katılınmıştır. Verilerin tasnifinde "halk bilgisi", "halk edebiyatı" ve "mesleğin icra süreçleri" ana temaları esas alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOBANLIKLA İLGİLİ HALK BİLGİSİ

Halk bilgisi ürünleri belli bir geleneksel bağlam içinde yaratılırlar ve içinde doğdukları geleneğe bağlıdırlar. Geleneği ortaya çıkaran sebepler var oldukça, yani yaratıcı, aktarıcı, dinleyici ve yaratma ve nakletme ortamı bulunduğu sürece, bu ürünler yaratılacak ve geleneğe mensup halk grubunun üyeleri tarafından tekrarlanacaktır. Her halk bilgisi yaratması, içinde doğduğu geleneğin yerel ve ulusal özelliklerini yansıtmaktadır (Ekici, 2004: 13). Çobanlık mesleği etrafında Nevşehir yöresinde tespit ettiğimiz halk bilimi ürünleriyle ilgili bulgular şunlardır:

1. 1. Çoban Yemekleri

Çobanlar yemeklerini ellerindeki kısıtlı imkânlarla yapmaktadır. Malzeme olarak genelde süt ve eti kullanırlar. Malzemeler koyunlardan elde edilir. Yaylada yemek bulamayan çobanlar kendi yemeklerini kendileri yapmak zorunda kalmaktadır. Bu sayede yemek yapmada ustalaşmışlardır. Pratik ve lezzetli olan çoban yemekleri diğer insanların da ilgisini çekmektedir. Misafirperverliğin bir parçası olarak çobanlar yaylada rastladıkları insanlara bu yemeklerden ikram ederler. Çobanların yaptıkları bu yemeklerin tadından dolayı günümüz mutfağındaki bazı yemeklere "çoban" ismi verilmiştir. Çoban kavurma, çoban kebabı, çoban salatası vb. Aşağıda yörede çobanların yaptığı yemekler listelenmiştir:

Ağız: Koyunun doğumundan sonraki ilk sütüdür. Tatlı ve koyu olur. Sütle karıştırılarak pişirilir. Pişirildikten sonra koyulaşır. Üstüne pekmez veya şeker dökülerek yenir. Karla da yendiği olur (K. 53). Bazı yerlerde buna "burunağılı" denir (K.18).

Bulama, Köremez (Göremez): Süt sağım zamanı, mayıs-haziran aylarında çoban kendi güttüğü sürüden koyulaşmış koyun sütünü sağar. Gün dönümü zamanı süt yağlanır, koyulaşır. Bir kabın içine konan süt ateşte kaynatılır. Bazen içine bir kaşık yoğurt konur. Bazen de içine çavdar ekmeği ya da bulgur atılır. Yavaş yavaş karıştırılarak koyulaşması sağlanır. İçine çağla atılınca daha iyi olur. İçine yumurta da katılabilir (K.13,K.20, K.23, K.26, K.43). Göremez adı, koyun sahibinin çobanın yemek yapmak için sağdığı sütü göremediğinden dolayı bu ad verilmiştir (K.38).

Çoban Kebabı (Deri Kebabı, Tulum): Koyun normal olarak başından kesilir**.** Koyunun eti bir bütün olarak deriden çıkartılır. Deri tulum şeklinde çıkartılır. Dizleri içerden kesilir. Bu et temizlendikten sonra bir bütün olarak baharatlarla beraber derinin içine dikilir. İçine soğan veya sarımsak konulabilir. Yaylım yerinde büyük bir çukur kazılır. İçine çokça ateş yakılır. Ateş köz haline gelince tulum şeklinde olan deri içerisindeki koyun eti tandıra benzeyen çukura konur. İçine konulurken ayak kısımları birbirine telle bağlanır. Ardından hava almayacak biçimde üstü toprakla kaplanır. Bazen üzerinde tekrar ateş yakılır. Sıcak yerken insana ağır gelebilir. Belli bir süre piştikten sonra hazır hale gelir. Piştiği kokusundan anlaşılır (K.15, K.20, K.22, K.36).

Çoban Pilavı: Bulgur, yağ ve soğanla yapılan bir yemektir (K.12, K.22).

Değnek Kebabı: Çoban bir ağaç parçasını bıçakla düzeltir. Ucunu sivriltir. Etleri ağaç parçasına dizer. Yaktığı ateşte pişirir (K.48).

Dürme (Bozbaş): Koyun eti kemiksiz çıkarılır. Tuzlayıp kazana basarlar. Et tuzunu iyice alır. Bir gün sonra tuzlanmış et eşeğin üzerindeki kürke kuruması için serilir. Çoban zamanla yavaş yavaş bu eti yer. Etten biraz keser ve pilav yapar. Etle patates yemeği pişirir. Etten biraz keserler. Eti, kestikleri çubuğa dolandırıp ateşte pişirirler. Pişen eti yufka ekmeğinin arasına koyup dürüm şeklinde yerler (K.18, K.34).

Köz Çayı: Tadı tüpte yapılan çayla bir olmaz (K.12).

Köm: Kesilen koyun etinin kokmaması ve bozulmaması için biraz tuzlanır. Et ince ince doğranır. Yakılan ateşin közünde bir kapta pişirilerek yenir. Tuz atılan yemek üç-beş gün tazeliğini korur (K.23).

Lepe (Sütlü Pilav): Altaylılar ilkbaharda Yayık'ı kaldırma adıyla bilinen merasim yapar, bu merasimde davarların ve kısrakların sağılan ilk sütüyle bulgurun karıştırılmasından lapa denilen yiyecek hazırlarlar (Bayat, 2011: 171). Nevşehir yöresinde de, bu yemek koyundan ve keçiden sağılan taze sütle yapılır. Süt, şeker ve pirinçle bakır kaplarda yapılır. Süt kaynarken bulgur, yarma veya pirinç ilave edilir. Piştikten sonra bezle sarılarak toprağın içine gömülür. Bazen şeker de ilave edilir. Piştikten sonra üzerinde kat kat kaymak olur. Pişirilen lepe, üzerine kırağı düştükten sonra yenirse daha lezzetli olur (K.1, K.11, K.16, K.18, K.48, K.60).

Yoğurt Çalma: Çoban yoğurdu çaldığı zaman tutması için ağaca ya da kayalıklara koyar. Hayvanlar yoğurdu devirebilir. Akşamdan çaldığı yoğurdu kayalıklara ya da ağaca koyduktan sonra koyunları gütmeye gider (K.36).

Yemek kültürüyle ilgili diğer bulgular şunlardır: Çoban acıktığı zaman arazide önüne çıkan tavşan ya da kekliği vurur. Bunlardan ya pilav yapar ya da bunları sade yer (K.36). Çoban sütü sağdığı zaman süt taşınırken dökülmemesi için kabın ağzına temiz ince çubuklar gerilir. Kabı filenin içine koyarak taşır **(**K.23). Çoban yaylım sırasında ölmek üzere olan koyunu mundar olmaması içi keser. Koyunun ciğerleri ve sakatatları çobanın hakkıdır. Hakkını alan çoban koyunun diğer kısımlarını sahibine teslim eder. Çoban, ciğer ve sakatatlarla pilav pişirir (K.48). Çoban keçi veya koyunlardan sütü sağar. Kaynattıktan sonra içine şeker ve ekmek atar. Karıştırdıktan sonra yer (K.46). Çoban, buzdolabı olarak çakıllı yeri kullanır. Kestiği koyunu kazdığı çakıl taşlı toprağın içine gömer. Et kokmaz. Acıktığı zaman çıkarır ve yer. Ayrıca buralara karpuz da gömer (K.55). Selanik'ten Mustafapaşa'ya gelen muhacirlerin arasında yer alan çobanlar sütü kaynatacak kapları olmadığı için iki tane cingi taşı ateşte iyice kızdırırlar ve sağdıkları sütün içine atarlarmış (K.25). Koyun tuluğunun içine yoğurt dökülür. Tuluk ırmak kenarında durur. Üç ay boyunca tuluğun içine yoğurt dökülür. Derenin kenarına konan tuluktan yoğurdun suyu her

gün sızar. Taş gibi bir yoğurt ortaya çıkar. Tereyağ yapmak için de yoğurt soğuk suyla yayık içinde sallanır (K.11).

1. 2. Çobanlıkta Kullanılan Eşyalar

1. 2. 1. Çoban Aletleri

Bağcak İpi: Beş-altı metre uzunluğunda olan ip koyunun ayağına çoban tarafından bağlanır. Bu ipi çoban da eline bağlar. Çoban uyurken sürü hareket ederse bu ipe bağlı olan koyun da hareket eder ve çobanı uyandırır. Böylece çoban sürünün kaybolmasını önlemiş olur. Lider koyundur. Çoban yemesi için bu koyuna ekmek verir ve onu kendine alıştırır. Çobanla sürü arasında yatar. Tehlike yoksa çobanı rahatsız etmez (K.2, K.21, K.27, K.46, K.48, K.50, K.52, K.55, K.59).

Bağcak ipi çok sağlam olur. Örme ipten yapılır ve parmak kalınlığında olur, kolay kolay kopmaz. Çobanın koluna göre ayarlı olur, kolunu fazla sıkmaz. Çoban, bağcak ipini sağ tarafına yatarsa sol koluna, sol tarafına yatarsa sağ koluna takar. İpte düğüm vardır. Bu ip her koyuna göre ayarlanır. İpin diğer ucu koyunun boğazına sıkmayacak şekilde bağlanır. Bağcak koyunu çobana alışkındır. Çobanın yanına gelir, yatar (K.36).

Değnek: Sağlam ağaçtan yapılır. Karaağaçtan, kızılcık, alıç, meşe, iğde, elma, acıbademden, kara erikten yapılır. Çoban bu ağaçların ince sürgünlerinden beş-on tane keser. Yaktığı ateşte bu değnekleri kızartarak doğrultur. Kızarttıktan sonra eğri olan yerini düzeltmek için bir taşın altına koyar ve bir müddet değnek orada kalır (K.14).

Alıçtan, elmadan veya söğütten, kızılcıktan da yapılır. Çoban, değneği koyuna attığı zaman değneğin dik değip zarar vermemesi için ucu ateşte eğilir. Ucu eğri olan değnek koyuna yan değer. Düz olan değnek koyuna zarar verir (K.43, K.52). Sonbaharda pişirilen değnekler daha sağlam olur (K.8). Meyve veren ağaçtan değnek olmaz (K.13).

Çoban, değneği ateşte kavurarak baston şekline getirir. Koyunu yakalamak istediği zaman değneğin baş tarafıyla koyunun ayağından çeker ve yakalar. Baston değnek hem koyun gütmek hem de koyun yakalamak için kullanılır (K.26).

Değnekle çoban kendini yabancı köpeklere, kurtlara, yabancı insanlara ve hırsızlara karşı korur (K.19). Çoban, değneği yabancı biriyle kavga edeceği zaman kullanır. Sürü ekili bir tarlaya gireceği zaman sürüye yetişemezse değneği sürünün önüne atarak koyunların durmasını sağlar (K.11).

Çobanın ucu eğri olan kalın ve "çıpkı" adı verilen ince olan iki çeşit değneği vardır. Kalın değneğiyle yere vurarak sürüyü yönlendirir. Çıpkıyla da bazen koyunların sırtına vurur (K.30).

Çoban Düdüğü: Çoban köyün meydanına gelerek düdüğünü çalar. Köylüye koyunları getirin mesajı verir. Düdük sesinin duyan aileler koyunlarını sürüye katmak için getirirler (K.44).

Çipli: İnce uzun değnekten olur. Ucuna ince parçalanmış naylonlardan bağlanır. Yolda giderken uyuyan koyun ve kuzular çipliyle uyandırılır. Çipli sürekli kullanılmaz (K.3).

Çoban Tenekesi: Çoban küçük bir tenekenin içine bükerek bir taş koyar. Bu tenekeyi yanında bulundurur. Sürü başkasının bağına, ekin tarlasına girerken veya istenmeyen bir yöne doğru giderken teneke sürünün önüne atılır. Ürken sürünün geri dönmesi ve durması sağlanır (K.20).

Kaval: Çobanların kullandığı üflemeli bir müzik aletidir. Bir inanışa göre bir çoban kırk gün koyunlarına tuz yalatmış. Koyunları ırmağın kenarına suya götürmüş. Su içirmeden hayvanları kavalla geri döndürmüş (K.33).

Bunların dışında el lambası, bıçak ve tüfek de çobanın kullandığı aletlerdir. Bıçakla ölmek üzere olan koyunlar kesilir.

1. 2. 2. Hayvanlara Takılan Eşyalar

Çobanlar tarafından köpeğe takılan eşyalar tort, tasma, palan (halık) ve zildir. "Tort" köpeğin boynunu çevreleyen bir koruyucu eşyadır. Demirdendir ve ucunda sivri çıkıntıları olur. Köpeğin diğer yabancı köpeklerle veya kurtla boğuşurken boğazından ve boynundan darbe almasını önler. Her köpeğe takılmaz. Bazı köpekler koşarken veya boğuşurken kendini yaralar. Köpeğe yavruyken tort takılırsa torta alışır. Köpek büyüdükçe tort değiştirilir (K.5, K.56). Tortun içinde keçe olduğu zaman köpeğin boynunu zedelemez.

Tasma köpeklere takılır. Çoban köpeği olduğunun anlaşılması için takılır. Yoksa avcılar çoban köpeği değil diye köpeğe ateş edebilir. Tasmanın yanında köpeğe zil de takılır. Gittiği ve gezdiği yer böylelikle belli olur. Zilin sesi çobana bir parola gibi gelir. Çoban gece köpeğin nerde olduğunu zil vasıtasıyla bilir (K.3).

Çobanlar tarafından eşeğe balık, çul, heybe, kuskun, palan, kolon, semer takılır. Balık, bezden yapılan takozlardır. Eşeğin üzerindeki çulun sağa sola kaymasını önler. Çul (Kürtün) eşeğin üzerine örtülen örtüdür. Heybeye ölen koyunlar, yeni doğan kuzular, silah, tüfek, giysi, yiyecek, yemek kapları konur. Kuskun, eşeğin kuyruğunun altından bağlanan bezdir. Çulun ileri gitmesini engeller.

Koyunlara ise büyüklüğüne ve şekline göre "çan", "yörük", "gümbürdek" (sarı pirinçten olur) ve "kelek" adı verilen zil çeşitleri takılır (K.20). Çan en güçlü koyuna takılır. Çünkü kurt veya hırsız geldiğinde ürkerek çıkardığı sesten çobana haber verir (K.14, K.59).

Çan (dangırdak) koyunlar kaçtığı zaman onları bulabilmek için takılır. Koyunda çan olduğu zaman geceleri korkusuz ve cesur yayılır, ürkmez. Çoban uyuyup sürüyü kaçırdığı zaman onu çanın sesiyle bulur (K.1, K.5, K.15, K.16, K.46, K.55, K.59).

Çan sayesine çobana yiyecek getiren kişi çobanın nerede olduğunu bulur. Çan ortalama 6-7 km uzaklığa kadar duyulur. Bazı koyunlar çan, zil sesini çok severler. Çanın büyüklüğü koyunun taşıyabilme gücüne göre olmalıdır. Bazı ağır çanlar

koyunun çenesini şişirebilir ve koyunu yorabilir. 1 kg, 500 gr ve 300 gr gibi çeşitli ağırlıkta olan çanlar vardır (K.25, K.43).

Çan yassı ve yuvarlak olur. Sürünün arkasında ayakta uyuyup kalan koyunlar çan sesiyle uyanır. Her koyun kendi sürüsündeki çan sesini bilir. Koyun çan sesini karıştırarak başka sürüye gidebilir. Çoban da kaybolan koyun kime aitse bulur ve ona verir (K.36).

Çan güçlü ve hareketli olan kısır ve deli koyunlara takılır (K.12, K.25, K.34). Çan, çobanın işaretidir. Çoban sürüyü kaçırdığında çanın sesinden nerede olduğunu bulur. Çobanın sürüyü yellemesine yani yatarken yaylıma kalkmasına ve yayılmasına yardımcı olur. Çan her koyuna takılmaz. Yaylıma kalkan koyunlardaki çanın sesiyle diğer koyunlar da kalkar. Çan olmazsa sürü yayılmadan gidebilir. Çan sürünün bir araya toplanmasına ve yayılmasına yardımcı olur (K.31, K.35, K.53, K.57).

Çan bakırdan olur, kalın ses çıkarır. Zil tunçtan olur, ince ses çıkarır. Güçlü koyunlara çan takılır. Zayıf koyunlara zil takılır. Çan zayıf koyunlara takılırsa ağırlığıyla koyunu yorabilir. Çanların büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre numaralı yedi çeşidi bulunur (K.25).

Hayvanlarda kullanılan bir başka eşya dağdağandır. Yaklaşık 1-2 cm uzunluğundaki iğde ağacının dallarına ait parçalar ortalarından delinerek mavi boncuklarla ve kalaçlarla beraber bir ipe dizilir. Nazara karşı havyaların boynuna takılır (K.21).

1. 3. Çoban Giysileri

Kepenek (Keçe, kopen): Kepenek çobanın vazgeçilmez giysisidir. Yaz günlerinde gölge sağlamasından dolayı serinlik, kış mevsiminde ise sıcaklık veren bir giysidir (Özbil, 2011: 101). Geceleri çoban üşürse topladığı odunlarla ateş yakar. Ateş yakacak odun bulmazsa kürkünü veya keçesini giyerek yatan sürünün ortasına oturur. Koyunun sıcağından yararlanır. (K53) Kepenek, yağmur, yaş geçirmez. Keçe sıcak tutmaz, rüzgârı önler, çobanın üzerine yapışmaz. Keçenin kenarlarına ay yıldız olur. Çoban gezerken de yatarken de kepenek giyebilir (K.2, K.11, K.18, K.53).

Kürk: Çoban karın içinde bile yatsa çobanı sıcak tutar. Ankara keçisinin derisinden yapılır. Yatarken tüylü tarafı iç tarafa çevrilerek yatılır. (K.18, K.53). Konya kürkleri kısa olur, Erzurum kürkleri ise uzun olur. Kürk beş tane koç veya kısır büyük koyunların postundan yapılır (K.23). Yünlü kısmı iç tarafa gelir, deri kısmı dış tarafa gelir. Bazı çobanlar soğuktan korunmak için omuzlarına alır. Dış tarafı olan deri kısmının yıpranmaması için deri olan tarafa naylon geçirilir. Kısası ve uzunu olur. Kayseri'de dericiler yapar (K.42, K.59, K.60).

Çarık: Camız derisinden yapılır. Geçmişte Acıgöl'de ve Karapınar'da camız varmış ve çarık ihtiyacı buralardan karşılanırmış. Çobanlar bunu kendileri yapar (K.44). Çarık için bazen sığır derisi de kullanılır. Sığır derisi kokutulur, çürük olan kısımları sıyrılır. Toprağa yatırılan deri kırmızılaşır, kına renginde olur. İşlenmiş deriden elde yapılır. Yürümesi çok rahattır ancak fazla dayanıklı olmaz (K.26). Eskiden bazen eşeğin ham derisinden çarık dikilirmiş. Yağmur yağdığı zaman ayaktan çıkar. Güneş çok olduğunda ayağı sıkar. Fakirlerin çarığı eşek derisinden, zenginlerinki camız derisinden olur (K.11).

Aba (Haba): Yünden dokunan bir çoban giysisidir. Keçeye benzer. Keçeden farkı bir palto gibi vücudu sarmasıdır. Yağmuru geçirmez. Sıcak tutar (K.33, K.42, K.58).

Yamçı: Çobanın omzuna aldığı kolu olmayan bir giysidir (K.20).

Dırmaş: Çobanın yaylıma giderken sırtına aldığı kendine özgü bir bağlanma şekli olan çantadır (K.30).

Çobanlar, bunların dışında şalvar, terlik (şapka), kasket, çarık, börk, gocuk, yağmurluk, şayak adlarıyla bilinen giyecekler giyerler (K.2, K.25, K.33, K.45, K.60).

1. 4. Çoban Meteorolojisi

Dişi koyunlar yağmur yağacağı zaman ürker, tokuşur, çırpınır, heyecanlanır. Yaylım sırasında yemediği otları yerse yaklaşık bir-iki saat içerisinde yağmur ya da kar yağar. Serçeler şafak vakti birleşerek uçmaya ve ötüşmeye başlarsa gün içerisinde yağmur ya da kar yağabilir. Ağaçların kuzey dalları kısa güney dalları uzun olur.

Güneyde bulunan ağaçlar ve otlar daha iyi büyür. Taşların kuzeye bakan tarafı yosun tutarken güney tarafları yosun tutmaz. Karıncanın yuvası topraktan olur. Karınca kuzeyi takip eder. Sürekli kuzey tarafını besler. Kuzey tarafa toprağı çok yığar. Yuvayı korunaklı u şeklinde yapar. Üç tarafı, toprağı yüksek şekilde yapar. Giriş-çıkış yerinde is toprak az olur. Koyun sürüsüne ilk olarak sahip çıkan karakoç olursa o yıl kurak geçer, kış mevsimi az olur. Koyun sürüsüne ilk olarak sahip çıkan beyaz koç olursa o yıl kış çok olur (K.43).

Çobanlar karın ve yağmurun yağacağın koyunlara bakarak anlarlar (K.53). Yağmur yağmadan önce koyunlar ve özellikle de kuzular oynamaya başlar, kuzular koşar ve zıplar (K.15). Alıçların çok olması kışın sert geçeceğine işarettir (K.8). Yağmur yağacağı zaman karıncalar daha hızlı çalışır (K.51). Çoban ateş yaktığı zaman koyunlar ateşin etrafında dolanırlarsa yağmur yağar (K.38). Koyun kaşınırsa yağmur yağar (K.54).

Karın yağacağı zaman koyun kafasını hiç kaldırmadan yayılır. Rüzgârların nereden estiğini ve hangi özellikte olduğunu bilir. Yağmur yağacağı zaman koyunlar kulaklarını oynatır (K.51).

Kavağın yaprakları yukardan dökülmeye başlarsa kış sert geçer. Yerdeki yapraklar karın yerde çok duracağına işaret eder. Kavağın yaprakları aşağıdan dökülmeye başlarsa ve ağacın ucunda yaprak kalırsa kış hafif geçer. Karın yerde fazla durmayacağına işaret eder (K.25, K.51, K.53, K.55).

Hiç yemediği otları yerse kar veya yağmur yağabilir. Çoban sürüyü yönlendirmeye çalışır. Sürü ise yerinden oynamaz. Kar ya da yağmur yağacağı zaman keçi kayalık bir yerdeyse oradan uzaklaşmak istemez. Bir ağılın yanındaysa oradan da uzaklaşmaz. Çoban ne kadar uzaklaştırmak istese de keçi bu yerlere geri gelir. Yağmur veya kar yağacağı zaman keçi kuyruğunu düşürür. Kar ve yağmur yağacağı zaman güvercinler uçmaz. Uçsalar bile toplu olarak uçarlar. Arazide toplu olarak bir yere konarlar. Havayı bildiğinden döner döner durur (K.36).

Kar yağmadan önce karınca yuvasının ağzını örer. Yuvasına çekilir (K.36). Kuşlar toplu uçuştuğu zaman kar yağar (K.60). Halk tarafından hava durumu bazen çobana sorulur. Çoban da tecrübesiyle bu sorulara cevap verir (K.36). İlkbahardan beri yağmur yağmazsa, hava kısır geçerse, kış çok sert ve soğuk olur (K.44). Koyun yağmur veya kar yağacağını bilir. Yaylıma gitmek ister. Yağmur yağacağı zaman zayıf keçi kuyruğunu düşürür, etli ve kuvvetli keçi kuyruğunu büker (K.23, K.25, K.27, K.52). Kar yağacağı zaman serçeler ve sığırcıklar toplu uçuşur. Kar yağacağı zaman koyun hızlı yayılır (K.59). Yağmur yağacağı zaman keçi kuyruğunu sineklenmiş gibi sallar (K.21). İğde çok olduğu zaman kışın çok kar yağar (K.21). Yağmur yağacağı zaman koyunlar dağınık bir şekilde ikişerli olarak yayılırlar (K.27). Yağmur yağacağı zaman koyun çırpınır, kar yağacağı zaman koyunlar kafa kafaya vuruşur. Kar ve yağmur yağacağı zaman çırpınır. Çoban sürüyü eve zor götürür. Güvercinler ve diğer kuşlar yuvalarına çekilir. Ayva çok olursa kış sert geçer (K.53).

Çobanlar arasında "çoban yıldızı"nın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu yıldız, aydınlığın, sabahın, şafak vaktinin işaretidir. Çoban bu yıldız ortaya çıkınca ortalık aydınlandığından sürüyü kaldırır ve gütmeye başlar. Kuzeyi takip eden bir yıldızdır. Hava soğuduğu zamanlarda ortaya çıkar. Koyun bu aylarda etlenir. Çobanın yatmasına kalkmasına işaret eder (K.22, K.39, K.60).

Çoban yıldızına göre koyunlar yatar, yayılır ve su içer (K.46). Çoban yıldızı çobanın pusulasıdır. Çoban bu yıldıza göre hareket eder (K.5). Çoban yıldızı ve kutup yıldızı yön tayin eder. Çoban kaybolduğunda bu yıldızlara bakarak yön bulur (K.25). "Yedi Kardeşler (Terazi)" yedi yıldızdan oluşur. Yaz günlerinde gökyüzünde tam tepede olur. Kış zamanı da Erdaş Dağı'nın arkasından kaybolur. Bir kısmı doğuyu, bir kısmı batıyı gösterir. Yaz ayında gece 12.00'de ortaya çıkar (K.21, K.43).

Ülger yıldızı sabah doğar. Farklı bir yönden doğan ülger yıldızı dolanarak çoban yıldızının yanına gelir. Ülger yıldızı doğduğu zaman poyraz eser, sürü kuytu bir yere götürülür ve ülger yıldızından, poyrazdan korunur. Çünkü ülger yıldızının olduğu zaman yayılan koyunlar etlenmez. Bu olay çobanlar arasında "ülker vurması" olarak adlandırılır (K.32). Ülger yıldızı doğarken üç adam boyu yükseldiğinde şiddetli bir

ışık saçar. Ülger yıldızı doğduğunda yatan koyunların kaldırılması gerekir. Yoksa koyunlar hastalanır ve zayıflar (K.18). Ülger yıldızı mayıs ayından hazirana geçerken gözükür. İlk defa ortaya çıkmaya başladığı günlerde kimse göremez. Bu aylarda koyunların kuzeyde ve gölgede yatması gerekir. Doğarken koyun ve inek ülgeri görürse ışığıyla sürüyü ve çobanı yakmış gibi bir etki yapar (K.11).

1. 5. Çoban Etnobotaniği

Çoban Çökerten (Deve Çökerten, Demirdelen, Çoban Dikeni): Koyunlara ve çobanlara batan küçük dikenleri olan bir bitkidir. Battığı zaman koyuna ve insana çok acı verir. Koyunun ayağına battığı zaman koyun topallar. Çoban da koyunu tutar ve ayağındaki dikeni çıkartır (K.14, K.25, K.27, K.60). Taze kuzunun ayağına battığı zaman çok acı verir. Köpek, ayağına deve çökerten battığı zaman ağzıyla çıkarır, koyun ise çıkartamaz (K.38). Yere yapışık olur, zor fark edilir, şekli yıldıza benzer (K.3).

Çoban Döşeği (Çoban Yastığı, Kömçek): Çiçek açan ve bir kısmı yenen yumuşak bir bitkidir. Genelde dikenli keven bitkisinin yanında olur. Çoban bu bitkiyi yastık ve döşek yerine kullanır (K.14, K.42).

Çoban Tavası: Dikenli ve çiçekli bir bitkidir. Tarlalarda olur. Zararlı bir bitkidir (K.20).

Sığırkuyruğu: Çobanlar bazen bu bitkiden yemek veya çay yaparlar (K.17).

Bu bitkilerin dışında “koyun memağı”, “kuzuoğlak”, “keçioğlak”, “toklubaşı” ismi verilen bitkiler de vardır (K.55).

1. 6. Çobanların Halk İnanışları

Halk tefekküründe mesleklerin simgeledikleri bazı statüler vardır. Bu belirlemelerde daha ziyade inanç motifleri tanımlayıcı olur. Bu tiplemeler, halk irfanında yönlendirici, örnek olucu özellikler taşırlar. Çobanlık da şimdilerde ciddi anlam kayması yaşamış olsa da bunlardan birisidir (Kalafat, 2008: 71).

Türklerin ekonomik hayatında hayvancılığın önemli bir yeri vardır. Türkler başta at sürüleri olmak üzere koyun ve sığır sürüleri beslerler ve bu nedenle de yazın yaylaklara çıkar, kışın kışlaklara inerlerdi. Küçükbaş hayvanlar içinde en çok koyun beslerlerdi. Koyun Türkler için sadece etinden, sütünden, derisinden ve yününden yararlanılan sıradan bir hayvan değil, inanç sistemlerinde de yeri olan önemli bir varlıktır. Bayramlarda, şölenlerde ve çeşitli kutlamalarda koyun kurban etmek eski bir gelenektir. Dede Korkut'ta bu "Koyundan koç kırdırtmak" şeklinde geçer (Mollaibrahimoğlu, 2008: 12).

İnanç, sözlük anlamı ile "kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi" demektir (Boratav, 1994: 7). Farklı zamanların farklı inançlarından oluşan bu inanç yumağı, tarihin bilinmeyen devrelerinden itibaren Orta Asya Türklerinin, atalarımızın, hayatında örülmeye, oluşmaya başlamıştır. Bu inançların kimi öylesine güçlü ve dinamik bir karaktere sahip olmalıdır ki, günümüze kadar ve günümüzde, semavî dinlere rağmen, varlıklarını korumaktadırlar (Kalafat, 2010: 71).

Bu bağlamda Nevşehir yöresinde çobanlık mesleği etrafında tespit edilen halk inanışları şunlardır: Sürüden ayrılıp giden tek keçinin arkasından gidilmemelidir. Cin veya şeytan olabilir. Çobanı sürekli arkasından götürmek ister. Meleyen keçiler görülür (K.13). Hayvanlar her şeyi anlarmış, ama konuşamazmış (K.24). Rüyada at görmek muradı olacak demektir (K.24). Koyunun hamaylı (muskalı) olduğuna inanılır (K.24). Dişi çoban köpeği kurda aldanmaz (K.14). Dişi köpek kurdun peşinden gider (K.14). Koç ne kadar yaşlıysa o kadar tecrübeli ve verimli olur (K.14). Köpeğin uluması bir insanın öleceğine işarettir (K.14, K.49). Kurdun çok korkak ve çok uyanık bir hayvan olduğuna inanılır (K.15). Kurdun kısmetinde varsa bir koyunu sürüden çıkartır (K.40). Periler ve cinler cesur insanlara gözükür. Korkaklara görünmez (K.8, K.60). Köpeğin uluması uğursuzluk sayılır (K.8, K.60). Kurt uluduğu zaman gökten bir et parçası düşermiş. Eti yiyen kurt acıkmazmış (K.8). Koyun sürüsünün içindeyken insana bela gelmez (K.9). Koyun sürüsündeyken insan kendini güvende hisseder ve korkmaz (K.9). Koyun tırnağıyla cin ve şeytanı ezermiş (K.9). Soruyorlar şeytana: "Neyden korkarsın?" Şeytan, "Koyunun tırnağından ve

atın kişnemesinden korkarım" der (K.54). Yaşlı eke koçun kuzuları erkek olur. Şişeklerin ki dişi olur (K.51). Kurt sabaha karşı sinirli olur. Kurt korkak olur (K.38). Kurdun ısırdığı koyun iflah olmaz (K.38). Bir evde koyun ve tavuk olmazsa orada kıtlık olur (K.36). Koyun melek gibi görülür. Olduğu yere cin ve şeytan gelemez (K.44, K.59). Koyun bereketli hayvandır (K.44, K.49, K.56). Koyun peygamberlerden beri başı sıvazlanıp gelen bir hayvandır (K.44). Cinler eşek ve keçi kılığına girebilir (K.44, K.60, K.45, K.49, K.13). Kurdun helal kazançla elde edilen koyunlara saldırmayacağına, haksız kazançla elde edilen koyunlara saldıracağına inanılır (K.28). Koyun bir melektir. Koyunun olduğu ev yokluk görmez (K.37, K.27, K.49). Ocağın 28'inde saya oyunu oynanır. Çünkü kuzunun koyunun karnında canlandığına inanılır (K.17). Köpek ulurken Allah'ı zikrettiğine inanılır (K.41). Köpeğin uluması toplumda hoş ve iyi karşılanmaz (K.20). Kurdun dişi zehirlidir (K.60). Koyunun ikiz doğurduğu yılın bereketli geçeceğine inanılır (K.58). Saya gezmede çobanların oynadığı gibi kuzunun da koyunun karnında oynayacağına inanılır (K.58). Kurt, uluduğu zaman kurda gökyüzünden doyması için kuyruk yağı düşer (K.34). Köpeğe iyi bakılırsa, karnı iyi doyurulursa, kızılmazsa, uluduğu zaman, "Ağama gelecek kaza, bela bana gelsin." diye Allah'a yalvarırmış (K.34). Deve eti şifalıdır. Sarılığa ve dermaya iyi gelir. Yiyen kolay kolay hastalanmaz (K.33). Koç katımı sırasında koç iyi süslenirse koyuna güzel gözükür (K.33). Nazar değen koyunun ciğeri çatlar (K.33). Hızır, insanların öfkeli zamanında gelir (K.59). Koyun ve arı keramet sahibidir (K.59). Cinler korkak insanlara gözükür (K.12, K.55). Koç katımı sırasında koç iyi boyanır ve süslenirse koyuna iyi gözükür ve koyunun dikkatini çeker (K.12, K.35). Saya gezme oyunu gebe koyunun karnındaki kuzu canlandığı için oynanır. Canlanmadıysa oyuncunu birinin çaldığı çanla canlanacağına inanılır (K.12). Ezan vakti uluyan iyi köpek Allah'ı zikreder (K.35, K.55, K.56). Hızır, ermiş çobana gözükür (K.32). Çoban gece koyunları yaymaz da yatarsa koyunlar aç kaldığı için çobana intizar eder (K.32). Keçi, kırağı düşmüş ot yerse karnındaki yavrusunu düşürür (K.32). Köpek çok ulursa sahibinin başına kötü bir iş gelir (K.32). Hz. Musa koyunları azarlamazmış. Koyunlar nerede doyar da yatarsa orada kalırmış. Onlara kötü söz söylemezmiş. Koyunlara vurmazmış. Bundan dolayı çobanlar da koyunlara kötü söz söylememeli, küfür etmemeli. Koyunlara vurmamalı (K.48). Çobanlara göre Hızır temiz, dürüst, namuslu ve dindar çobanlara gözükür ve yardım eder. Keramet sahibi, koyunlara değnekle vurmayan ve kötü söz söylemeyen

çobanlar görebilir (K.44). Hızır saf ve temiz insanlara gözükür. Hızır'ı gören insan onu gördüğünü kimseye anlatmamalı. Yoksa Hızır'ın yapacağı iyilik bozulur (K.38). Çarkıfelek (samanyolu) yıldızı dünyanın anahtarıdır. Yerle göğün anahtarıdır (K.2). Yedikardeşler adlı yıldızlar oğlan, ülgen yıldızları ise kız olarak kabul edilir. Bu yıldızlar birbirine kavuşunca kıyametin kopacağına inanılır (K.2). Hz. Musa ve Hızır çobanları sürekli takip eder. Çobanlara bazen gözükürler, bazen de gözükmezler (K.2). En iyi dua çobanın duasıdır (K.2). Çoban koyunların zekâtını verirse sürüye kurt saldırmaz (K.11, K.45). Arı ve koyuna çok nazar değer (K.45). Kurdun dişleri zehirlidir. Dişlediği koyun zor iyileşir (K.45). Koyunun olduğu eve bereket gelir (K.45, K.49). Koyunun girdiği tarladaki ürünler bereketi olur (K.45). Cin, korkutulan ve korkan çobanlara gözükür (K.18). Rüyada koyun görmek hayra işarettir (K.21). Kurt, yüz tane koyun öldürdüğü zaman çatlar (K.27). Çoban uyurken sürü kaçarsa Hızır gelip çobanı uyandırır (K.52). Cinler atı oynatmak için götürür. Keçi, köpek veya buzağı olarak gözükür. Cinin olduğu yerden çocuk ağlaması duyulur. Cinlerin düğünü olur. Gelinleri götürür (K.55). Hz. Musa'nın asasıyla çizdiği yerlerin dışına sürü çıkamazmış. Hz Musa asasını attığı zaman ejderha olurmuş (K.23). Yağmur duasının yapıldığı gün hırsızlık yapılırsa yağmur duası kabul olmaz (K.12, K.33). Yeni doğum yapan gelinlerin sütü azsa çobana ekmek verilir. Sütünün çok olması için çoban yaylım sırasında ekmeği yanında gezdirir. Çobanın gezdirdiği ekmeği doğum yapan kadın yer. Karşılığında çobana hediye verilir (K.55).

1. 7. Hayvan Hastalıkları ve Geleneksel Tedavi Usulleri

Koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlarda değişik hastalıklar görülmektedir. İlaç azlığından, veteriner azlığından, çaresizlikten veya bilinçsizlikten gibi değişik sebeplerden çobanlar hayvan hastalıkları karşısında kendi tedavi yöntemlerini geliştirmişlerdir. Aynı hastalıklar karşısında benzer tedavi yöntemleri görülse de bazen farklı tedavi yöntemleri de görülmektedir. Tedavi yöntemleri konusunda çobanlar birbirlerinden etkilenmişlerdir. Uygulamalar babadan oğula geçmiştir. Tedavi yöntemleri kimi zaman başarılı olmuş, kimi zaman da başarısız olmuştur. Günümüzde ise ilaç ve veterinerler çoğaldığı halde bu yöntemlere başvuran çobanlar halen vardır. Çobanlar, geleneksel yöntemleri modern yöntemlerin tamamlayıcısı olarak görmektedir.

Geleneksel tedavi düzeninin içinde büyü gibi şeyler de bulunur. Bugün dahi büyü gibi tedavilerin bir kısmı hala görülmektedir. En çok görülen örnek, Kuran okumayı bilen ve hoca denilen kimseye rica edip muska yazılmasıdır. Ancak bu, mutlaka pratik bir tedavinin yanına ek olarak yapılır. Büyücülük ve pratik tedavinin ilişkisi o kadar sık değildir. Büyü tedavisi sık sık ihmal edilir (Matsubara, 2012: 166).

Hayvan hastalılarının en korkunç olanı salgın hastalıklardır. Salgın hastalık sadece bir sürüyü değil, çok kısa süre içinde oldukça geniş bir bölgedeki sürüleri de etkiler. Ölüm oranı o kadar yüksek olmayan salgın hastalık olsa bile, eğer hayvanın gücü zayıfladığı zamanda çeşitli hastalıklara yakalanma olursa zarar beklenmedik derecede büyük olur. En kötüsü, bütün sürünün imha edilmesi olayı da olabilir (Matsubara, 2012: 166).

Anadolu'ya gelmeden önce yaşadıkları yerlerde de başlıca geçimlerini hayvancılıkla sağlayan, göçebe ve yerleşik Türklerin hayvan sağlığı ile ilişkili zengin bir gelenekleri vardır. Kaşgarlı Mahmut'un kitabında bunu yer yer izlerini buluruz (Boratav, 1994: 129).

Nevşehir yöresinde yapmış olduğumuz derlemelerde tespit ettiğimiz hayvan hastalıkları ve tedavi usulleri şunlardır:

Ağız Yarası (Keven): Yaylım yerlerinde bulunan kirpi kevenini kuzular yediklerinde alt dudaklarında yara olur. Yaklaşık bir hafta sürer. Kuzularda daha çok görülür. Çünkü tatlı, yapışkan olan ve çiçek görünümündeki keven kuzular tarafından çok yenir. Eke koyunlar ise bu otun zararlı olduğunu bildiklerinden yemezler. Çini taşı, seğ taşı ezilir. Bu ezilen taşlara mazot ve pekmez ilave edilip karıştırılarak bir karışım oluşturulur. Kuzunun yara olan ağzına sürülür. Karışıma çini taşı konmasının sebebi zehirli olmasıdır. Kuzunun ağzına gelen sinekler larva bıraktıklarında bu taştan dolayı yaşayamazlar. Mazot ise kokusundan dolayı sinekleri uzaklaştırmak için konur (K.43).

Akrep Sokması: Akrep koyunu dudağından soktuğu zaman öldürebilir (K.56).

Bıcırgan: Şap hastalığı sırasında hayvanın tırnağı ile eti arasından çıkan yaraya denir (K.43).

Boz (Duman): Gözün iyi görmesini engelleyen bir hastalıktır. Bu hastalığa yakalanan koyun iyi göremez. Gözü gittikçe kapanarak kör olur. Deniz görmüş birinin göze tükürünce bu hastalığın geçeceğine inanılır (K.12, K.14, K.42, K.52). Koyunun gözü soğuk suyla yıkanır veya cam kırığı iyice ezilerek tülbentten elenerek koyunun gözüne üflenir (K.12, K.35, K.46). Koyunun gözünde birden ortaya çıkar. Diken batması sonucu olabilir. Bozun yok olması için iki-üç gün boyunca koyunun gözü ayranla yıkanır (K.15). Bu hastalık bazı mevsimlerde görülür. Koyunun gittiği arazi sürekli toz toprak olursa hayvanların gözünde duman hastalığı görülebilir. Bu tozlar hayvanların gözüne yapıştığından olabilir. Yulafa benzeyen yepelek otu kuruduğunda koyunun gözüne değerse bu hastalığa sebep olabilir. Bazı çobanlar koyunun gözünün yaşardığını görür ve hemen bu otun dikenini gözden alır. Bu ot gözden alınmazsa iltihap yapar. Koyunun gözünün iyileşmesi için göz tuzlu suyla iyice yıkanır (K.43). Koyunun gözüne limon sıkılır (K.21, K.45, K.54). Cam iyice ezilir. Kurumuş insan dışkısı da ezilir. İkisi karıştırılır. Tülbentle elenir. Kâğıttan külah yapılır. Koyun, gözüne günde birkaç defa hafifçe üflenir. Kamışla da üflenebilir. Koyunun gözünden böylece boz gider (K.36, K.48). Ölü bir arı ve cam iyice ezilerek tülbentten elenir. Koyunun gözüne üflenir. Bazen yumurtanın sarısı da katılabilir (K.10). Kılçık denen otun göze batmasıyla olur. Gözünde kılçık varsa çoban alır. Koyunun gözü sulana sulana beyazlaşmaya başlar. Beş-altı gün boyunca koyunun gözü soğuk suyla yıkanır (K.41). Çoban, ağzına tuz ve su alır. Tuzlu suyu koyunun gözüne ağzıyla püskürtür (K.59). Koyunun gözü yoğurt suyuyla yıkanır (K.21, K.35). Çini taşı ezilir. Koyunun gözüne üflenir. Ardından göze limon sıkılır (K.27). Koyunun gözüne kına atılır; un veya toz şeker üfürülür (K.22, K.52, K.53).

Brusella: Koyunun karnındaki kuzuda iltihap oluşur. Kuzu gelişimini tamamlayamaz. Tüylerinin bir kısmı çıkar, bir kısmı çıkmaz. Yüz tane koyunun olduğu bir sürü bu hastalığa yakalanırsa yaklaşık on tane kuzu ya doğar ya doğmaz. Brusella hastalığına yakalanan koyuna pekmez içirilir (K.17).

Çağıldak: İlkbaharda bazı koyunlar otu çok yediğinden ishal olur. İshal olan koyunun dışkısı yününe yapışa yapışa çağıldak olur. Çağıldak, koyunun arka kısmındaki yününde bulunan kurumuş dışkı parçalarıdır. Kırkım sırasında bu çağıldaklar kimi zaman elle kimi zaman da makasla kopartılır. Çoban çağıldağı makasla keserken koyunun derisine değerse makasın açtığı yara kurtlanabilir. Koyunun kuyruğundaki yarada kurt olmaması için yaraya naftalin sürülür. Naftalin hem yarayı pişirir hem de kokusuyla sineği yaklaştırmaz (K.43).

Çatlak: Koyunların karın kısımlarında olur. Çıbana benzer ufak bir şişkinliktir. Zamanla beyazlaşır. Zamanla bu şişkinlik patlar ve içindeki iltihap çıkar. Yara da zamanla kurur. Şişkinlik gittikçe büyürse çoban kendi bıçağın ucuyla patlatır ve iltihap çıkar. Koyun içerdeki pisliği atar (K.21).

Çelermi: Koyun dağda yayılırken yaylım değişikliği olduğu zaman hastalanır. Sürekli yediği ottan çıkıp farklı bir otu çokça yediği zaman olur. Koyun deli gibi olur, kıvranır. Çok meler, kendini yere atar. Yerinde duramaz. Ağız köpürür. Dişlerini birbirine vurur. Karnı şişer. Bu durumda zeytinyağıyla şeker karıştırılıp içirilir. Bu hastalığa yakalanan bazı koyunlar ölür (K.3).

Çiçek Hastalığı: Bulaşıcı bir hastalıktır. Rüzgârla ve otla bulaşır. Koyunların nefesinden ve dışkısından birbirine bulaşır. Koyunun derisinde yara çıkar. Bu yara zamanla kabuk bağlar ve kurur. Sonra da dökülür. Dökülen yara kabuklarının bir koyun kokladığı zaman veya yanındaki ottan yediği zaman çiçek hastalığına yakalanır (K.45). Çiçek hastalığı sıcakta koyunlara geçer. Soğukta fazlalaşır (K.21). Çiçek hastalığı tozlu havalarda ve kurak mevsimlerde çok görülür (K.5). Bu hastalığı önlemek için çiçeğe yakalanan koyuna dualı tasla su serpilir. Bu dualı çiçek tası yüksek yerlerde durur (K.14). Dualı çiçek tasındaki su açık bir alanda ve ayın gözüktüğü bir günde koyunların üzerine serpilir (K.28). Başka bir uygulamada ise, Arabistan'dan gelen dualı çiçek tasında su bir hafta bekletilir. İçine bir tane de boncuk atılır. Tastaki su koyunların içme sularına katılır (K.21). Hasta olmayan bir koyun ölünce karaciğerinden iplikli bir iğne geçirilir. İplik ciğerin başından sonuna kadar geçirilir. İplik kanı iyice içine alır. İpli iğne çiçek hastalığına yakalanan koyunların kulağının en ucundan geçirilir. İpin geçtiği yerden kulağın ucuna kadar

ola bölüm kuruyarak dökülür. Veterinerin verdiği aşı ise koyunun koltuk altından deri hafifçe tutularak vurulur. Bu iğne damardan vurulmaz (K.43). Çiçek hastalığına yakalanmış koyun kesilerek akciğeri alınır. Çukur bir kapta haşlanır. Keskin bir bıçakla akciğer dilimlenir. Kabın içine iplik takılan yorgan iğnesi atılır. Bu iğne koyunların kulaklarının ucundan geçirilir. İğnenin geçtiği yerden kulağın ucuna doğru olan kısım kuruyarak dökülür. Yanlışlıkla kulağın dibinden iğne geçirilirse kulağın hepsi kurur. Koyuna bir daha çiçek hastalığı gelmez. Çiçek hastalığına yakalanmış koyunların içinde de gelmez. Bu tedavi "ebe aşısı" olarak da adlandırılır (K.43). Çiçek hastalığına yakalanan gebe koyunun kuzusu ölü doğar (K.8). Çiçek hastalığına karşı şeker gibi tatlı yiyecekler yedirilir. Hava çok sıcak veya çok soğuk olmamalıdır. Çiçek hastalığı zayıf koyunu öldürür (K.10). Çiçek hastalığına karşı pekmez içirilir (K.42). Çiçek olan koyun sıcak yerde durdurulur (K.16).

Deli Hastalığı (Kafa Bozma): Koyun sürüden ayrılır, dengesini kaybeder. Yayılmıyor. Kuzularda ve genç koyunlarda olur. Sebebi açlık olabilir (K.21).

Farsak (Fağırsak): Fasulyeye benzer. Kenenin büyüğüdür. Üzerinde farsak olan koyunun yünü çekilir. Kışın çok olur. Koyunun kanını emer. Koyunu zayıflatır. Çobanın her gün koyundaki farsakları temizlemesi gerekir. İğnesi ve ilacı da vardır (K.32).

Gaz Ağrısı (Karın Şişmesi): Koyun acı ot yediğinde veya dokunan ot yediğinde hayvanda gaz ağrısı olur. Gaz ağrısı olan hayvana köstebek toprağı yedirilir. Maden suyu içirilir. Kulağı kesilerek kan akması sağlanır (K.50). Sirke, karbonat, soda, zeytinyağı, ekmek mayası ve şarap içirilir (K.16, K.25). Koyunda gaz ağrısı olduğu zaman temiz bir şiş, kalın çalı dikeni veya kurumuş ucu sivriltilmiş bir çubuk karın boşluğuna batırılır. Pis hava çıkınca koyun rahatlar. Deri hafifçe yukarı ya da aşağı kaldırılarak yapılır. Deri bırakıldığında batırılan yere sağlam deri gelir. Delik olan deri de zamanla iyileşir (K.36). Koyunun ağzına taşsız ince toprak atılır. Koyun geviş getirmeye başlayınca toprağı yutar ve gazını bir süre sonra çıkarır. Şırınga iğnesi deri çekilerek koyunun yan tarafından batırılır. Koyunun gazı çıkar. Üste çekilen deri bırakıldığı zaman aşağı iner. İki delik üst üste gelmez (K.10). Gaz ağrısı olursa koyunun karnı şişer. Şırınga iğnesi deri yukarı çekilerek batırılır (K.44, K.59). Gaz

ağrısı olan koyun gazını çıkartmak için toprakta yuvarlanır veya kulağı kesilerek kanatılır (K.27). Koyunun karnına süte batırılan iğne batırılır. Pis hava dışarı çıkar. Koyun rahatlar (K.45). Koyuna toz karbonat suyla beraber veya susuz içirilir. O da geğirtme yapar. Koyun da rahatlar (K.41). Koyunun karnına iğne batırılır. Koyun ters çevrilir ve karnının üzerine oturulur (K.35).

Göpgöbe: Koyunun veya ineğin içerisinde ölmüş yavrusunun çürümesine denir. Hayvan ölen yavrusunu kendisi zor çıkartır. Çoban el atarak ölmüş yavruyu çıkartır (K.23).

Hışırlama: Koyunun samanı çok yiyip sindiremediği zaman felç gibi olmasına denir. Bu hastalık hayvanın aç kalıp otun az olduğu harman zamanında samanı birden çok yemesinden olur (K.14).

İshal: İshal olan koyuna birkaç seğ taşı yutturulur (K.36). İshal olan koyuna bağ çubuğunun külü içirilir (K.10). İshal olan hayvana maya ve soda içirilir (K.21).

Kekik Çarpması (Ağrıma): İlkbaharda nisan-mayıs aylarında kekikler çiçek açar. Kekikler çiçek açtığında ve bu çiçekler tohum olduğunda koyun bunları yerse koyuna çok ağır gelebilir. Koyun fazla yerse ishal olur. Gün dönümü zamanı kekik otu kurur ve acır. Kekiği fazla yiyen koyun cansızlaşır. Hızlı solumaya başlar, iştahı azalır. Erkek koyunlar daha çok bu hastalığa yakalanır. Halk arasında "Koyun ağrıma yapıyor" denir (K.43, K.59).

Kelebek Hastalığı: Pis su içtiği zaman koyunun akciğerinde görülen bir hastalıktır. Akciğer lekelenir. Akciğerde yara oluşur. İğne yapılır ve hap içirilir (K.48). Kelebek hastalığına yakalanan koyun öksürür. Ciğerleri rahatsızlanır. Gün geçtikçe zayıflar (K.16, K.21). Kelebek otların arasına yumurta bırakır. Otları yiyen koyunların akciğerlerinde bu hastalık görülür. Kelebek hastalığına yakalanan bazı koyunlar kesildiğinde akciğerlerinden canlı kelebek ve kurt çıkar. Sonbaharda sabahları otlara kırağı düştüğünde koyunlar yayılırsa kelebek hastalığına yakalanır. Ciğerlerinde topaklanma olur. Bu hastalığa yakalanan koyunlar zayıflar. Koyunlara hap verilir. Hastalık ilerlemişse koyunlar iyileşemez. Buna "ciğer ağartması" da denir (K.25).

Kırık-Çıkık: Çoban kırılan kemikleri tam olarak birbirine tutturmaya çalışır. Ardından yumurtanın sarısı, un ve tuzun karıştırılmasıyla elde edilen karışım koyunun ayağına sarılır (K.11, K.15, K.18). Yumurtanın sarısı, un ve tuzun karıştırılmasıyla elde edilen karışım koyunun ayağına yağlanır. Bezle ayak sarıldıktan sonra dört tane ince tahtayla ayağı yere basmayacak şekilde sarılır. (K.27, K.40, K.48, K.59). Kırılan bölgede kıllar jiletle temizlenir. Katran, yumurta, maya ve hamur karışım haline getirilir ve tahtayla beraber kırılan yere sarılır (K.27). Çavdar unuyla yapılan ekşimiş hamura yumurta kırılır. Kemik bir düz kırık olur, bir de çatlak denilen "çağşak kırık" olur. Hamur beze sürülür. Bez kırılan yere iki tane değnekle iple sıkıca sarılır. Değnekler hayvanın ayağını yukarıda tutmalıdır. Ayak direk yere değmemelidir. Sarılan tahtalar kırılan kemiğin oynamamasını ve kemiğin düzgün kaynamasını sağlar. Kırılan kemik on-on beş gün içinde iyileşir (K.43). Kara zift eritilerek sıcak halde hayvanın ayağına üç-dört defa sürülür. Hayvanın ayağı bezle sarılır. Ardından bez de iple ve iki değnekle sarılır (K.26). Koyunun çenesinde, kulağının arkasında kemik olur. Bu kemin çıktığı zaman koyunun ağzı eğilir. Kemik sağdan çıktıysa ağzı sağa, soldan çıktıysa ağzı sola eğilir. Bu durumda koyun az yayılır. Geviş getirirken de yediğini geri döker. Çoban bunun farkına varırsa bu kemiği yerine oturtur. Un, tuz ve yumurtanın beyazından bir karışım elde edilir. İki tane ince tahtayla ve pamuklu bezle bu hamur ayağa sarılır. Bu hamur çok sert olur. Çivi bile geçmez. On gün sonra koyun ayağını yere basar. On altı gün sonra ise sargı tamamen çıkartılır (K.36). Musmul hayvanların yani eti yenebilenlerin kemikleri çabuk iyileşir (K.35). Köydeki kırık-çıkık işiyle uğraşan kişiye götürülür. O da koyunun ayağını iyileştirir (K.32). Yumurtanın beyazıyla çavdar unu, tuz katılarak yoğrulur, hamur haline getirilir. Hamur, iki tahtayla kırık olan yer sarılır. Karışım alçı gibi sert olur. Koyunun tırnağı yere değmemelidir. Yaklaşık on gün sonra iyileşir. İlk önce tahta çıkartılır. Yaranın pişmesi için hamur sarılı bez sonra çıkartılır (K.21, K.25, K.53). Koyunun kırılan kemiğine kendi dışkısı dört tane ince tahtayla sarılır (K.5).

Kırklık Vurgunu: Kırkım sırasında kırklıkla koyunun derisi çok kesilirse kırklık koyunu zehirler. Koyun ölür (K.32).

Kırma: İki ön ayağının üstüne basamaz. Damar bükülmesinden kaynaklanır. Arka ayakları normaldir. Koyun bu hastalıktan ölmez. Yerde sürünerek gider. Ön ayaklarını çoban eliyle büker. Ağaç kırılır gibi çatırdama sesi geldiği zaman damarlar yerine gelir. Ayak düzelir (K.48).

Koyunun Üşütmesi: Kırkımdan sonra üşütebilir. Koyun yününü kaybettiği için rüzgârlı ve yağmurlu havada göğsünden soğuk alır. Yağmurda ıslanan hayvanın kuruması için bir yerde durmaması gerekir. Islanan koyun çırpınarak, koşarak ve gezerek sırtındaki yaşı kurutur. Gündönümü (21 Haziran) gelmeden sağmal koyunlar kırkılmaz. Memesini üşüten koyun süt vermeyebilir, sütü eksilebilir ve memeden hastalık kapabilir. Yoz koyunlar gün dönümünden önce kırkılır. Gün dönümünde "kırcılı ikileme" denilen yağmur çok şiddetli yağar. Koyunun yatacağı yer kuru olmalıdır. Çamurlu, ıslak zeminlerde koyun yatırılmamalıdır (K.43). Üşüten hayvanın burnundan sümük akar, et almaz ve günden güne zayıflar (K.38). İyileştirmek için pekmez gibi tatlılar yedirilir (K.44). Kuzu soğukta üşür, bir de ishal olursa hastalanır. İyileşse de sağlıklı bir koyun olmaz. Koyunların üşümemesi için arazide ağıllar cereyan yapmayan bir yere ve cereyana engel olacak bir şekilde yapılır. Üşüten hayvanın tüyleri değişir ve dikleşir (K.3). Üşüten koyun zor iyileşir. Ciğerlerden gelen bir öksürüğe tutulur (K.21). Üşüten koyun yaylımdan arkaca gelirken hızlı getirilir. Terleyen koyun üşütmekten kurtulur. Terleyen koyuna su içirilmemelidir. Terliyken su içen koyun hastalanır (K.5).

Kurt Dişlemesi: Koyunun boğazı kurt tarafından dişlendiğinde boğazında mantar oluşur. Koyunun boğazı oluşan delikten hava alır. Zamanla koyun ölür. Bazen de koyunu iyileştirmek için ekmeğin içi ağızda çiğnenerek hamur haline getirilir. İçine tuz atılır. Hamur, kurdun dişlediği yere yapıştırılır. Bezle sarılır. Yara zamanla iyileşir (K.42). Kurdun diş izi ufaksa koyun iyileşebilir. Kullanılmamış ve su değmemiş testi ateşte iyice ısıtılır. Testi kızartılır ve bir taşla testi parçalanır. Yaraya göre parçalardan biri alınır. Bezle veya yaprakla tutularak yara olan yere yapıştırılır. Taşla testi parçasına bir müddet bastırılır. Yarayı yakarak oraya yapışır. Üç-beş gün sonra yara iyileşince testi parçası kendiliğinden düşer. İnsan elbisesine yapılmış yamaya benzer. Ya da budanmış bir bağın eski bağ çubuklarından biri ve ölmüş

kaplumbağa kabuğu birlikte yakılır. Oluşan kül yaraya basılır. Yaraya kurt düşmez. Yara çabuk iyileşir (K.36).

Makas Kesiği: Koyunun kırkımı sırasında derisine makas değerse yara olan yere katran sürülür. Yaraya kurt düşmesini önlemek için sürülür (K.34, K.48, K.50, K.60). Koyunun kirli tüyü suya batırılır. Yaraya sürttükçe su köpürür (K.48). Makas değerse "mayıs" denilen koyunun taze dışkısı sürülür. Yaraya böylece kurt düşmez (K.1, K.15, K.18, K.22). Makas değerse deriye katran yağlanır ya da koyunun döven denilen dışkısı yünüyle karıştırılarak yara olan yere sürülür. Yaranın üstü kapanır, kerme tutar. Böylece sinek konamaz. Bu tedaviler yara olan yere sinek konmasını ve yara olan yerin kurtlanmasını önlemek için yapılır (K.38, K.43, K.59). Derisinde yara olan koyunların yarasına toprak atılır veya yanık yağ sürülür (K.13, K.28, K.44). Yaraya tuz, toprak ve odun külü atılır (K.25). Makas değdiği zaman yaraya katran, naftalin veya ispirto sürülür (K.20, K.21, K.35). Kırklığın kestiği yeri çoban becerikliyse iğneyle diker ve üzerine katran sürer (K.32).

Meme Hastalıkları: Koyunun memesi şişer. Koyunun memesine kurt düşer. Memeleri tıkanır. Süt gelmez. Şırınga memenin ucundan sokulur, pislik ve iltihap alınır (K.32).

Nazar Değmesi: Bakış anlamında Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını almıştır (Boratav, 1994: 103-104). Hayvanlar ve özellikle büyük baş hayvanlar da, insanlar gibi kötü göze uğrayabilir. Onun için onlara da nazarlık takılır. Bunlar atlarda mavi boncuklarla, üçgen biçiminde, renkli deri zarflar içinde muskalar dizisinden meydana gelmiş boyun ve baş süsleridir (Boratav, 1994: 130).

Nevşehir yöresinde çobanlık etrafında nazarla ilgili aşağıdaki bulgular tespit edilebilmiştir: Koyuna nazar değdiği zaman ürkek yayılır, çok gezer, iştahsız olur, sakin olmaz. Nazar değen koyun ayaklarını yere vurur (K.40). Nazar değen hayvanın boğazına bir şeyler takılabilir, yere düşebilir. Koyunun sütü kesilebilir. Nazar değdiği

zaman hayvanın içi yanar. Bazı koyunların memesi aşağı doğru sarkar. Nazar değen hayvan ölür (K.38). Rengi siyahlaşır (K.18, K.36). Nazar değen koyun titremeye başlar. Titremesi kesilmezse ölür. Nazar değen koyun sürüden ayrılmaya çalışır (K.10). Nazar değen hayvan yayılmaz ve karnı şişer (K.44). Nazar değen koyun üşür, rahatsızlanır, hastalanır, iştahı kapanır, kulakları düşer (K.41). Nazar değen koyun delirir, olduğu yerde kendi etrafında döner. Bu koyunlar yerinde duramaz. Sürüden kaçmaya çalışırlar (K.13, K.20). Nazar değen koyunların karnı şişer, idrarını yapamaz ve sümüğü akar (K.32, K.52). Nazar değen koyunların gözlerine boz iner (K.48). Nazar değen koyun çatlar. Yemez, yayılmaz, yatar, ağzından salya akar, rengi ve tüyü değişir (K.5). Nazar değen koyun giderken birden yıkılır. Çatlar ve ölür (K.45, K.52). Nazar değen koyuna ağrı girer ve iki-üç gün sonra ölür (K.21). Sürü, insanların olduğu yerden sıra halinde geçerse nazar değebilir. Çünkü sürü sıra halinde gittiği için uzun ve olduğunun iki katı gözükür. İnsanlar da sürüye imrenir (K. 19). Koyunların kulağı kanatılır. İneklerin burnu kanatılır. Keçilerin kulakları ve kuyruğu çekilir. Gözlerine kül serpilir. Kulakları elle ovulur. Koyun gözünün beyazı fasulye büyüklüğünde şişer. Buraya sigara külü ya da amonyak sürülür (K.25). Deliren koyun kesilir (K.35). Nazar değmemesi için hayvanlara muska veya boncuk takılır. Taş boncuk, mavi boncuk, kalaç (deniz ürünü), iğde, göğ boncuk, tazı boncuğu (deniz ürünü) gibi çeşitli nesneler de kullanılır. Bazen koyuna katran sürülür (K.1, K.16, K.18, K.27). Boncuğu bazı çocuklar sahiplendikleri koyunlara takarlar (K.42). Koyunlara ve ineklerin boynuzlarına küçük asma kilit takılır. At boncuğu takılır. İneğin alnına boncuk ve iğde dizilir. Koşu atlarına yürüdükçe ses çıkaran zil takılır (K.20). Nazar için dua da okunur. Bazı çobanlar nazar değmesin diye insanların fazla bulunmadığı yerlerden yaylıma gider. Çoban sürüyle insanların arasından geçerken ya apış arasını kaşır ya da sırtını (K.13, K.36). Nazara karşı koyunların üzerine insan idrarı serpilir (K.3). Nazar değmemesi için işe başlarken besmele çekilmelidir. “İnşallah” ve “maşallah” sözcükleri sıkça söylenmelidir (K.23). Nazara karşı sürüyü yaylıma çıkarırken yirmi defa besmele çekilir (K.32). Hacdan gelen dualı çiçek tasıyla koyunlara su içirilir (K.32). Nazar değen koyunun yanında üzerlik otu yakılır. Dumanı nazarı yok eder (K.32, K.58). Koyunların boğazına hocalara okutulan muska takılır. Ahırların giriş kapılarının üst tarafına muska asılır (K.33, K.59). İğdenin kurusu boncukla beraber ipe dizilir. Koyunun boğazına asılır (K.16). Nazar değmemesi için önlem olarak koyunlara muska takılır.

Eşek tezeği ile seğ taşı karıştırılarak bir beze dikilir ve bu bez koyuna takılır, ayrıca tuz okutulur (K.10). Nazar değen kişi biliniyorsa yanına gidip fark ettirmeden elbisesinden makasla bir parça kesilir. Kesilen parça yakılır ve külü gömülür. Ya da kesilen parça koyunun burnuna değdirilir (K.48). Nazar değen kişiyle karşılaşıldığı zaman çoban kalçasını kaşır veya "pu gözüne, pu gözüne" diyerek yere tükürür (K.16).

Sağra (Sara): Koyunun ağzı, burnu tıkanır. Gözü akar. Koyun başını kaldıramaz. Yazın kuraklığından, tozlardan ve koyunların idrarından olur. Soğuk suyla koyunun ağzı ve yüzü yıkanır (K.20).

Şerit: Bu hastalığa yakalanan koyunların çeneleri şişer, gözleri sulanır. Hastalık ilkbaharda görülür. Bağırsaklarında ince kıl kurdu olur. Zayıf olan hayvanlarda ortaya çıkar. Etli hayvanlarda bu hastalık görülmez (K.43).

Tabak (Şap, Çatalağsak, Ağrımak) Hastalığı: Tabak hastalığı, tırnak hastalığı manasını taşır, yani aftözdür. Aftöz oynaklı hayvanlar arasına salgınlaşan virüslü bir hastalıktır. Ağzın mukoza zarında ve tırnağın üst kısmında fiske kabarır ve bir süre sonra açılıp irkilir. Fiske oluştuğunda hayvana çok acı verdiğinden hayvan tırnağını iyi basıp yürüyemez olur. Bu durumda hayvan bir bacağını kaldırıp üç bacakla aksayarak yürür veya daha kötüsü yere yatıp hareket etmez olur (Matsubara, 2012: 167).

Bu hastalığa yakalanan koyunun yüzünde tüyler diken diken olur. Yüzü eğri olur. Gözünü yumar ve süzülür (K.46). Koyunun ayağını yumuşak tutması için yanık yağ veya katrana batırılır (K.15, K.16, K.27, K.43). Katran, çini taşı, sirke, kireç kaynatılarak bir karışım haline getirilir. Bir değneğin ucuna bez parçasıyla beraber kekik bağlanır. Değnek bu sıcak karışıma batırılarak hastalığa yakalanan hayvanın ağzına ve tırnaklarına sürülür (K.26). Tabak hastalığı ilk olarak ayakta tırnaktan başlar. Tırnak ile ayağın eti birbirinden ayrılarak yarılır. Koyun ayağını yalayınca ağzına bulaşır. Yara olan yeri hayvan kaşırsa sinek veya kurt olabilir. Kuzunun yara olan ağzına bir karışım sürülür. Karışıma çini taşı konmasının sebebi zehirli olmasıdır. Kuzunun ağzına gelen sinekler larva bıraktıklarında bu taştan dolayı

yaşayamazlar. Mazot ise kokusundan dolayı sinekleri uzaklaştırmak için konur. İlacı sürmeden hayvanın ayağı soğuk su ile yıkanmalıdır. Karışım hayvanın ağzına sürülürken boğazına kaçırılmamalıdır. Bu hastalık hayvanların hepsine birden gelmez. Yavaş yavaş yayılır. Yakalanan hayvan üç-dört gün dinlendirilmelidir. Tabak hastalığına yakalanan bir sürünün geçtiği otlaklardan iki ay sonra bile başka bir sürü geçerse bu hastalık topraktan, otlardan sağlıklı sürüye de geçer (K.43). Bu hastalık hayvanın ayaklarındaysa yürüyemez. Biraz gider, yatar. Ayağının birindeyse o ayağını kaldırarak yürümeye çalışır. Tırnağı çatlar. Saf zeytinyağı ve tuz bir kapta karıştırılır. Koyunun ayağı birkaç gün bu kabın içine sokulur. Koyun genelde çamurlu yerlerde gezdirilir (K.36). Koyunun ayakları kirece batırılır. Koyunların yaklaşık beş gün dinlenmesi gerekir. Ayrıca ağılın girişine çıkışına kireç dökülür. Sürü yaylıma gidip gelirken çamurlu yerlerden götürülür (K.3). Koyunun ayakları yanık yağa batırılır. Ayaklarına seğ taşı eritilerek değdirilir (K.18, K.28). Tabak hastalığına yakalanan koyunlar güneşte yatırılır (K.34). Koyunların ayakları sodalı suya sokulur. Yaylıma götürülmez, dinlendirilir (K.59). Tabak hastalığı ağzında olursa zor geçer. Koyun ağzındaki yaradan ot yiyemez. Açlıktan ölebilir. Ayaktaki ise ağzındaki yaraya göre çabuk iyileşir (K.32). Sürü suyun olduğu yerden geçirilir. Ayakları suya değen koyun iyileşir (K.48). Koyunun ve ineklerin tırnaklarında çatlama ve kanama olur. Sıcak havalarda daha çok görülür. Bazı koyunların tırnakları çıkabilir. Yara olan yere katran ve DDT sürülür (K.2). Tabak hastalığına karşı sirke ve karbonat kullanılır (K.25). Yanık yağ ve tuz karıştırılır. Koyunun ayağına sürülür (K.22). Ayakları tuzlu su ile yıkanır (K.11).

Töhmeleme (Deneleme): Bu hastalığa yakalanan koyunlar yürüyemez, yayılamaz. Ayakları felçli gibi olur ve karnı şişer. Buğdaylar ilk biçildiği zamanlarda olur. Buğday biçildikten sonra tarlada çok buğday tanesi ve sapı kalır. Çoban bunları koyunlara üç-dört gün boyunca alıştıra alıştıra yedirir. Yani buğday tarlasındaki yaylım süresini ilk günlerde kısa tutarken gün geçtikçe bu süreyi arttırır. Hayvan bu hastalığa yakalandığı zaman zeytinyağı içirilir. Bu hastalığa yakalanan hayvanlara sirke, soda ve maya içirilir. Çatlayıp da ölmesin diye su verilmez. Dışkısını yapmaya başladığı zaman iyileştiği anlaşılır (K.15). Töhmeleyeceği anlaşılan koyun gezdirilir. Eğer ishal olursa iyileşir (K.40). Bu koyunlara su tutulur ve hareket ettirilir. Maden suyu, zeytinyağı veya çamaşır suyundan biri içirilir. Töhmeleyen hayvan dışkısını

yapamaz (K.43). Koyunun ağzına çamur sokulur ve çamuru yutması sağlanır. Çoban, koyunu iki bacağının arasına alır. Ağzına gem gibi değnek vererek bacaklarıyla koyunu sıkar. Koyundan çıkan pis havayla beraber hayvan kurtulur. Killi toprak çamur haline getirilerek sodayla hayvana içirilir (K.8). Buğdayı çok yediyse, töhmelediyse su içirilmemelidir. Eğer su içerse içimdeki buğdaylar şişer ve koyun ölür (K.10, K.59). Töhmeleyen koyuna zeytinyağı ile sabun köpüğü içirilir (K.44). Deneleyen koyunun kulağı kesilir (K.37). Töhmeleyen koyuna soda, yağ veya çamaşır suyu içirilir. Bazen de köstebeğin dışarı çıkardığı toprak ağzına atılır. Hareket edip de iyileşmesi için koyun kovalanır (K.41). Koyunu ishal yapacak şeyler içirilmeye çalışılır. Koyun soğuk suyla yıkanır. Zeytinyağı, meşrubat gibi içecekler içirilir (K.42). Töhmeleyen koyuna maden suyu içirilir. İshal olup yediklerini çıkarabilmesi için ağzına sabun atılır (K.18, K.35). Karın bölgesi ovalanır (K.27). Koyunun üstüne iki-üç defa su dökülür. Koyun ishal olur ve kurtulur (K.5). Kırlangıcın topraktan yaptığı yuvadan bir parça alınarak suyla beraber koyunun ağzına atılır (K.25).

Peynirleme: İneklerin memesi şişer. İneğin memesine toprak ya da bakır bir kap sürülür (K.25).

Uyuz ve Kene: Keneleri çoban eliyle sıkarak öldürür. Uyuz ve keneye karşı beyaz DDT atılır. Yaralara naftalin, DDT ve katran sürülür (K.10). Bu hastalıklara karşı kireç, katran naftalin ve kükürt sürülür. İdrarını yapamazsa portakal ve greyfurt içirilir (K.44). Uyuz olan koyunların yer yer tüyleri dökülür. Tüyleri dökülen yere pekmez, kükürt veya yanık yağ sürülür (K.3). Yağmurun altında koyunda kene kalmaz (K.16).

Yılan Çarpması: Koyun otlarken yılanın yanından geçerse yılan koyuna çarpabilir. Yılanın çarptığı yerdeki yünler dökülür. (K.18, K.37). Yılanın çarptığı yer kavlar. Genelde koyunun yüzüne çarpar. Her koyunun alnına katran sürülür. Yılan katranın kokusuna gelmez (K.13, K.18). Koyun, yılana basarsa yılan da koyuna çarpar. Zamanla koyunun tüyleri dökülür. Yılanın çarptığı koyun zor iyileşir. Yılanın soktuğu yer şişer. Çoban görürse bıçakla şişen yeri keser. Kesilen yeri eliyle sıktırır.

Sarı su kıvamında zehir akar. Şişkinlik iner. Eğer çoban müdahale etmezse koyun ölebilir (K.13).

Diğer hastalıklar ve tedavi usulleriyle ilgili bulgular şunlardır: Katır sancılandığı zaman ölür. At sancılandığı zaman ata rakı veya demli çay içirilir. Sancı çubuğu adı verilen çubukla ata iki-üç defa hafifçe vurulur. Zayıf atların ağzına yakalanan canlı kertenkele konulur. Kertenkele de atın içine doğru gider. Atın böylece iştahının açılacağına inanılır. Üzerine insan bindirmeyen, evcilleşmeyen, hırçın atların heybelerine ağır taşlar koyarlar. Atı sağa sola koşturarak yorarlar. Atlara "gora" adı verilen sarı zil takılır (K.59). Çoban yaylım sırasında hastalanan, yaralanan ve ölmek üzere olan koyunu mundar olmaması için keser (K.59). Kuyruğuna kurt düşen koyunun kuyruğuna katran sürülür, erimiş sıcak tereyağı dökülür veya naftalin atılır (K.12). Yayılmayan bir koyunun kulakları elle tutulur. Eğer koyunun kulakları soğuksa koyun hasta demektir. Koyunun kulağı hafifçe kesilir ve kulağa iğne batırılır. Kulağı kanayan koyun iyileşir (K.25). Koyunun ağzında yediği kılçıklı otlardan dolayı çatlak oluşur. Yaranın içi temizlenir ve burası iğneyle dikilir (K.11). Koyunun çenesi şişerse akciğeri kaburgasına yapışır. Koç gün geçtikçe zayıflar. İshal olur. Ot yemesi yavaşlar (K.16). İdrarını yapamayan koyunlar koşturulur. Koyunların karnı, koçların ise cinsel organları ovalanır (K.28). Zehirli ot yiyen koyun şişer. Rahatlaması için kulağından ya da gözünün kenarından kan akıtılır. Zehirlenen koyunlara sarımsaklı ayran ya da yoğurt içirilir (K.23). Koyunların gebeliğinin yüzüncü gününde dualı çiçek tasıyla su serpilir. Böylelikle kuzuların gözlerinin kör olmasını engellendiğine inanılır (K.37).

1. 8. Çobanlıkla İlgili Halk Hukuku

Geleneksel nitelikler taşıyan meslek organizasyonlarında halk hukukunun temsilinde sosyal hukukun genel ilkelerine, icra edilen mesleğin doğasından kaynaklanan özel hükümler de eklenmektedir. Bu bağlamda çobanlık gibi uygulama ve üretime dayalı dinamik mesleklerde, meslekî süreçlerin çeşitlilikleri ile uyumlu olarak uygulanan süreçler içinde ortaya çıkan ve takip edilebilen özel kurallar da geliştirilebilmektedir (Açа, 2018: 111).

Çoban Tutma: Köydeki sürülerin güdüleceği zaman hangi sürüyü hangi çobanın güdeceğine karar verilir. Birkaç kişiye ait sürü varsa çobanın yanına koyun sahipleri anlaşmak için gelir. Sürü sahibi bir kişiyse çobanın yanına yalnız gelir. Çobana davarlarını güdüp güdemeyeceğini sorar. Çoban gütmeyi kabul ederse çobanla sürü sahibi maaş konusunda anlaşırlar. Çoban maaşını yüksek isterse, sürü sahibi de düşük verirse ikisinin ortasında anlaşırlar. Çobanın hesabına gelirse gütmeyi kabul eder. Sürü sahibinin işine gelirse çobanı tutar (K.48).

Sıra Verme (Sıra Yeme): Koyun sahipleri tarafından çobanın yemeğinin verilmesidir. Köyde koyunu olan herkes koyunları dağlarda otlatmak için ortak bir çoban tutar. Çobanla anlaşmalar yapılır. Sürüde koyunu olan her aile çobana sırayla yemek verir. Her koyun sahibi koyununun sayısı oranında çobana yemek verir. Koyunu çok olan daha fazla yemek verir. Çoban akşam köye geldiğinde akşam yemeğini sırada hangi aile varsa yemeğini orada yer. Çoban sabah sürüyü götürürken aynı aile çobana gün boyunca yiyeceği yemeği verir. Aile en güzel yemekleri çobana yedirmek zorundadır. Çünkü çobanın ailenin iyi yemek yapmadığını köy halkına duyurmasından korkulur. Yemekler özenle hazırlanır. Çoban köpeğinin yiyeceği de çobanın çantasına konur (K.30).

Sıra Parası: Koyun sahibinin her koyun başına, çobana ihtiyaçlarını alması için belli bir miktar para vermesidir. Çoban, koyun sahiplerinin verdiği parayla çarık, kürk, keçe ve sigara alır (K.34).

Çoban Hakkı: Köyden koyunları altı aylığına gütmek için çoban tutulur. Her aile koyun başı çobana para öder. Altı aylık olarak çobanla koyun başı anlaşılır. Çobana ödenen paraya "çoban hakkı" denir (K.44). Koyun kuzu öldüğünde çobanın hayvanın ciğer, böbrek ve dalak gibi bazı iç organlarını alması da aynı şekilde "çoban hakkı" deyimiyle karşılanır (K.14, K.21, K.48).

Honçalık: Koyun yavruladığı zaman hayvan sahibi tarafından çobana verilen hediyeye denir. Bu hediyeler yoğurt, kaymak veya yumurta olabilir (K.43).

Ziyan Kesme (Ceza Kesme, Zarar Ödeme): Çoban yanlışlıkla veya bilerek ekili bir tarlaya veya bağa sürüyü sokarsa koyunların verdiği zararı öder. Bazen çoban uyurken sürü hareketlenir ve tarlalara girer. Çoban dürüstçe söylerse tarla sahibi affedebilir veya verdiği zararın birazını karşılamasını çobandan isteyebilir. Eğer çoban inkâr ederse koyunun biri kesilir. İşkembesindeki yediklerine bakılır. Tarla sahibi çobana sinirlenip bütün zararı karşılaması istenebilir. Muhtar ve köyün yaşlıları bu durumlarda aracı olurlar. Köy heyeti olay yerine gider ve zararı belirler (K.18). Çobanın güttüğü koyunlar bir tarladaki ürünlere zarar verirse, daha önce çobanla böyle bir anlaşma yapıldıysa, zararı mal sahibi öder (K.23).

Canavar Yeniği: Kurdun sürüden alıp yediği koyuna ve kurdun koyunu yedikten sonra kalan koyunun parçalarına denir. Çobanla mal sahibi arasında yapılan anlaşmaya göre çoban kurda koyun kaptırırsa bazen parasın öder bazen de ödemez (K.6, K.20, K.34). Karaburna kasabasında ise "paranak" olarak adlandırılır (K.33).

Seçkat: Çobanlar köyün koyunlarını gütmeye başlayacağı zaman sayarak teslim alır. Koyunlar sahipleri tarafından sürüye katılır. Koyunları gütme işi çobanla anlaşılan aya veya mevsim şartlarına göre biter. Koyunlar sahiplerine teslim edileceği zaman tellal yoluyla ilan edilir. Köyün belli bir arazisinde toplanan koyunlar sahipleri tarafından seçilerek evlerine götürülür (K.16, K.20).

Çoban Yemini (Değnek Atlama): Çobanlar arasında gerçekleşen yemindir. Çoban değneğini çobanlardan biri tutar, diğeri üzerinden atlayarak herhangi bir konuda ya da çoğu kez birbirlerinin namuslarına yan gözle bakmayacaklarına dair yemin eder. Çünkü sürüye sağım için kızlar, gelinler ve kadınlar gelir. Yemin bozulmaz (K.36). Bazen de iki sürü birbirine karıştığında çobanlar hile yapmama üzerine yemin ederler (K.34).

Değnek Atma: İki sürü birbirine yaklaştığında veya karıştığında bir çobanın diğer çobanının göremediği anda değnekle bir koyunu kendi sürüsüne yönlendirmesine denir. Çoban kendi sürüsüne geçirdiği koyunu diğer çobanın görmediği bir yerde keser ve yer. Geçmişte yapılan değnek atma günümüzde görülmemektedir. Çobanlar

arasında değnek atma ahlaki sayılmaz. Değnek atan çobanlar dışlanır ve hırsız olarak nitelendirilir (K.1, K.39, K.16, K.18, K.42, K.55).

Yüncülük: Koyun güden çobanlarla seyyar satıcılar arasında geçen bir olaydır. Çerçici olarak adlandırılan bu seyyar satıcılar eskiden köylerde eşeklerle iğde, fındık, fıstık, üzüm ve leblebi satarlardı. Geçmişte yün değerliydi. Çobanla, seyyar satıcı koyun yünü konusunda anlaşır. Geceleyin sürüye gelen seyyar satıcı canlı koyunların yününden biraz biraz yolar. Koyun yününün yolunduğu belli olmaz. Bu yünlerden yatak yaparlar. Çoban da bunu görmezlikten gelir. Karşılığında seyyar satıcı elindeki ürünlerden verir. Mal sahibinin bu olaydan haberi olmaz (K.20).

Kurbanlık: Kurbanlık koyunun yaşını doldurmuş olması ve her hangi bir sakatlığının bulunmaması gerekir. Adaklık koyunun ise sağlıklı olması yeterlidir (K.45). Kurbanlık olacak kuzunun annesinin boyunda olması gerekir (K.17). Bir kız nişanlandıktan sonra erkek tarafından nişanlı kıza hediye edilmek üzere Kurban Bayram'ında koça kına yakılır, süslenir ve boğazına altın takılır. Süslenen koç kız evine götürülür (K.24).

Zekât: Koyunun zekâtı kırk koyuna birdir. Zekât verilirken sayım yapılır. Kırkıncıya hangi koyun gelirse zekât verilir. İsterse çobanın en iyi koyunu, koçu olsun zekât olarak verilmelidir (K.23, K.33).

1. 9. Çoban Oyunları

Saya Gezme: Köy seyirlik oyunları üreme, hasat, doğanın canlanması ve ölümü gibi konulara dayanması dolayısıyla yılın belli zamanlarında oynanan oyunlardır. Bir başka ifadeyle, belirli bir takvime göre ortaya çıkarlar (Artun, 2008: 14). Yerine göre "saya", "koyun-yüzü", "davar-yüzü" deyimleriyle gösterilen bu bayram koç katımından yüz gün sonra kutlanır. Koyunların gebelik süresi 150 gündür. Koç katımından yüz gün sonra, anasının karnında kuzunun canlandığına, tüylerinin çıkmağa başladığına inanılır. İşte bu güne "davar-yüzü" ya da "koyun-yüzü" denmesinin sebebi budur (Boratav, 1994: 213).

Oyunu köyün görgülü çobanlarından biri yönetir. Saya zamanını yani koç katımını ve sayanın nasıl yapılacağını bildirir. Oyunu yalnız çobanlar oynar. Sürüler hangi mahalleden ise o mahalle gece dolaşılır. Başlarına post veya keçe de giyerler. Koyun sahipleri de geleceklerini bildiğinden hazırlıklı olurlar. Sayacılar koyun sahibinin evine girince çanlar takınmış, yüzü boyalı olan hemen kendini yere atar. Ağa bahşiş verinceye kadar kımıldamadan durur. Öteki sayacı ise saya manileri söyler (And, 2012: 216).

Saya oyununu çobanlar oynar. Çobanlar çeltekleriyle beraber türkü söyleyip teneke çalarak ev ev dolaşırlar. Bazıları kendilerine sakal ve bıyık yaparlar, yüzlerini boyarlar. Kimisi eline baston alır. Çocuklar da arkalarında dolaşır. Her evden bulgur, yağ gibi hediyeler verilir. Saya gezmede eski giysiler giyerler. Oyun akşam ezanından sonra başlar ve bir-iki saat sürer. Çobanlar topladıkları yiyecekleri beraber yerler (K.14).

Gülşehir'in Hacılar köyünde kış yarısında oynanır, Ocak ayının 28'ine tekabül etmektedir. Bu günde koyunun karnındaki kuzunun canlandığına inanılır, aynı zamanda kış mevsimin yarısının bittiği anlamına gelir. Beş-atlı kişiyle oynanır. Çobanın önderliğinde köyün gençleri oynar. Kapı kapı bütün köyü dolaşırlar. Kız kılığında iki erkek çoban, bir Arap, kürk giydirilmiş eşek, köse akşamları dolaşır. Arap olan oyuncu yüzünü boyar. Köse olan oyuncu kürk giyer ve kendine sakal yapar. Diğer erkek oyuncular da kadın kıyafeti giyerler. Köydeki evleri ziyaret ederler. Şeker, çay, yağ, bulgur ve bazen de para verilir (K.17). Saya gezmede tef çalınır, mani veya ilahi söylenir (K.42).

Saya, zemherinin 15'inde, kış yarıya bölündüğünde, yani Ocağın 28'inde oynanır. Gece üç, beş veya altı kişiyle oynanır. Köy halkından birçok kişi de oyuncuların arkasından gider. Oyunda eşek bulunur. Erkeklerden biri gelin olur. Saya oyuncularına mor koyun yününden bıyık yapılır. Ceketleri ters giyerler. Boyunlarına koyun çanı takarlar. Ellerinde değnek olur. Evlerin önüne gelirler. Oynarlar, evin kapısına yatarlar. Ev sahibi bulgur, yağ ve para gibi hediyeler verir. Yanlarında bu hediyeleri taşıyan eşekçileri olur. Eşekçi verilen hediyeleri düzenli bir şekilde eşeğin

heybesine yerleştirir. Saya gece yarısına kadar sürer. Oyunun sonunda alınan hediyeler paylaşılır (K.20).

Saya gezmede sekiz tane çoban olur. Gece oynanır. Çobanlar, yaylım sırasında giydiği kürkü ters çevirip giyer. Birinin elinde çan olur. Her evin kapısını çalarlar. İçlerinden biri, "Abla! Yağ gubu gubu …" diye seslenerek bulgur ve yağ gibi hediye isterler. Kapının önünde oynarlar. Sesi iyi olan çobanlardan biri oyun havası söyler (K.34).

Saya gezme kış yarsında oynanır. Biri köse olur, kürk giyer. Başına fötr şapka giyer. Arkasına koyun çanı takılır. İki tane gelin olur. Biri Arap, biri de tilki olur. Oyuncuya kaşıklardan tilki kulağı yapılır. Kıyafetlerle vücudunu ve yüzünü örterler. Beline süpürge bağlanır. Biri tef çalar. Köse de hem oyun havası söyler hem de oynar. Bazen saz çalanlar da katılır (K.33). Bir oyuncu elindeki koyun çanını çalar. Canlanmayan kuzunun çanın sesi sayesinde canlanacağına ve kuzunun ikiz olacağına inanılır (K.12, K.39).

Saya gezmede çobanın biri kendisine çan takar. Bu çoban köse olur. Koyunu olanların evlerini teker teker gezerler. Nişanlı veya evde kalmış kızların evinin kapısının önüne yatar. Diğerleri de köseye su döker. Köse olan kişi bazen su döktürmek istemez. Saya gezenlere çorap, para ve peşkir gibi hediyeler verilir (K.32).

Değnek Atmaca: İki çoban arasında oynanan oyundur. Çobanın biri değneği havaya atar. Diğer çoban da değneğiyle vurmaya çalışır. Ebe olan çoban havadaki değneği vurursa diğer çobanın sırtına biner. Değneklerin düştüğü yere kadar değneği vurulan çoban diğer çobanı sırtında taşır. Ebe olan havadaki değneği vuramazsa diğer çoban ebe olan çobanın sırtına biner. Zayıf çobanlar, şişman çobanları sırtlarında taşırken zorlanır (K.23).

Deve Oyunu: Düğünlerde çobanlarında iştirak ettiği deve oyunu 8-10 kişiyle oynanır. Biri Arap, biri tilki, iki-üç tane Çingene avradı, gelin ve köse olur. İki kişi tahta merdivenin altına girer. Bir kişi de merdivenin üstüne oturur. Üstlerine kilim serilir.

Gündüz oynanır. Erkek evinden kız evine oynayarak giderler. Geçmişte kızlar gerçek deveye bindirilip erkek evine götürülürmüş. Bu oyunda da deve kızı almaya gelindiğinin işaretidir (K.33).

1. 10. Yağmur Duası

Yağmur duası denilince akla, yağmur yağdırmak amacıyla yapılan niyaz ve bununla ilgili hareketler gelmektedir. O halde, kendilerine verilen ismin anlattığına göre, dinsel bir karakterde olan Türkiye yağmur törenlerinin Müslümanlık devrinin yaratmış olduğu bir folklor mahsulü olması icap etmektedir (Acıpayamlı, 1964: 221).

Yağmur duasına çoban sürüsüyle beraber gider. Koyun halk arasında kutsal bir hayvan olarak kabul edildiği için koyunların ve kuzuların melemesiyle Allah'ın adını zikrettiklerine inanılır (K.13, K.15). Yağmur duası sırasında erkekler ceketlerini ters giyer. Yağmur duasına gidilirken her çoban beş-altı koyun verir; koyun kuzu meleşsin, Allah'a yalvarsın diye götürülür (K.26). Yağmur duasında koyunlar ve kuzular ayırt edilir. Sonra birbirlerine doğru yaklaştırılırlar. Birbirlerinin kokusunu alan koyun ve kuzular melemeye başlar (K.11, K.39, K.55). Yağmur duası sırasında eller ters çevrilerek dua edilir. Küçük taşlar toplanır. Dua edilir ve dile değdirilen küçük taşlar suya atılır. Bir kişi yaklaşık kırk-elli taş atar. Küçük taşları kimi mendilinin içine kimi şapkasına toplar. Çocuk, kadın, erkek, genç-yaşlı herkes suya taş atar. Duadan sonra çocuklara şeker, bisküvi ve para dağıtılır. Koyun, inek kesilir. Etlerle yemek yapılır ve gelen herkes yemek yer (K.33).

1. 11. Kurt Ağzı Bağlama

"Kurt ağzı bağlamak" yabanda kalan evcil koyunun korunması amacıyla yapılan büyüsel bir uygulamadır. Bu uygulamanın etrafında efsaneler oluşmuştur. Bu uygulamada bıçak kullanılır. Efsunlamada bıçağın tersi ile vurulur. Bıçak muhtemelen "demir kültü", açıp kapamak ise, bir nevi sihirdir (Kalafat, 2002: 15, 33).

Kurt ağzı bağlama, genelde bıçakla yapılır. Dua okunur, bıçak açılıp kapatılır. Okuma bittiğinde bıçak kapatılır. Otlaklarda unutulan koyunları, inekleri kurda karşı

korumak için yapılır. Dağda unutulan bir ineğin bu uygulamayla kurtulduğu söylenir. İneğin derisinde kurdun tırnak izleri olmasına rağmen kurt ineği yiyememiş. Kurt ağzı bağlanırken mevkilerin isimleri söylenir. Kaybolan hayvan bulunduktan sonra bıçak açılarak veya ip çözülerek kurdun ağzının açılması sağlanmış olur (K.1, K.11, K.14, K.16, K.60).

Kurt ağzı bağlamaya rağmen bazı kurtların aslan gibi pençeleriyle koyuna vurarak öldürdüklerini ama bu koyunları yiyemedikleri ifade edilmektedir (K.27). Kurt ağız bağlama iple de yapılır. İpe dualar eşliğinde kırk tane düğüm atılır. Kurtların giremeyeceği bölgeler söylenir (K.13, K.32, K.44). Hayvan bulununca kurt ağzı bozulur. Çünkü hayvanı sürekli cezalandırmak günah sayılır (K.3, K.41, K.59). Kurt ağzı bağlama günümüzde bazı çobanlar tarafından olumlu karşılanmamaktadır. Kurdun da bir hayvan olduğu ve diğer hayvanlar gibi yemek ihtiyacı olduğu belirtilmektedir (K.43).

1. 12. Mevki İsimleri

Nevşehir yöresinde çobanlıkla ilişkili mevki adları şunlardır: Çoban Tarlası, Keçi Kalesi, Kıçıkırık Kuyusu (İğdelikışla-Avanos); Camızgölü (Suvermez-Derinkuyu), Kuşadası (Avanos), Arkaç, Keçikalesi, Sığırevlağı (Balcain-Merkez), Döllük (Boğaz), Çobanağılı (Doğala-Derinkuyu), Kurtderesi (Göynük-Avanos), Boğazağılı (Hacılar-Gülşehir), Çardağınağılı (Kalaba-Avanos), Hacı Mahmut'un Arkacı, Dedenin Arkacı (Kalecik-Kozaklı), Çobanpınarı (Karaburna-Hacıbektaş), Koçmar, Camızderesi (Karacaören-Merkez), Esenoğlunun ini, Hacı Ali'nin ini, Mehmet Onbaşı'nın ini (Karasenir-Kozaklı), Keçikalesi (Merkez). Çobanpınarı (Yüksekli-Gülşehir), Kanlıaya (Karacaören-Acıgöl), Çobanmezarı (Kaşkışla-Kozaklı), Çobançeşmesi (Kanlıca-Kozaklı), Davaryatağı (Kavak-Merkez), Tilkikalesi (Yuva-Acıgöl), Keçikalesi (Acıgöl), Kuzulukbileni (Kuyulutatlar-Derinkuyu), Kurtderesi (Mustafapaşa-Ürgüp), Kurtderesi (Özkonak-Avanos), Ağılpınarı (Özkonak-Avanos), Kuzuluk burnu (Özyayla-Merkez).

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOBANLIKLA İLGİLİ HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

Nevşehir yöresinde çobanların birbirlerine anlattıkları ya da çobanlık etrafında anlatılagelen halk edebiyatı türleri şöyledir:

2. 1. Efsaneler

Elçin'e göre efsaneler, insanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit ve kavimler arasında doğup gelişen, zamanla inanç, âdet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallardır (Elçin, 1993: 314). Efsane türünün öne çıkan özelliği dünyevi somutlaştırma yapması ve yaygınlık kazanmasıdır. Yörede çobanlık etrafında tespit edebildiğimiz efsaneler şunlardır:

1. Bir adam çobanmış. Allah'a inancı iyiymiş. Namaza durmuş. Hızır Aleysselam da çobanın yanına uğramış. Çoban da selam vermiş, namazı bitirmiş. Hızır, "Sen ne yapıyorsun arkadaş? Bak yanlış duruyorsun. Kıble şu tarafta. Hangi duaları okuyorsun?" Çoban da, "Ben hiçbir şey demem, Allah der yatarım, Allah der kalkarım" demiş. Hızır, "olmaz" demiş ve namazın nasıl kılınacağını ve hangi duaların okunacağını tarif etmiş. Hızır çobanla konuştuktan sonra nehri yürüyerek geçmiş. Hızır geçerken nehir yol açmış. Çoban, Hızır'ın söylediklerini unutmuş. Hızır'ın arkasından yürümüş. Nehrin ona da yol verdiğini görünce Hızır, çobanın ermiş olduğunu bilmiş. Çobana, "Bildiğin gibi kıl" demiş. (K.2, K.23).

2. Hz. Musa, Hz. Şuayip'in koyununu güdermiş. Hz. Şuayip ağmaymış. İki tane kız çocuğu varmış. Hz. Musa gürbüz, yiğit bir delikanlıymış. Yemen taraflarına gitmiş. Hz. Şuayip'in de birçok koyunu varmış, zenginmiş. Kızları kuyudan su çekmek için kuyunun başına giderlermiş. Hz. Musa da kuyunun başındaymış. Elini, yüzünü

yıkamış ve oturmuş. Diğer sürü sahipleri Hz. Şuayip'in kızlarına su sırası vermemişler. Hz. Musa kızlara, "Siz niye koyunlarınıza su çekmiyorsunuz kuyudan?" demiş. Kızlar da, "Babamız ağma… Bize de sıra vermiyorlar" deyince Hz. Musa "Ben size yarımcı olayım" demiş. Hz. Musa da güçlüymüş. Hemen birkaç kova su çekmiş. Koyunları sulamışlar. Koyunların kolayca sulanması kızların hoşuna gitmiş. Kızlar, "Babamız ağma… Çalışkana benziyorsunuz. Çobanımız da gitti. Babamızın yanına seni götürelim. Sürümüzü güt" demişler. Kızları, Hz. Şuayip'e olayı anlatmış. Hz. Şuayip'e, Hızır bir asa getirmiş. Hızır, "Şuayip bu asa sende emanet. Bu asanın Musa'sı gelecek. Asayı Musa'ya ver" demiş. Hz. Musa gelmiş ve Hz. Şuayip'le tanışmışlar. Koyunları gütme konusunda anlaşmışlar. Hz. Şuayip, "Kızım şu benim asamı getir" demiş. Kızı asaların içinden Hızır'ın asasını getirmiş. Hz. Şuayip eliyle asayı yoklamış. "Kızım bu asa değil. Bu asanın sahibi gelecek. Bu asa emanet" demiş. Kız üç defa gidip gelmiş. Hz. Musa'ya adını sormuş ve böylece asanın sahibinin geldiğini anlamış. Asayı Hz. Musa'ya vermiş. Asada hüner varmış. Asa ejderha olabiliyormuş. Hz. Musa besmele çekip asayı yere attığı zaman kurdu, kuşu avlarmış (K.59).

3. Hz. Musa dağda koyun güderken kurt şeklinde iki melek gelmiş. Selamlaşmışlar. Kurtlar, "Biz kaç gündür açız. Bize şuradan bir koyun ver de yiyelim" demişler. Hz. Musa, "Size koyun vermeye veririm. Ama ben koyunların sahibi değilim. Bunların sahibi var. Gideyim de danışayım. O zaman veririm" demiş. Kurtlar, "Sürüyü biz bekleyelim. Sen git de sahibine danış" demişler. "Ben sürüyü size nasıl teslim edeyim. Siz sürüyü boğar, öldürürsünüz." "Yemin ederiz." "Ne diye yemin edeceksiniz?" Kurtlardan biri, "Oğlu yetişip de evlenme çağına gelirse evlendirmeyenden olayım", diğer kurt, "Kızı yetişip de evlenme çağına gelirse evlendirmeyenden olayım" demişler. Bu yeminler üzerine Hz. Musa, Hz. Şuayip'in yanına gitmiş. "Ağa! İki kurt geldi. Benden davar istiyorlar. Ben de senin iznin olmadan vermedim" demiş. "Hadi, bir tane ver de yesinler" demiş. Hz. Musa sürünün başına gelince kurtların ikisi de sürünün yanında beklediklerini görmüş. Kurtlar, "Ne dedi ağan?" diye sormuşlar. Musa, "Bir tane ver dedi" demiş. Kurtlar, "Biz iki kişiyiz. İkimize bir tane koyun yeter mi? Öyleyse biz yemeyelim. Bunlar üresin de bizim neslimiz yesin". O gün bugündür kurtlar bu koyun neslinden beslenirler (K.11, K.57).

4. Musa'nın sürüsü varmış. Bir de sürüsünün zekâtını vermeyen çoban varmış. Kurtlar da çobana gelirmiş, "Ağana git söyle. Davarın zekâtını versin" derlermiş. Çoban da ağasına söylermiş. Ağa, "Ne kadar zekât istiyorlar?" Çoban, "Bin tane davarın beş yüzünü istiyorlar" demiş. Ağa, "Ben vermem" dermiş. Bu çobanın ağaları zekatı vermeyince diğer çobana gitmişler. Musa'nın da bir tane mor ala koyunu varmış. Kurtlar, "Şu davarı bize vereceksin" demişler. Musa da, "Bir tane davarım var. O da benim" demiş. Ancak Musa gene de mor ala koyununu kurtlara vermiş. Sonra Musa'nın bin tane koyunu olmuş. Zekât vermeyen ağanın sürüsünü ise kurtlar öldürmüş (K.32).

5. Sürgün canavarı (kurt) hiç durmaz, devamlı yol gider. Allah, kurda, "Sana istemediğin kadar et vereyim. Sen de canlı mahlûkların canına kıyma" demiş. Kurt da, "Ben senin verdiğin eti istemiyorum" demiş. Allah da, "Haydi, öyleyse, zekâtını vermeyenlerin, kurbanını kesmeyenlerin koyununu al" demiş. O zamandan beri kurt zekâtını vermeyen kişilerin koyunlarını alır (K.2).

2. 2. Masallar

Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı diye tanımlanır (Boratav, 1969: 80). Masalların kahramanları: İnsanlar (padişah, tüccar, oduncu, keloğlan, Arap vb.); hayvanlar (arslan, tilki, at, güvercin, papağan vb.); bitkiler (ağaç, çiçek vb.) ; maddi unsurlar, âlet ve eşya (dağ, taş, mağara, kuyu, su, sofra, seccade, değirmen, ayna, çalgı, vb.); hayalî yaratıklar (dev, cin, peri, vb.); yalın fikirler (akıl, zekâ, iyilik, kötülük, güzellik vb.) gibi akla gelen her şeydir. Masalcı bu kahramanları, zaman zaman eski inanç, din, kültür ve medeniyet unsurlarından gelen malzemenin kompozisyonu içinde dinleyicisi ile okuyucusuna "hikâye, dram, fıkra" biçiminde anlatır (Elçin, 1993: 369). Yörede çobanlık geleneği bağlamında masal geleneği oldukça zayıflamıştır. Tespit ettiğimiz iki kısa masal şöyledir:

1. Bir ağa çobanına, "koyunları su içirmeden sudan geçirirsen sana kızımı veririm" demiş. Çoban dağda koyunlara beş gün boyunca tuz vermiş. Koyunlar sudan arka

arkaya atlamış. Çobanın koyunları suyu içmeden sudan geçmişler. Ağa ilk önce haydutluk yapıp kızını vermemiş. Kızın adı Bağdat'mış. Çoban daha sonra şöyle demiş:

"Bire koyun kara koyun
Kanlım koyun zalim koyun
Etme koyun, kara koyun
Bire koyun, zalim koyun"

Hırsızlar bir gün sürüyü basmış. Çobanın elini kolunu bağlamışlar. Çoban, "ben şurada bir kaval çalayım. Öldürürseniz gene öldürün. İsterseniz alıp götürün" demiş. Çoban kavalın sesiyle kıza şu mesajı veriyormuş, "Bağdat! Bağdat! Büyük devrildi geçtiler. Küçük devrildi bağlat, bağlat". Çoban aslında ağanın kızına "büyük mevkiden geçtiler, küçük mevkide hırsızları yakalat" diye mesaj gönderirmiş. Kız, babasına: "Çobanı eşkıyalar, hırsızlar basmış" demiş. Kız, çobanın ve hırsızların bulunduğu mevkii de söylemiş. Adamlar sürüyü teslim almak için hırsızlarla karşılaşınca içlerinden biri, "Eyvah! Biz çobana kaval çaldırmakla hata yaptık" demiş. Kızla oğlan birbirini çok sevmiş ve sevişmişler. Ağa da kızını vermek zorunda kalmış (K.2).

2. Bir padişah varmış. Büyük bir memlekete hükmedermiş. Huzurlu değilmiş. Gece-gündüz kafasında bir sıkıntı varmış. Yanındakilere, "Gidin, ben huzurluyum, diyen bir adam getirin" demiş. Adamlar her yeri dolaşmışlar. Kimseyi bulamamışlar. Bir gün yolun kenarında bir çobana rastlamışlar. Çobanın yanına varmışlar; "Bizi padişah gönderdi. Huzurlu bir insan görmek istiyor. Sen padişahın yanına gider misin?" demişler. Çoban da, "giderim" demiş. Sürüyü birine teslim etmiş. Sırtında kepenek varmış. Üstünde bir don bir gömlek varmış. Çoban, padişahın huzuruna varmış. Padişah, "Ey çoban efendi! Nasılsın? İyi misin? Huzurun yerinde mi?" diye sormuş. Çoban da, "Allah'a hamdolsun padişahım" demiş. Sırtındaki kepeneği atıvermiş. Üzerinde bir don bir gömlek kalmış. Padişah da, "Ben sarayda yatıyorum. Çoban, dağda kepenekle, donla, gömlek yatıyor ama huzurlu oluyor. Ben niye huzurlu olamıyorum" diyerek çobana imrenmiş (K.59).

2. 3. Fıkralar

Genellikle gerçek hayat olaylarından hareketle "hisse kapmayı" hedef tutan ve temelinde az çok nükte, mizah, tenkit ve hiciv unsuru bulunan sözlü kısa, mensur hikâyelere fıkra adı verilir (Elçin, 1993: 566). Fıkralarda, bir tabiat ve topluluk gerçeği, cemiyetteki aksaklıklar, hatalı davranan kimseler çeşitli tipleri ve cemiyetin dikkat çekici her türlü görünüşü bir vaka çerçevesinde nükteli bir şekilde anlatılır ve tenkit edilir. Güldürücü ve düşündürücü olan fıkralar, küçük mizah ve hiciv hikâyeleridir (Güzel ve Torun, 2005: 427). Yörede çobanlardan derlemiş olduğumuz ve yazılı kaynaklardan elde ettiğimiz fıkralar şunlardır:

1. Suvermez köyünün sığır çobanı ile köy halkı çobana ödenecek ücret konusunda anlaşmazlığa düşerler. Çoban hak ettiği ücretin ödenmediğini ileri sürmektedir. Köylüler ise, ücreti son kuruşuna değin ödediklerini söylemektedirler. Sonuçta yargıya gidilir. Hâkim her iki tarafı da dinlemek durumundadır. İlk sözü çobana verir. Çoban yana yakıla kendine yapılan haksızlığı anlatır. Sözlerini şöyle bağlar: "Hâkim Bey, sen sen ol Suvermez'in sığırını gütme ha gütme!" (Güney ve Güney, 2009).

2. Bir köylü satmak için pazara eşek getirmiş. Alıcılar sormuş:
- Emmi eşeği niçin satmak istiyorsun?
Köylü saf saf yanıtlamış:
- Eşek yaşlandı, artık işe yaramıyor.
Yaşlı eşeği kim alır! Eşeği satamadan dönmüş köyüne. Birkaç hafta adam eşeğini pazara götürüp getirmiş. Bir gün yine pazara eşeğini getirmiş, umutsuzca beklemiş. Köylünün umutsuzluğu, bezginliği Çat kasabasından Cambaz Bahri'nin dikkatini çekmiş:
- Emmi, istersen eşeğini ben satayım, bana da az bir satımcalık ver.
Denize düşen yılana sarılır. Adamcağız da sevine sevine eşeği cambaza teslim etmiş. Cambaz yularından tuttuğu eşeği öyle bir övmüş ki almayanın alası gelir:
- Bu eşek, yüz kilo yüke bana mısın demez. Arkasından taksi yetişemez. Tırısa kalktı mı, atla yarışır.
Birkaç müşteriden sonra adam kalkıp Cambaz Bahri'nin yanına gelmiş:

- Evlat, dediğin gibiyse, izin ver de eşeği geri alayım (Güney ve Güney, 2009).

3. Köyün ağasının oğlu, bir düğünde arkadaşlarıyla içiyormuş. Köye göçmen olarak gelen yoksul Sefer Çavuş kafalar iyi olunca ağanın oğlundan koyun istemiş. Ağanın oğlu da:
- Yarın gel, on-on beş koyun götür.
Ertesi sabah Sefer Çavuş bir sevinç ağanın oğluna koşmuş:
- Ağa, akşam söz vermiştin, koyun verecektin.
Ağanın oğlu yanıt verir:
- Akşamki kafayı getir, sürünün hepsini götür Sefer Çavuş (Güney ve Güney, 2009).

4. Adamın biri çobanın sürüsüne koyun vermiş. Kışın koyunlarını seçmeye ve teslim almaya gitmiş. Üç tane koyun seçmiş. "Gerisi nerede bunun?" demiş çobana. Çoban da, "kayadan düştü beş toklu, katran sıçtı üç toklu" demiş (K.36).

5. Hırsızlar çobanın yanına gelmişler. Çobandan bir tane davar alalım, demişler. Ateş yakıp çobanla beraber oturmuşlar. Çobana,
"Hadi halay çekelim" demişler. Tutmuşlar halayı:
"Halay, halay, halayı,
Sağ yanından kolayı,
Kıllıyı tutma, kaçırın,
Yünlüye ha yünlüye."
Hırsız burada diğer kurt gibi bekleyen hırsıza mesaj göndermektedir. Hırsız, arkadaşına sağdan gelmesini, kıllıyı yani keçiyi tutmamasını, tutarsa keçinin bağırabileceğini, yünlü derken de koyunu kaçırmasını işaret etmektedir. Hırsızlar, çobanı halayla oyalarken diğer hırsız da koyun çalmaya çalışmaktadır (K.10).

6. Şehrin bekçileri davar toplayacaklarmış. Çoban Veli çok küçük boyluymuş. Ama çok da cesurmuş. Çoban Veli bekçilere,
- Benim davarımı götürmen. Veli'ni davarını götürdü derlerse ben arıma yediremem. Benim ölmem lazım. Size davarı vermem, demiş. Bekçiler de;
- Götüreceğiz, demiş. Çoban Veli;
- Yav götürmen.

Götürürdün, götürmezdin derken bekçiler davarı götürmeye kalkmışlar. Çoban Veli de bekçilere öyle bir dayak atmış. Aradan zaman geçmiş. Mahkemeye çıkmışlar. Hâkim;

- Oğlum bekçileri niye dövdün? Çoban Veli de;

- Hâkim Bey! Benim koyunumu götürmen. Cezasını yazın. Cezası neyse ödeyeyim. Veli'nin elinden bekçiler davar almış, derlerse benim ölmem lazım. Onlar ise götüreceklerini söylediler. Ben de vermem deyince bekçileri dayanakla dövdüm, demiş. Dayanak, sopa, değnek demekmiş.

Hâkim;

- Dayanak ney oğlum?

- Dayandığım ağaç (K.10).

7. Sürü sahibi karabaş köpeğine bir koyun ayırmış. Koyun kuzulaya kuzulaya bir sürü olmuş. Yıllar sonra karabaş ölmüş. Çoban ve sürünün sahibi kadıya gitmişler:

- Karabaş öldü. Bu sürü kime düşer? diye sormuşlar. Kadı da;

- Yav be oğlum! Şıha düşer, aşığa düşer, kadıya düşer, artarsa hocaya düşer.

Çoban onca kahrını çektiği sürüden kendisine bir şey kalmayacağını görünce;

- Demek şıh öz, âşık öz, kadı da köpeğin öz kardeşi. Hoca ise üvey kardeşi öyle mi? (K.29).

8. Rumların yaşadığı zamanlardaymış. Dedemle onun dedesi varmış. Dağa çıkmışlar. Biri koyun güden çobanın yanına gitmiş. Çoban da Rum asıllıymış. Diğeri ise çobanın görmeyeceği şekilde dereye saklanmış. Sürüden bir koyun çalıp yemek istiyorlarmış. Hırsızlığı çobanın görmeyeceği şekilde şifreli ve gizlice yapmışlar. Dedem çobanla halay çekmeye başlamış. Halay çekerken hem türkü söylüyor hem de mesaj gönderiyormuş. Şifreli türkü şöyle:

"Alaydan gel alaydan,
Alt yanından kolaydan,
Kıllıya değme bağırır,
Tüylüye yavrum tüylüye" (K.51).

9. Çobanın biri zengin bir ağanın koyunlarını güdermiş. Çoban, ağanın kızına âşık olmuş. Koyunları eve getirince parolayı söyleyerek ağanın kızına seslenirmiş:

- Hoşt, hoşt, köremez, köremez.

Kız:

- Ağzı yandı varamaz, varamaz.

Çoban:

- Alıştı, alıştı duramaz, dermiş (K.59).

10. Sivas Kangal'da saf bir çoban varmış. Her gün kurt gelir, koyununu çalarmış. Çoban kurdu mahkemeye vermiş. Mahkemedeki hâkim de bir insanmış. Hâkim bir ilan vermiş. İlanda, "Bugün kurdun mahkemesi var. Şu çoban kurdu mahkemeye verdi. Hiç kimse belirtilen saatte evden dışarı çıkmayacak." deniliyormuş. İlanda belirtilen saat gelince millet şaşırmış, heyecanlanmış. Halk: "Çoban da kafayı bozdu, hakim de… Kurt mahkemeye gelir mi?" demişler. Kurt heybetiyle mahkemeye gelmiş. Hâkimin karşısına dikilmiş. Hâkim:

- Bre mübarek hayvan! Niye iki de bir gelip de bu çobanın koyununu yiyorsun?

Kurt:

- Ben sadece Allah'ın emrini yerine getiriyorum. Dişimin değdiğini de lanetliyorum. Çoban zekâtını vermiyor.

Hâkim:

- Çoban Efendi, sen kurdu mahkemeye vermişsin. Amma Allah'ın emrini yerine getirmiyormuşsun. Sen niye zekâtını vermiyorsun?

Çoban:

- Efendim, verecektim.

Hâkim:

- Zekâtını verseydin, bu da senin koyunlarını yemeyecekti.

Kurt da hâkimi onaylayarak:

- Yemeyecektim. (K.45).

11. Sürünün köpeği hastalanmış. Hocaya da bir muska yazması için yalvarmışlar. Hoca, "Yok, yazamam." demiş. Bakmış çobandan kurtulamıyor, "Yazayım, yalnız bir tane seçmece koyununu alırım" demiş. Çoban da, "tamam." demiş. Hoca muskanın içine bir şeyler yazmış. Köpek de iyileşmiş. Çoban da hocanın ne yazdığını merak etmiş, "açayım da okuyayım" demiş. Muskada şöyle yazıyormuş:

"Muska yazdım Ahmet Ağa'nın itine,

Bana bir koyun lazımdı yemeye.
Köpek de iyileşirse iyileşir
İyileşmezse kendi bilir" (K.49).

12. Padişah, çocuğuna sormuş, "iki kere iki kaç eder?" Çocuk da, "ne var canım bunda, iki kere iki dört eder" demiş. Padişah, "bir de şu çobanı çağırın bakalım" demiş. Çoban gelince çobana sormuş; "iki kere iki kaç eder oğlum?" demiş. Çoban, kalemi eline almış ve hesaplamış, "dört eder" demiş. Padişah, "sen benim muhasebecimsin bunan böyle" demiş. Çocuğuna, "gördün mü, çoban diyorsunuz ama bak, kafadan konuşulmaz, kalemsiz iş olmaz. Her iş hesap kalemle olur" demiş (K.27).

13. Bir ağanın çobanı varmış. Bir sürü koyunu önüne katmış. Ondan sonra koyunların hepsi de tek tek kaybolmuş. Koyunları çoban bitirmiş. Ağa yanına bir çanak yoğurt alarak oturmuş. Çobanı yanına çağırarak hesaba çekmiş. Çoban da şöyle demiş:
Yağmur yağdı, gök çatladı,
Yetmiş ikisinin ödü patladı.
Önden gitti baş toklu,
Arkasından gitti beş toklu.
Onunu verdim kasaba,
Onu da katma hesaba.
Kurt kaptı birisini,
Birisinin getirdim derisini.
Bu sözlerin ardından ağa yoğurt çanağını çobanın kafasına vurmuş. Çoban da:
- Hesabı böyle doğru verenin yüzü ak çıkar, demiş (K.18, K.24).

2. 4. Memoratlar

Memorat tabiatüstü mahiyetle ferdi bir tecrübenin, yaşayan veya ondan dinlemiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâye olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamada yer alan "tabiatüstü" ile kastedilen öncelikle öteki dünya ve farklı bir boyutta olmanın yanı sıra insanlarla beraber aynı mekânları paylaşan, cin, peri,

şeytan, karabasan veya çeşitli ruhlardan oluşan ve sosyal bir hayat yaşadığına inanılan varlıklarla görme, konuşma, dokunma, hissetme, rüya veya bunlardan başka bir yolla kurulan bir iletişimdir. Memoratlar da, bu şekilde kurulmuş bir iletişimle yaşananların yaşayan veya ondan dinleyen birisi tarafından anlatılmasıdır (Çobanoğlu, 2003: 21).

Nevşehir yöresinde çobanların atlattıkları memoratlar bireysel tecrübelere dayalı doğaüstüyle iletişim odaklı anlatılardır. Yörede derlemiş olduğumuz memoratlar şunlardır:

1. Bizim köydeki mağaraların olduğu yerdeyim. Ayın aydınlığında bembeyaz ak sakallı bir adam geldi. Hiç seslenmedi. Okudum, üfledim. Gitti. Eve gittim. Olayı hanıma anlattım. Ertesi gün iki kurt bir keçiyi yedi. Kurtların arkasında koştum. Ama keçiyi alamadım. Hızır'ı bir daha göremedim. Hızır'ı gördüğümü söylememem gerekiyormuş (K.27).

2. 2000'lerin başında dört yüz tane koyunum vardı. Köydeki tepenin altında bir hayat var, sürü orada yatıyordu. Ben de yattım, uyumuşum. Geceleyin yarım saatin içerisinde sürü kalkmış. Dereyi takip ederek diğer tepeye doğru gitmiş. Sabahleyin tepenin arkasında buldum. Aramadığım yer kalmadı. İçimden "ben bittim artık" diyordum. Köye nasıl gideceğimi düşünüyordum. Millete nasıl hesap verecektim. Akşam köpekler kurdu kovalamıştı. Sürü ya kurda rast gelmişse... Gittim tepeye oturdum. Koyunlarda çan vardı. Bir tane çan ötüyordu. Bu benim çanım olmalı, dedim, ama tam emin değilim. Koşarak geldim. Bir tane sürüden açıkta ayrı yayılan koyun vardı. Onu görünce tamam bizim sürü, dedim. Aksi olan iki-üç koyunu da görünce rahatladım. Koyun da öyle bir yayılıyor ki sanki başında bir adam var. Bu adamın Hızır olabileceğini düşündüm (K.40).

3. Bizim köyde adamın biri varmış. Barajın üstünde iki öküzle çift sürüyormuş. İki öküzün önünden biri geçmiş. O kişiden şüphelenmiş. İki öküz neredeyse çatlayacakmış. Adam da kafayı vurmuş, yatmış. Biri gelmiş. Ayağına tepik vurmuş, "Ne yatıyorsun" demiş. Adam, "Öküzler hastalandı. Ne yapacağım?" Adam, "Kalk, sigara külünü öküzlerin gözlerine sür. Öküzler iyi olacak" demiş ve ortadan

kaybolmuş. Adam sigar içmiş ve külünü öküzlerin gözüne sürmüş. Öküzler hemen iyi olmuş (K.25).

4. Rahmetli dedem dağın arasından bir köye gidermiş. Adam "Celil Ağa, Celil Ağa" diye bağırırmış. Eşekle giderken dedem durmuş. Adam, dedeme doğru gelmiş. Dedem de durmamış, kaçmış. Adam, "Dur hele dur! Ben seni çobanlıktan kurtaracağım. Sana bir şey anlatacağım" diye dedemin arkasından seslenmiş. Dedem de köye gelince yaşadığı bu olayı anlatmış. Olayı anlattığı için Hızır'ın yardımı olmamış. Hızır'ın yardımının gerçekleşebilmesi için anlatmaması gerekirmiş (K.38).

5. Halk arasında, "Kul daralmayınca Hızır yetişmez.", "Seni Hızır mı gönderdi." sözleri söylenir. Bizim köyde Ahmet Aktepe adında bir çoban vardı. Sürüsüyle beraber araziye girmiş. Atlı, yaya, kadın, kız gelmişler. Ahmet Emmi'yi taşlamaya başlamışlar. Ahmet Emmi'ye birçok taş atmışlar. O da köylülere taş atmaya çalışıyormuş. Bir yandan da köyün arazisinden sürüyü güderek çıkmak istiyormuş. Çataltepe'yi çıkmış. Karşısına Allah tarafından iki jandarma gelmiş. Yol yokmuş, bel yokmuş… İki jandarma çıkagelmiş. Nerden geldiler, nasıl geldiler? Köylüye "Durun!" demişler. Köylüyü durdurmuşlar (K.20).

6. Hızır isminde yaramaz bir çoban varmış. Gece çoban koyun güderken yanına Hızır gelmiş. Hızır çobana adını sormuş. O da "Hızır" diye karşılık vermiş. Hızır da: "Ne Hızır'ı, hınzır oğlu hınzırsın sen." demiş. Çoban bir yönünü dönmüş ki Hızır yok olmuş, gitmiş. Çoban da gelenin Hızır olduğunu anlamış (K.1, K.16).

7. Çoban arkadaşla beraber yatıyorduk. Ben kuzuları yaymaya ve dolaştırmaya kalktım. Kuzu sürüsünün bir kısmı ormanın içinde bölündü. Bir kısmını çevirmeye gittim. Diğer kısmı da tarlaya gidecek. Kuzuyu çevirdim bu tarafa. Öbür kuzuları da sakallı biri alıp geliyor. Karanlıkta tam seçemedim. "Osman Ağa da kalmış", dedim. Arkadaşın adı Osman, "kuzuları bu tarafa getiriyor" dedim. Kendi çevirdiğim kuzuları topladım. Diğer sürü bana doğru geldi. Başında kimse yok. Osman'ın yanına vardım. Yatakta yatıyor. Hemen söylemedim. Kalkınca söyledim. On-on beş sene o bölgede yattım. Hiçbir şeye rastlamamıştım. İyi biriymiş (K.53).

8. Amcaoğluyla beraber köye geliyoruz. Komşu köyden tanıdık bir vatandaş yolda denk geldi. Köyler yakın olduğundan genelde herkes birbirini tanır. Adamla konuştuk. Ardından, "Nereye gidiyorsun?" diye sorduk. Adam da, "Falanca yerden geldim, köye gidiyorum" dedi. Biz de, "İyi, git" dedik. Adam derenin kenarına varınca birden dereye girdi. Biz de tuvalet ihtiyacını gidermek için dereye girdiğini düşündük. Bekledik, bekledik, adam çıkmadı. Adam çıkmayınca korkmaya başladık. Cin olabileceğini düşünmeye başladık (K.14).

9. Bizim bir akraba vardı. Uzun süre çobanlık yaptı. Bizim köyde geçmişte yayla veya yerleşim yeri olarak kullanılmış mağaralar var. Bunlar binlerce koyunu içine alabilecek yerler. Zamanla bazı yerleri uçtu. Yeminle anlatırmış: Bir gün yağmurlu bir havada sürüyü bu mağaralara kapattım. Kendim de bir köşeye çekildim yatıyordum. Gece yarısı tam uyumak üzereyken birdenbire gürültü geldi. Düğün, şenlik… Bir ses geldi, "Kalk, kalk çoban ağa kalk. Senin ne işin var burada, cehennem ol git". Bir korktum, bir korktum. Erkekliğim falan gitti. Mağaralarda ne kadar kapı varsa hepsini açtım. Davarı çıkarana kadar akla karayı seçtim (K.14).

10. Kendi tarlamızda yatıyorduk. Sürü de doyduğu için yatıyordu. Yanımda bir arkadaş daha vardı. İlerden bir keçi sesi geliyor. Yaklaşıyoruz ne keçi var ne de bir şey. Geliyoruz ses var, gidiyoruz ses var. Sabah yolu kontrol etmeye gittik. Üç tane iz var. Ön ayak tek arka ayaklar çift. İzleri gördük (K.15).

11. Cinlerle karşılaşırız. Yüz yüze gelmeyiz. Çalgılarını, davullarını duyarız. Tuttum da, elimden de kaçırdım. Eşeğine de bindim. Benim başımdan neler geçti. Çok çektim. Varak da derler. Onu da yakaladım. İnsanın üzerine gelip ağırlık yapıyor. Üzerinde insan sıfatı yok. Işık da tuttum. Yakaladım, ama elimden kaçırdım. Eşek olarak önüme geçti. Ben de bindim. Giderken üstünden kendimi dereye attım. Köpek oldu. Çağırdım, yaklaştı. Simsiyah tılsım gibi bir şey oldu, kayboldu. Tavuk olarak gördüm. Şimdikiler inanmaz. Korkudan, derler (K.43).

12. Orhanlı'yla Kızırön yaylası arasında Kırağşar diye bir yer var. Eskiden orası zenginlerin, gavurların yerleşim yeriymiş. Bu bölgenin şehri orasıymış. Pazar orada yapılırmış. Camız kağnılarıyla pazara gider gelirlermiş. Bu bölgede periler gezermiş.

Kış günü Yeniyayla'da bir çoban damda yatarmış. Koyunları da arkaca girdirmiş. Kapının ağzına yakın keçenin içinde yatarmış. Geceleyin bir davul, düdük, ışıklar, eğlence… Perilerin düğünleri varmış. Çobanın yanına bir kadın gelmiş;

"Kırağşar verirken
Kızları örerken
Ben bir tıfıl kız idim.
Orhanlı verirken,
Kırağşar şehirken,
Ben bir tıfıl kız idim"

Geceleyin yabancı bir kadından bu sözleri duyan çoban korkudan altına işemiş. Periler yemek yiyorlarmış. İçlerinden birisi, "Amcaya da bir dürüm verin. O da acıktı" demiş. Dürümü veriyorlar. Çoban korkudan ölü gibi durduğu için, "uyuyor" demişler. İçlerinde birisi de, "Başının yanına koyun, uyanınca yer." Çoban da uyuyor gibi gözüktüğü halde uyumuyor. Çoban sabah kalkıyor. Bakıyor ki dürüm yanında duruyor. Koyun derisine benzeyen başka hayvanların derisinin içine dışkı yapmışlar. Oradan sürüyle beraber uzaklaşan çoban bir daha o bölgeye uğramamış (K.51).

13. Köyde aşağıda istasyon var. Koyunumuz o taraftaydı. Arkadaşıma, "Sen git. Bugün köyde yat. Yarın ekmeği, yemekleri al gel" dedim. Ben de eşeğe bindim. Eşeği sürdüm. Yolda da yağmura yakalandım. Mıntıkaya vardım, sürü yok. Lamba yaktım. Bir çoban işaret verdi, yanına vardım. Yabancı bir köylüydü; "Ya burada Kalaba'nın sürüsü vardı. Ne tarafa gitti?" dedim. Yabancı çoban, "Valla ben görmedim. Bir ara istasyonun oradaydı" dedi. Ben de bekçi, hareket memuru olur diye istasyona geldim. Görevli birini buldum; "Bu arada davar sürüsü var mı?" dedim. Görevli, "Valla gündüz vardı. Ama nereye gitti bilmiyorum" dedi. Neyse, eşeği oradan sürdüm. Ablı'ya doğru derenin kenarından gidiyorum. Karşımda bir karaltının ışığı var. Lambayı tutuyorum. İşaret veriyorum, durmuyor, gidiyor. Eşekle peşinden ben de gidiyorum. Tam Keltepeye geldim. Karşıda ışıklar yanıyor. Müzik, oyun ve eğlence var. Eğlencenin olduğu yer dereydi. Pancarda çalışanlar dereye eğlenceye gelmişler diye düşündüm. Oradan döndüm. Giderken benim mantık çalışmaya başladı. O mıntıkaya şüpheli derler. Cinlerin olabileceğini düşündüm (K.42).

14. İlerde Çataltepe mevkiinde bir bağ vardı. Bizim zamanımızda merak vardı. Davarı gütmeye başlayınca nerede iyi ot var, oraya giderdik. Ben de o gün dereden geç çıktım. Akşam olmuştu. Yatsı ezanı okunuyor. Çataltepe'den gidiyorum. Bağın başında duruyordum. Keçi tepenin başında kaldı. Keçi gelmiyor. "Keçi, keçi!" diye sesleniyorum. Keçi gelmiyor. Davar da yayılıyor. Niye gelmiyor, diyorum. Keçiye doğru yöneldim. Keçi Değirmenbaşı'na doğru gitti, seslenerek keçinin ardından koşuyorum. Keçi arka atlayıp Değirmenbaşı'na doğru yönelince benim jeton düştü. Demek cinliymiş, dedim. Çünkü Değirmenbaşı mevkii cinli olarak anılır. Keçi aynı bizim Abdullah Emmi'nin kara keçiye benziyor. Oradan besmele çekip geri döndüm. Geldim, bir baktım. Aynı keçi sürünün içindeydi. Sürüde üç keçi vardı, şaşırdım kaldım (K.60).

15. Yaklaşık on beş sene önceydi. Cücükcü dediğimiz Hüseyin adında karşı bağların bekçisi olan bir arkadaş vardı. Yağmur ve kar çok yağdığından arkadaşın Boğaz mevkiindeki tarlasında su çıktı. Çok güzel tatlı bir suyu vardı. Bazen içerdik. Hüseyin de çayı iyi çıkıyor diye oraya su doldurmaya giderdi. Hüseyin, "Ulan Yaşa! Şu Hacıbayramoğlu'nun tarlaya su doldurmak için bir vardıydım. Bir çakal tosun deşiniyor" dedi. Biz de yalan söylüyor diye gülüyoruz. Deli diyoruz. Gerçekten inanmadık. Rahmetli çoban Fahri akşam yanıma gelecekti, gelmedi. Memiş Ağa ve Rasim adlı çoban arkadaşlar da vardı. Ağbayır yolundan çıktık. Onlar başka yöne gitti. Ben de su çıkan tarlaya doğru gittim. Akşam ezanı okundu. Derede bir bebek ağlayıp duruyor. Hem de o kadar çok ağlıyor ki… Dereyi inip yamaca geçtim. Benim jeton sonra gene attı. Hüseyin'in dediği doğruymuş. Bu saatte burada bebek ne gezer, dedim. Ondan sonra geri döndüm (K.60).

16. Ben gözümle gördüm. Şöyle karşıda yatıyorum. Nazım abim de vardı. İlerde davul, zurna çalıyor. Ateşin içinde atlarla cirit oynuyorlar. Güreş tutuyorlar. Nara atıyorlar. Sinsin oynuyorlar. Ateş havaya fışkırıyor. Havaya ateş atıyorlar. Davarın içinde seyrettim. Nazım abim de bana, "Yat, yat" diyor. O, beni korkar zannediyor. Korkmadım. O mıntıka zaten cinli olarak bilinir. Oynayanlar insana benziyor. Köpek de vardı (K.32).

17. Gördüğüm ne it ne de köpek kılığındaydı. Çalının içindeydi. Zamanında bir ardıç ağacının kütüğüydü. Kesilmiş ve kurumuş. Sadece geriye kütüğü kalmış. Rahmetli annem sağ idi; "Anne, Sarımsakkaya mevkiinde bir ardıç kütüğü var. Ben sığırları bırakayım. Hemen kazmayla söker getiririm. Olmazsa sabaha kalsın" dedim. Ama getireceğimi bilebiliyorum. Sarımsakkaya'nın tabanında keçi kılığında bir şey var. Böyle dikildi. Bana bakıyor, "Ulan, sen orda bir tılsımsın tılsım olmaya da, sen söylemen ben de bilmem" dedim. Yıllar sonra abim, "Hasanların tarlasındaki söktüğün ardıç kütüğünün iki metre ilerisinde bir adam boyunda bir heykel çıkarttılar" dedi. "Vay anasına! Sarımsak kayanın tabanında keçi kılığında bana bakan mikrop o gömünün tılsımıymış" dedim (K.2).

18. Arkadaşın biriyle sürekli koyun güderdik. Arkadaş gece İnönü mevkiindeki Rumlardan kalma eski bir damda kaldı. Damın içerisinde insanın merdivenle çıkamayacağı delikler var. Gece üzerine cin gelmiş. Eşek görünümündeymiş. Durmadan üzerine doğru gelmeye çalışıyormuş. Yedi defa dua okumuş ve üflemiş. Etrafını çizmiş. Eşek çizgiden içeri giremiyormuş. İçerde sabaha kadar hiç melemeyen siyah keçiler melemiş. Sabah kalkmış, "Bir daha yatarsam tövbe olsun" demiş. Sabaha kadar cinler etrafında dönmüş. Kafası üzerine dikiliyorlarmış. Sabah kalktığında bir bakmış ki keçiler insanların merdivenle çıkamayacağı yerlerde geziyormuş. Hepsi bir tarafa dağılmış. Eve gelmiş. Bütün keçileri kesmiş. "Bir daha sizi sürüye sokar mıyım namussuzlar? Siz şeytanla iş birliği yaptınız" demiş (K.45).

19. Babam yabandan geliyormuş. Sabaha karşı eve yaklaşırken yolda bir keçi bulmuşlar. Mezarlık sulu bir yerde olduğundan mezarlığı geçemezmiş. Babam yanındaki adama, "Şu keçiye bir bak bakalım. Keçi erkek mi dişi mi?" demiş. Keçi de, "İyi bak bakalım, dişi mi erkek mi?" demiş. Keçi konuşunca adam hemen elini çekmiş. Keçi cinmiş. Keçi hemen yanlarından atlayıp çaya doğru meleyerek kaçmış (K.45).

20. Adam arazide orakla ekin işliyormuş. Eskiden akşam olunca ekin biçenler arazide yatar, sabah ezanıyla kalkarlarmış. Adam da dağın başında yatmış. Tam dalıyormuş. Birden zurna sesi gelmeye başlamış. Adam resmen görüyormuş. Üzerine doğru geliyorlarmış. Ömründe böyle çalgı sesi duymamış. Yoldan gidecek

zannediyorlarmış. Adamın başında dolanmaya başlamışlar. Cinlerin iyisi ve kötüsü varmış. Bir kısmı abdest alıp namaz kılarmış. Adam sürekli okuyormuş. Bir türlü Fatiha duasının bitiremiyormuş. Cinlerin bir kısmı, "oku" diyorlarmış. Diğerleri, "kesin" diyorlarmış. Kesecekler diye çok korkuyormuş. Yorganı başına çekmiş. Konuşmaları ve çalgı seslerini duyuyormuş (K.55).

21. Eskiden bizim köyde şöyle bir olay olmuş. Öyle söylerler. Karakelle'nin Mehmet Ağa varmış. Üç tane kardeşi varmış. Güz günü on birinci ayın içerisinde "Kar yağmaya başladı. Gidin yardım edin. Bugün kurt Ali'yi sıkar, davarı kırdırır" demiş. Uzunkaya mevkiine, dağın öbür tarafına gelmişler. Gelince bir bakmışlar ki kurdun biri çobanı ve sürüyü köşeye sıkıştırmış. Çoban, kurtla mücadele ediyormuş. Kurt gitmiyormuş. Kar da o arada çok yağmış. Üç kardeş varınca dört kişi olmuşlar. Kurdun ümidi kesilmiş. Kurt havaya ağzını dikmiş ve ulumuş. Kurt ulurken havadan bir şey indiğini görmüşler. Kurt düşen şeyi yalamış ve gitmiş. Çoban, kurdun yaladığı şeyin yanına gitmiş. Orada duran kurdun yediği şeyi merak etmiş ve biraz yalamış. Çoban bir hafta hiçbir şey yiyememiş. Canı hiçbir şey istememiş (K.11).

22. Dayım kendi davarlarını güderdi. Öğlen vakti davarı çıkartmış, yaylıma götürüyormuş. Dayım dört kitabın dördünü okurdu. İncil, Tevrat, Zebur, Kuran. Sarma yoldan giderken atla giden bir aksakallıya rastlamış. Ak sakallı selam vermiş, "Bereketli olsun çoban kardeşimiz" demiş. Dayım da, "Sağ ol" demiş. "Bu aralar hırsız ya da kurt sürüye geliyor mu?" diye sormuş. Dayım da, "Bazen oluyor" demiş. Atın üzerinden inmemiş ve şöyle demiş: "Şu ayeti okuyacaksın, sağına, soluna, önüne ve arkana üfleyeceksin. Bin metre çapında daire çizeceksin. Bin metrenin içine hiçbir kötülük yapacak mahlûk da gelmez, insanoğlu da gelmez". Dayım, bana "Yatacağım zaman aksakallının söylediği ayeti okurdum. Başıma hiçbir şey gelmezdi" derdi (K.48).

2. 5. Kişisel Anlatılar

Kişisel anlatılar [*personal narratives*], Sandra Dolby-Stahl gibi Amerikan folklorcuları tarafından 1980'li yıllarda ayrı bir folklor türü olarak ele alınmıştır (Dolby-Stahl, 1989). Bu tür, anlatıcıların kişisel deneyimlerine dayanır ve yaratıcılığına sahiptir. Doğrudan geleneğe dayanmasa bile, belirli gruplarda iletişim

odaklı anlatı paylaşımı ihtiyacını karşılama işlevine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda çobanların birbirlerine anlattıkları kişisel anlatıları ayrı bir tür olarak ele aldık. Bu anlatılarda meslek deneyimleri, kimi zaman mizahi bir tarzda anlatılmaktadır.

1. Kır Hüseyin, Göre'ye kuzu çobanı durmuştu. Köylü kendisinden çok memnundu. "Kır Hüseyin gibi kuzu çobanı çıkmadı bu köyde!" deyip övüyorlardı onu. Kır Hüseyin övgüleri hak ediyordu doğrusu. Sabahları kuzuları topluyor, güde güde dağ bayır dolaşıyordu. Hiç emeğini esirgemiyordu. Nerede iyi yayılım varsa, kuzu sürüsü oradaydı. Hiçbir zarar vermeden tarlaların, bahçelerin arasındaki taze otları yediriyordu kuzularına. Kuzular, semirip gürbüzleşmişlerdi. Kuzu çobanlığı ezgili iştir. Kuzu, durdan duraktan anlamaz. Nereye gideceğini bilmez. Bu yüzden, çoğu kimse kuzu çobanı olmak istemez. Kimi kimsesi olmayan Hüseyin, bu işe gönüllü olmuş, işe dört elle sarılmıştı. Kuzuların gelişip gürbüzleşmesi onu mutlu ediyordu. Günler böyle geçip giderken, bir gün Güdük Sıddıka'nın kuzusu yitiklere karıştı. Acaba başka bir eve yadırgı mı gitmişti? Öyle bir durum varsa, ertesi gün ortaya çıkardı. Hüseyin, sabah sürüyü toparladı, şöyle bir göz gezdirdi. Güdük Sıddıka'nın kuzusu yine yoktu. İçini bir sıkıntı bastı. Nereye gitmişti bu kuzu? Bir gün otlattığı yere sürmezdi sürüyü. Başka yerlere götürürdü. Hiç yapmadığı bir şeyi yaptı. Kuzuyu aramak için dün otlattığı yerlere sürdü sürüyü. Ne yazık ki yoktu Güdük Sıddıka'nın kuzusu! Ara sıra köyde aylak gezenler sürülerden koyun kuzu çalıp yerlerdi. Demek ki bu kez şans Güdük Sıddıka'nın kuzusuna denk gelmişti. İşte, yine Güdük Sıddıka, elini beline dayamış, kaşlarını çatmış, sürünün ucuna dikilmiş kuzuları gözden geçiriyor. Güdük Sıddıka bir haftadır böyleydi. Sürü uzaktan göründü mü, ortaya çıkıyor, kuzusunu umutla bekliyordu. Ama kuzu yoktu! Kuzuyu bulmaktan umudunu kesen Güdük Sıddıka, bakışlarını Hüseyin'e çeviriyordu. Hüseyin, bu kahreden bakışlar karşısında erim erim eriyor, küçücük kalıyordu. Güdük Sıddıka bakışlarıyla soruyordu:

- Nerede kuzum, Hüseyin? Yoksa kesip yedin mi?

Hüseyin hiç sesini çıkaramıyor, küçüldükçe küçülüyordu. Sonunda Güdük Sıddıka, Hüseyin'in eşeğinin yularından tutarak:

- Kuzumu yitirdin. Kuzumun yerine eşeğini alacağım.

Güdük Sıddıka'nın bu acımasızlığı karşısında, elini döşüne vurarak haykırıyordu Kır Hüseyin:
- Al, eşeği de al, beni de al, kurtulayım (Güney ve Güney, 2009).

2. Bulgaristan'a gidiyorduk. Kapıdan döndürüldük. Uzunköprü'de kaldık. Yanımda da bir arkadaş var. Bir kahvenin önünde değnekler vardı. "Her halde burası çoban kahvesi. İçeride de az insan var. Önemli değil. Şöyle bir girelim" dedik. İçeriye oturduk. Cebimizde bir kuruş para yok. Kahveci geldi, "ne içersiniz?" dedi. "Çay içeceğiz arkadaş, ama cebimizde para yok. Bulgaristan' a gidecektik. Ama gidemedik. Nevşehirliyiz. İkram edersen çay içeriz. Karnımız aç. Yemek de yeriz" dedik. "Tamam, oturun" dedi. Adam bize çayla beraber poğaça da getirdi. Karnımızı doyurduk. Bu arada elli-altmış yaşlarında bir adam daha geldi. Kahveciyle konuştu. Kahveci bizi işaret etti. Ben de o zaman otuz yaşlarındayım. Adam yanımıza geldi. Selamlaştık. "Arkadaş! Siz koyun güder misiniz?" dedi. "Çobanım" dedim. Böyle deyince adam bana tek kelime sordu: "Benim koyunumun yattığı her yere ağıl yapar mısın?" "Yaparım" dedim. "Her yattığı yere mi?" "Evet, her yattığı yere ağıl yaparım" dedim. "Nasıl yaparsın?" deyince, "Koyunun her yattığı yerde koyuna bağcak atar, yatarım" dedim. "Tamam, sen davarcısın" dedi (K.53).

3. Konya'da çobanlık yapan Şakir Amca anlatırmış. Konya'da çobanın biri koyunları gündüz otlatır, gece de ahıra götürürmüş, yaymazmış. Gece kahveye gider oyun oynarmış. Koyunların sahibi ağa, "bak oğlum! Koyunları gece yay. Koyunların burnu pislik dolu. Yaymayacaksan bırak" demiş. Yayılmayan ve zayıf kalan koyunların burnundan salya gelirmiş. Yayılan koyun ise ışıl ışıl parlarmış. Çoban da, "Tamam, yayacağım" demiş. Ağa, gece çobana bir tane oğlak kesmiş. Oğlağı kesip parçalayan ağa kılı ve tüyüyle kazanda pişirmiş. Çobana, "yemeği ye" demiş. Çoban yemeği yemiş. Karanlıkta ne yediğini tam olarak görmemiş. Çoban sabah bir bakmış ki oğlağın kılları ve tüyü varmış. Ağa, yemeği gören çobana, "işte oğlum, gece yayılan koyunlar böyle iyi yayılır ve her şeyi yer" demiş (K.25, K.27).

4. Kurban olayım, canavar bir uğradı arkaçtaki sürüye. Bizim kancığın karadayınınkiler havlıyor. Baktıydım, ala kancıklı karadayınınkiler çıkacak. Lambayı bir tuttum, her yerde bir göz yanıyor. Kancık da geriye çekildi, baktı gördü

başaramayacak bu işi. Yemeğin altını maltını söndürdüm. Her yerde bir göz yanıyor. Eniğini meniği hep toplamış gelmiş ailecek. Hemen tüpün altını söndürdüm. Yemek memek ortada kaldı. Köpek bir yandan ben bir yandan püskürttük geriye. Zor ile alacak. Köpek davarın içinden bir girdi, onu çıkardım, gene her yerde bir göz yanıyor. Yumruk kadar bir köpek geldi. Gidemedi yani yapacağım iş değil. Ailecek gelmişler. Uykumu kaçırdı (K.12).

5. Ağaların üstünde Yılmaz ile davar güdüyoruz. Orada yatıyorduk, bir de yemek yapacaktık. Arkadaşla yemek için hazırlık yapıyorduk, patates falan soyuyorduk. Birden davar "gürkkk" diye ürktü öte yandan. Hemen lambayı tuttum. Baktım güpür güpür, öte yandan altı aylık dana kadar var. Önüne geçtim. Bana bir döş koydu. Araba vurmuş gibi. Küttttt! Lamba bir yana terlik bir yana. Meğer koşan köpeğin önüne geçmişsim. Şapkayı sabahleyin buldum. Bir hafta kafam ağrıdı, kulağım çınladı. Ahmet'in köpeğiymiş. Kurt zannettim (K.12).

6. Bir gün Kılıçlı'da davar güdüyorum. Davar ürktü, lambayı tuttum, tilkiyle burun buruna geldik. El kundağından tutup şafağına verdiydim, burnunun üstü kaldı. Yanına vardım, yatmış yavru. Tilki, "döküntüye geldik acıktıydık abi" dedi. Acıktıydın da beni rahatsız ediyorsun. Burada market yok, fırın yok. En sonunda bir avuç saçmayı yedi, defoldu gitti. Aradığı buymuş (K.12).

7. Kamil Ağa büyük tutarda kredi aldı. Kredi belli bir amaca yönelik olmayınca, "Lan ben bu kadar parayı ne yapacağım!" diye bir ara paniğe kapıldı. Parayı sözde koyunculuğu geliştirmek için almıştı. Bir iş yapamayınca para gittikçe eriyordu. Koyunculuk dersen Kamil Ağa'nın yapacağı iş değildi. Üstelik Marşal yardımıyla gelen Massey, Harris traktörler otlakları sürüp tarlaya çevirmiş, koyunlara yayılacak yer kalmamıştı. Kamil Ağa akıllı adam! Koyun yetiştirmek için aldığı kredi ile İstanbul'dan bir ev adlı. Oğluna düğün yaptı. Kızına, karısına altın, bilezik aldı. Aradan zaman geçti banka müfettişleri alınan kredileri kovuşturmak için Nevşehir'e geldiler. Konuklar iyi ağırlandı. Nevşehir tavası, üstüne Nevşehir helvası… Hayran kaldı müfettişler. Konukseverlik müfettişlerin gözlerini yaşarttı. Sonra Ürgüp'e, Göreme'ye götürülüp gezdirildiler. Nevşehir-Niğde yolu üzerinde otomobilde bir ağırlık çöktü müfettişlerin üstüne. Gözkapakları kapandı kapanacak: "Koyunlar

neredeydi?" Kamil Ağa gösterdi:"" İşte şu sürü." Gösterdiği Görelilerin koyunlarından oluşan sürüydü. Otomobil gidiyordu toz toprak içinde. Müfettiş soruyordu: "Başka olmalı koyun." Kamil Ağa gösteriyordu: "İşte şu sürü!" Gösterdikleri, Güvercinliklilerin, Çardaklıların sürüleriydi. Aşıklı Dağı'nın yamacında otluyorlardı. Müfettişler gözlerini zor açarak: "Hııı… Hıı…" (Güney ve Güney, 2009).

8. Karasenir'in öteki yanında üç tane oba varmış. Obada yattık. Sabahleyin o adamlar beni yolcu yaptılar. İleriye doğru geçtik. Sabahleyin kalktıktan sonra ovanın yüzünde gelen bir arabacıyı gördük. O da Ürgüplü Güccün Halil çıktı. Arabanın üstündeki oymuş. Köpekler bunu çevirmişler, kim duyar, arabanın üstünde deri yüklü. O adamı gönderdik. Haberi yok benden, ben de hiç seslenmedim. Çok hoşlanmazdım o adamdan zaten. Az daha ileriye vardım ki altı tane köpeğin kafasını gördüm yolun üstünde. Elimde değneğim yok ki müdafaa yapayım. Orda taş yok ki bir taş alıp atayım. Köpekle öyle hasımlarını arıyor, adam arıyor. Napalım oraya oturduk. Oraya oturunca çoban karşıdan gözüktü. Çoban çağırdı köpekleri. Köpekler çobanın yanına varınca biz buradan hareket ettik. Oradan hareket eder etmez altı tane köpek tekrar bize doğru koşamaya başladı. Atları değişik yönlere gönderdik, fakat köpekler iyice üstümüze doğru geliyor. Tırnaklarımla toprağı ata ata, bir o yana bir bu yana derken köpekleri yenmeye imkân yok. Neredeyse beni parçalayacaklar. Bir baktım ki çoban geriden yavaş yavaş geliyor. Çoban gelinceye kadar biz de bet beniz kalmadı. Lale gibi sarardık. Kendimizi ancak toprakla muhafaza edebilmiştik. Çoban geldi, yetişti. Köpekleri aldı, gitti. Çobana iyice kızdık. Çoban ricaya başladı: "Gardaşım görüyorsunuz ya işte çok uğraştım yenemedim." "Aman!" dedim "biraz su falan var mı?" dedim. Çobanda azıcık su varmış. Onu güzelce diktik kafamıza. Kafayı azıcık bulduk. Çoban, "İlle de sana süt sağayım" dedi. "Aslanım ben ne sütü içerim, ne bir şey ederim. Sen şu köpeklerine sahip ol. Ben de hayırlısıyla yoluma gideyim." Öyle bir sarp yer ki gittik, gittik. Fevkalade taşları doldurduk. Biz olduk orda bir aslan. Ha babam ha… Hasan'ın gözü köpek mi görür gayri? (Korkmaz, 1994).

9. Ürgüp'ün Taşkınpaşa köyünde tek başına yaşayan Nazik Bacı'nın koyunu o gün eve dönmedi. Çoban da bilmiyordu hayvancağıza ne olduğunu. Suçlanmıştı. Zavallı kadına acıyan birkaç komşusu Avlağı dağına doğru koyunu aramaya çıktılar. Nazik

Bacı sonunda kendi hayvanını buldu. Bir iki parça yünlü deri, kemikler… Kadıncağız dövüne dövüne ağlamaya başladı. Aşağılara, Damsa koyağına doğru, kurda kargış yağdırıyordu, "Canaaavaar. Canavar! Kemal Paşa'mın öldüğünü duyduuun. Guzumu yediiiinn! Seni de başka canavarlar parçalasıınn. Başka canavarlar da seni yesiiiinnn! Paşam yaşasaydı yiyebilir miydin guzumuuu?" (Güney ve Güney, 2009).

10. 1944 yılında Derinkuyu'da bir gece çok şiddetli yağmur ve dolu yağmış. İki çoban bu yağmura yakalanmış. İki çoban sürüyü dereye doğru yönlendirmiş. Birkaç tanesini yüzer gibi görmüşler. Koyunların selde boğulduğunun farkına varamamışlar. Sürünün yarısı derede ölmüş (K.43).

11. Bir köyün ağası varmış. Çok da güzel bir kızı varmış. 200-300 kiloluk iri bir koçu varmış. Ağa, koçu duvardan atana kızını vereceğine dair söz vermiş. Bütün köylü o kızı almak için koçu 2-3 metrelik duvardan atmaya çalışmış. Hiçbir köylü koçu atamamış. Çoban soğanın zarını çıkartıp yermiş. Çoban koçu tutup duvardan atmış. Ağa da çobana kızını vermiş (K.53).

12. Bir erkek bir kadın olmak üzere iki turist dağlarda gezermiş. Çobanın biri de dava güdermiş. Çobanın önündeki sürü de hem koyun hem keçi varmış. Çoban turistlerle zor anlaşıyormuş. Keçiler normalde kuyruklarını dik tutar. Bir ara dağda hava bulutlanmış. Keçinin biri kuyruğunu indirmiş. Çoban, turistlere, "Ben buradan kaçıyorum. Burada çok durmayın. Çok şiddetli yağmur geliyor" demiş. Turist, "Sen ne bilirsin?" demiş. Çoban, "Şu keçinin kuyruğu yağmuru işaret ediyor." Dediği gibi Allah tarafından bir saat sonra çok şiddetli yağmur yağmış. Yer gök su olmuş. Seller akmış (K.53).

13. O zaman gene buralarda kalıyorduk. Tarlaları kullanmıyorduk. Koyun da bayağı vardı. Ramazan ayındayız. Oruç tutuyoruz. Sahurda kalktım. Yemeği yedim. Hava daha yarı karanlık… Yol uzak, yavaş yavaş gideyim, dedim. Benim bu itin bir anası vardı. Bir de komşunun köpeği vardı. Bunlar koyunda iyi köpeklerdi. Köpekler önümden çıktılar. Ben de yolumda gidiyorum. Koyun da arkadan geliyor. Daha canavar sıkısını yemedi. Canavar sıkısı yedi mi kolay kolay çobanın arkasından

gelmez. Kurt sürüden bir tane kaptı mı sürekli gelmez. Koyunlar ürkek olur. Bayağı gittim. Köpekler bir cavladı. Kesin bunlar canavarı aldı, götürdü, dedim. Geceleyin canavarlardan kurtuldum diye rahatladım. Sürü çok açıldı. Sürünün önüyle arkasında 150 metre mesafe vardı. Tel tel geliyor koyun. Güllübahçe'ye varınca koyun bir ürkme yaptı. Hemen eyvah dedim. Bağırırken ürktüğü yere koştum. Bir tapırtı sesi geldi. Bir de baktım ki benim bağırmamla koyunu bırakmış. Küçük bir enik vardı. O da havlamaya başladı. Geceleyin düştük koyunun derdine. Tam uçurumun kenarında taşlık bir yerdeyiz. Aşağıda dere var. Ben koyunu tutmaya çalışıyorum. Koyun da benden kurtulmaya çalışıyor. Bıraksam kurdun arkasından gidecek. Koyuna diş atmış. Biraz yaralanmış. Yaralı koyunu bıraktım. Koştum sürüye doğru. Köpekler arkadan gelmiş. Sürünün önünü durdurmuş. Köpekler kurdun kokusunu almış. Ta ilerden gelmiş. Kurt belli bir güzergâhı kendine yol etmiş. Köpekler de kurdun yoluna oturmuşlar. O gün orada yaydım. Her zamanki yaylım yerine gitmedim (K.24).

14. Aynı burada, bu odada yatıyoruz. Televizyon kurulu. Ali Ercan'ın programı var. Kanal 7'de gece saat 11.00'de. Ağam da sever. Ali Ercan hem çalıyor hem söylüyor. "Ağa, ben yatıyorum. Sabah koyuna gideceğim" dedim. Koyun da hemen evin yakınındaydı. O zaman da bizim tek, yalnız bir it var. Ben yattım. Ağam geceleyin Ali Ercan'ın programına bakar. Televizyonu kapatır. O arada tuvalete gideyim, ben de yatayım, der. Arkaca bir bakar ki koyunlar yok. Benim ayağı mı dürten var. "Kalk lan koyun yok" diyor ağam. "Deme yav" dedim. Bir fırladım yataktan. Adımı kapıdan attım. Yukardan köpek geliyor. Köpek resmen adam gibi ağlıyor. Herhalde iki-üç tane kurt varmış. Ürküntüyle koyunlar kapıya vurunca kapı açılmış. Canavar sürüyü dağa doğru sürmüş. Sürünün dağda olduğunu bilmiyorum. Ben köpek tilki kovalıyor zannediyordum. Yollara bakıyorum. İz yok. Hava aydınlandı. Dağa çıktım. Koyunun bir tanesi yatıyor. Kurt yatırmış. Kuyruğu yok. Koyun debeleniyor. Kestim, boğazında kan çıkmadı. Nefes borusu bembeyaz… Kan arkadan gitmiş. Bu halde bile koyun canlıydı. Kuzular çalılara kuş gibi sinmiş. Sürüyü iki-üç parçaya bölmüşler. Bir kısmını Sırasarnıç'a doğru götürmüşler. Koyunların bir kısmını getirdim. Diğerlerin arıyorum. Üç-dört kişinin koyunu var bizde. Korkuyorum. Koyunu kaya zannettim. Yünü kirli. Sıcağı yemiş, iyice şişmiş. Bir tane ufak bir keçim vardı. İleride kayalıklarda bir şey ağarıyor. Taş olsa dedim. Daha önce orada

böyle taş görmedim. Yanına doğru vardım. Baktım ki benim keçi. Keçi heykel gibi kalmış. Sanki ayaklarını yere çakmışsın. Keçi canlı, put gibi duruyor. Keçide hiç ses yok. Soluk bile almıyor. Ses veriyorum. Keçi, keçi, diyorum. Kulağına bir tokat vurdum. Kulakları da büyük… Ayakta azıcık sallanır gibi oldu. Ayakta uyuyor. Korkudan hareketsiz kalmış. Bir tokat daha attım. Ellerimle sarstım. Me, me, demeye başladı. Millete karşı utandım. Canavara koyun yedirdi diye. Böyle olaylar başımıza geldi (K.53).

15. Dört-beş sene önceydi. Diğer tarafta yatıyoruz. Akşamdan ağam gitti, geldi. Koyunu ahıra girdirdi. Ben de yatıyordum. Sabah ağam, "kalk da koyuna sen git" dedi. Değneği alıp arkaca vardım. Bir baktım ki, dört tane koyunun kuyruğu yok. Bir deri kalmış. Kasap mısın mübarek? Yolmuş. Ne yapayım diye düşündüm. Utandım da. Mal sahiplerine ne diyecektim. İçlerinde koyuncu olanlar da vardı. Yanık yağ vardı. Dört tanesinin kuyruğunu yanık yağ ile boyadım. İçerde bir de eşek vardı. Diğerini de eşek ısırmış, dedim. Ağam da, yalan söylediğini bildim de üstüne düşmedim, dedi (K.53).

16. Rüyamda Ağşar bölgesindeyiz. Acayip bir toz geliyor. "Bu ne yav?" dedim. Gele gele anlaşıldı ki büyük bir koyun sürüsü. Sürü geldi. Ben de Yörüklerin kıl çadırından kurdum. İsli bir bakır tavada pilav pişirdim. İki kardeş Müezzin Halil İbrahim ve Mustafa Ali geldiler. "Bak biz acıktık. Bizim karnımızı doyur" dediler. Önlerinde büyük bir sürü var. Koyun sürüsünü yatırdılar oraya. Adamların karnını doyurdum. Ardından koyun sürüsünü önlerine alıp gittiler. Sonra tarlamda Yörük çadırı kurduğum yerde su kuyusu sahibi oldum. Çobanların karınlarını doyurduğum, koyun sürüsünün yattığı tarlada şu anda su, elektrik ve bereket var (K.9).

17. Suvermez'de Rumların yaşadığı sırada İsmail Onbaşı, Çilte Yuvan adlı bir Rum'dan ödünç eşek almış. Eşeği çifte götürmüş. Eşek arazide yayılırken ortadan kaybolmuş. İsmail Onbaşı eşeği ararken bir bakmış ki eşeği kurtlar yemiş. İsmail Onbaşı şu dörtlüğü söylemiş:

Kurtlar geldi de kara eşeği dişledi,
Çoluğunu Bekir'in tecellisi işledi,
Çırak Kerem ağlamaya başladı,

Ne haber vereyim Çilte Yuvan'a. (K.26).

18. Babaannem harpleri görmüş. Doksan yedi yaşında öldü. Bazen kadın kadına ağız kavgası yapardı. Ben çocuktum. Yanlarında oynuyorum. Herhalde diğer kadının da bir şeyi yok. Babaannem kadına kızarak: "Git, bana çatma, gıdaklayan tavuğun yok, meleyen koyunun keçin yok, mo diyen ineğin yok, anıran eşeğin yok" dedi. Babaannem iyice sinirlenerek, "onun bunun malıyla geçiniyon" dedi (K.36).

19. Allah şahidim ki ben şunu gördüm. Sene 1980'di. Kızılırmak'ın öbür tarafındayım. Diğer adamın da koyunları vardı. Benim kendi koyunum fazla değildi. Senede üç defa gördüm. Anlatamam. Allah her kula nasip etsin. Düşmanıma dahi görmek nasip etsin. Öyle güzel berrak su, öyle güzel toprak, öyle güzel taş, öyle güzel yol… Yol, iki taşın arasındaydı. Ayağımı basmamak istiyorum. Ama basarken yol geri çekiliyor. Eğilir su içerdim. Sular kaynak suyuydu. Fokur fokur kaynıyordu. Şapkamın koyup su içerken gözlerimi suda görüyordum. Böyle taşı, toprağı ben hayatımda görmedim. Bundan sonra nazlandım. Bir daha da böyle şeyle karşılaşmadım (K.36).

20. Benim dört beş sene önce bir köpeğim vardı. Çok sadıktı. Bize de davarlara da sadıktı. Sürü eve geldi. Köpek gelmedi. Sağa sola baktım, kıvrandım. Mümkünü yok bu köpek yazıda kalmaz. Ben bilirim. Çocuklara sürüyü nerede güttüklerini sordum. Arabaya bindim. Güttükleri yere doğru gittim. Ayağı topal bir davar yürüyememiş. Orada kalmış. Köpek de başında beklemiş. Tahminen bildim. Çünkü o köpek mümkünü yok yazıda kalmaz. Ya sürü bölündü ya da hasta davar kaldı diye tahmin ettim. Koyunu da köpeği de arabaya bindirdim. Köpek yanıma geldi, sevindi. Çoban köpeğinin sadakati böyle olur. Hayvanı yazıda bırakmaz (K.10).

21. Bir gün ahırın penceresi alçakmış. Kurt ahıra atlamış. Koyunları orada yemiş, boğmuş. Her ne yaptıysa… Kurt iş bitince bakmış, çıkamayacak. Koyunları üst üstüne yığmış. Koyunların üstünden atlamış, gitmiş (K.10).

22. Eski iyi çobanlardan rahmetli dayım varmış. Şu karşıki dağda davar güdüyorlarmış. Eskiden de Nevşehir'de Veli adında bir çoban varmış. İyi bir

çobanmış. Dayım onun davarına değnek atmış. Çoban, çobanın davarına değnek atarmış. İki sürü birbirine yaklaşınca çoban diğer çobanın sürüsünden bir koyunu değnekle kendi sürüsüne katarmış. İlk başlarda çoban, koyununun çalındığının farkına varamazmış. Eski ve tecrübeli çobanlardan Veli kendi koyunun diğer sürüdeki birçok koyunun içinden tanımış. Değnek atarak koyununu çalan diğer çobana, "Murat!" diye dağın tepesinden bağırmış. "Ney Veli Ağa?" "La oğlum, bak, şu koyunu görüyon mu? O benim oğlum. Sür o koyunu benim sürünün içine sür, sür tekrardan" Eski çobanlar koyunlarını renginden tanırdı (K.10).

23. Kadının biri yaylaya çıkmış. Üç keçisi varmış. Erken çıkmış. Hava soğuyunca kadın üşümüş ve kazana girmiş. Bu soğuğun adı "karıyı kazana koyan soğuk" kalmış (K.10).

24. Koyunlar gece saat 12.00'da kalktı. Biz de kalktık. Koyunlar yayılırken biz de çalının dibine oturduk. Yanımda da benden yaşça büyük tecrübeli ve kurnaz bir çoban var. Bana, "Mustafa! Hırsız nereden gelir?" "Seyit Dayı! Yav biz düzde yatıyoruz. Hırsız şuradan da gelse görürüz. Buradan gelse de görürüz." Seyit Dayı hırsızları görmüş. "Hırsızlar bizi dinliyor." dedi. Biz de iyi bir mavzer var. Bir yağlık da mermi var. "Lan Mustafa! Buraya gelen yatmaya gelmedi. Boş gelmedi. Varıyor şimdi" dedi. Hırsızlar içtikleri sigaraların ateşinin gece gözükmemesi için avuçlarının içinde içerler. Oradan hırsızları kovaladık. Hırsızlar köyle gelirler. Bir adamın kırk tane seyisini çalarlar. Gülağaç köyüne götürürler. Hırsızlar keçileri satmaya çalışıyormuş. Adamın biri de, "Ben bu seyisleri tanıyorum. Alacaktım ama almadım." diye söylenmiş. Hırsızlara nereden aldıklarını sormuş. Hırsızlar da, "Bunları uçurttuk" demiş. Adam hemen keçilerin sahibini arayarak, "Senin seyisleri bulduk" demiş. Adam gelir ve hırsızlardan seyislerini alır (K.44).

25. Şu ilerdeki mevkiden geliyoruz. Üç arkadaşız. Arkadaşın birinin beş kuzusu arkadan kötü kötü geliyor. Akşam ezanına yakın. "La oğlum! Bak şimdi şu kuzuları canavar götürecek" dedim. Arkadaş da, "Hazır mı abi orada? Ayağı bağlı mı orada? Bir şey olmaz" dedi. Biz indik aşağıya. Elimde tüfek var. Onlarda tüfek yok. İki tane kurt geldi ve kuzuları almaya çalıştı. Arkadaş da, "At abi at da kuzuyu bıraksın" dedi. "Atmıyorum şimdi, götürsün de kuzuyu yesin. Kuzuların ardına geçmediniz"

dedim. Kurtlardan biri kuzunun boynundan, diğeri de kulağından tutmuş. Anlaşmalı gibi kuzuyu götürüyorlar. Tüfek atıp da köpekler de koşunca kurtlar kuzuyu bıraktı (K.28).

26. Sene 1973 olmalı. Ortaokuldan mezun olmuştum. Rahmetli babamla köyün davarını güdüyoruz. Birader çoban çıkmıştı. Biz de ona yardım ediyorduk. Babama, "Baba bu davar burada çayın içinde ne yayılıp duruyor? Sür gidelim" dedim. "Şimdi, senin aklın ermez" dedi. Tabi gerçekten de bilmiyorum. O zamanlar el lambası falan yoktu. Rahmetli babam çakmağı şöyle yaktı. "Bak bu ota pöçükyaran derler, toprakla beraber olur. Fazla gözükmez" dedi. Hakikaten neredeyse kuma yapışık bir ottur. Meğerse davar onu yermiş. Babam da 30-35 sene çobanlık yapmış (K.3).

27. Dağın orda kurdun ağından kuzuyu aldım. O da şöyle oldu. Yeni bir köpek getirdik. O da acemiydi. Davar şöyle serpildi, yayılıyor. Üskül müskül… Ot da boldu. Bir karartı sokulup geldi. Köpek gene davarı ürkütecek dedim. Geldi, davara bir sokuldu. "Vay! Gavur köpeğe bak hele" dedim. Davarı ürkütecek. O da canavarmış. Şöyle kuzuyu bir tuttu. Bir baktım kuzu gidiyor. Arkasından koştum. Bağırış, çığlık… Epey gittik. Kuzuyu bıraktı. Kuzu taşlardan aşağıya indi. Canavar gitti. Kuzuyu aldım da yalnız kuzunun boğazına diş geçirmiş. Gırtlağı delinmiş (K.19).

28. Kuzu güdüyorum. Yüz tane kuzu var. Rahmetli Neşet Ağa, "Şu oğlak da benden olsun. Etlendir de ye" dedi. Önümde yüz bir tane mal var. Kendi kendime efkârlandım. Yanımda da bir iki kişi vardı. "Bu sene kuzudan canavara verme yok", dedim. Büyük konuştum orada. Koyunları akşam ezanı pınardan suladım. Kuzuların önüne düştüm. Fakat gözüm arkada… Ara ara dönüp bakıyorum. Benim tahminim olay şöyle gelişti. Yolun altındaki Arif Ağa'nın tarlaya geldik. Şimdi oralar bağ olmuş. Biçer de otları yüksekten biçmiş. Canavar karşıdaki dağın yamacında çalıda yatarmış. Oradan beni görüyor. Aşağıya bağlara iniyor. Direk gelmiyor. Bağlara iner. Kendini saklayarak gelir kuzunun önüne yatar. Kuzu yayılarak gidiyor. Yönü o tarafta… Biçer de az biçtiğinden otların içine yatmış. Ben de değneğe yaslandım. Sigara elimde. Bayramhacılı'ya bakıyorum. Kuzularla aram yaklaşık 50 metre… Kuzular beni geçti, gidiyor. Otlar iyiydi. En alt baştan üç tane toklu başını dikine

kaldırdı. Tekrar yayılmaya devam etti. Kuzuların ürkmesi buydu. Canavarın alması hayalimden geçmezdi. Ama ben ne yaptım? Büyük konuşmuştum. Şuraya varıp bakacağım, dedim. Kuzuların ürktüğü yere vardım, dineldim. İleri baktım. Tuttuğu kuzuyu kaldırmış. Deli Yusuf'un tarladaki kilide yiyor. Hiç haberim yoktu. Kuzu da burada yatmaya niyetlendiydi. Dereden 200 metre geriye çekildim. Sürüyü gevşettim. İtler geldi. Baktılar ki canavar orada kuzuyu yiyor. İtler hücum ettiler oraya. Canavar da karanlıktan faydalanıp kaçtı. İtler tutamadı. Kuzu öyle gitti. Ertesi gün sabah oldu. "Sayarım sayarım iki fazla bir eksik, bir fazla iki eksik." Son olarak ikindi vakti bir daha kaldırdım ve saydım. Bir kuzu yok. Morbaş erkek iki toklu vardı. Gelip gidenler bunlar kuzunun içinde koşmaz derlerdi. Onun biri yok. Muhtar, bağı bozmuş. Aşağıdaki yeri yayabileceğimi söyledi. Orda biraz yaydıktan sonra davarı suya indirdim. Bir de baktım. Rahmetli Horoz Ahmet'in oğlu arabayla geliyor. Selamlaştık. Boğazımdan aşağıya ılık ılık bir şeyler indi. Kuzunun biri yok. Bana bir şeyler diyecek. "Eyvah!" diyorum içimden. "Yav! Şurada koç mu, koyun mu, bir ayakları ile kafası kalmış. Canavar yemiş herhalde" dedi. "Akşam davarlar hep bu taraftaydı. Kim bilir, kimden aldı?" dedim. Hâlbuki orada benden başka kimse yok. Güya çoban olarak canavara kuzu kaptırmamış olacağım. Yani milletin gözünde iyi çoban gözükeceğim. Kuzuları suladım. Yaylım yerine doğru gidiyorum. Güneş de inmek üzere. Koşa koşa vardım. Dünkü dineldiğim yere gidip baktım. Canavarın yediği yere baktım. Dineldiğim yere tekrar gelip baktım. Üç kuzu kafasını kaldırmıştı. Sakındığı bu kadar… Başka yok. Ben tam kurdun tepesindeymişim. Haberim yok. O vaziyette aldı. Bir adımladım 2,5 metre mesafe. Bu mesafeden tepesine dikilmişim. Eğer yanlışlıkla elimden değnek meğnek düşse kalkacak ve kaçacak. Bu benimle mezara kadar gider (K.6).

29. On beş gün önce koyun güdüyordum. Altmış tane toklu, iki yüz altmış tane keçi, geri kalanı da koyun olmak üzere yedi yüz elli mal var. Şöyle ufak da bir kuzu var. Yanımda giderken koyunun birine sokuldu. O da hafifçe kaktı. Bunlar anında oluyor. Kuzu zayıftı. Koyuna uyacak bir hali yok. Hemen dizinin üstüne çöktü, kaldı. Ben de kalkıp yürümesini bekliyorum. Yürüdüğünü göreyim diyorum. Kuzu kalkmadı. Ben de tuttum, kaldırdım. Ben kaldırınca yürüdü. Akşam o kuzu kayboldu. Gelirim, giderim, bakarım kuzu yok. Hulusi çağırdı. O da eşeğin üstünde… "Akşamki kuzu yok, ona bir göz at bakalım, oralarda var mı?" dedim. Baktı, "yok" dedi. "Eşekle bir

gir de dolan" dedim. Eşekle dolandı, "yok" dedi. Ben de bu arada bakıyorum. "Eşeğe bin de geldiğimiz yerlere bir bak" dedim. Akşamki yerlere gittiydi. Kanalın içine girmiş. Hoplayamamış. Bereket versin ki düzgün yatmış. Ters dönmemiş. Varmış ki geviş getiriyor, öyle arkadaşa bakıyormuş. Oraya oturur. Dünya geniş, der. Ne nefes alırsam alayım. Kendini doğaya, Hakka bırakır. Arkadaş hemen kucağına almış. Baktım ki geriden bir ağartı gözüktü. Kuzuyu getirdi, yere koydu. O gün akşamı kuzu öldü. Zayıf kuzular sürüyle yaylıma gönderilmez. O gün kaçak gelmiş. Kimseye gözükmeden ve fark edilmeden sürüye girmiş (K.6).

30. Boğazlıyan yakınlarındaki bir köyde mantıcıyla beraber fidan satıyoruz. Arkadaş bir evin bahçesinde beş-altı tane kuzu koyun görmüş. Arkadaş bizim dünür olur. "Abi dur da, işimize yararsa alalım, besleriz" dedi. O, arabadan indi. Ben inmedim. Şöyle baktım. Koyunlar pek iyi değil. Bu da koyundan anlamaz. Gitti, pazarlık yaptı. Ben bir şey söylesem tersini yapar. Varsın söylesin, dedim. Bir de baktım, beni çağırıyor. Vardım, "ne var?" dedim. Ev sahibinin hanımı da ayran yapmış. Ayranı getirdi. Evin girişinde dineliyoruz. Kuzu çobanı gitmiş. Kaçmış. Niye kaçtığını bilmiyorum. Olay çobanla ikisi arasında. Bizim dünür mal sahibine, "Sana çoban…" dedi. "Lan Mustafa napıyon? Bunlar gelişigüzel konuşulur mu?" dedim. Tamam, falan derken içeri girdik ve oturduk. Şöyle böyle derken 800 lira aylıkla çoban durdum. Sürüde 370 tane kuzu, 60 tane de oğlak var. İlk gün hemen işe başladım. Bağları da birbirlerine girmiş. Sürüye yön vermek beni terletti. Kuzular öyle bağlara hücum ediyor ki. Oralardan çıkarttım. Ama koyun da iyi oldu. Arka tarafta çeşme var. Ayın ışığında sürü yayılıyor. Daha yatsı ezanı okunmadı. Sürü yattı. Ben de fırsatı değerlendireyim, dedim. Eşek aşağıdaydı. Hemen yanıma çektim. Eşekten hemen tüpü çıkarttım. Çayı demledim. Yiyecek bol. Değneğim de tehlikelere karşı hemen yanımda durur. Şöyle çaya baktım. Çay çökmüş. Çayı bardağa doldurdum. Haram olsun bir tek yudum aldıysam. Lambayı şöyle bir tutayım, dedim. Koyun da dağınık yattı. Ben de kendimi düşünmeye başladım. Ama gözüm orada… Silah yok, it yok. Orada silah da benim, it de benim. Evde mal sahibiyle konuşurken "kırk-elli senelik çobanız" dedik. Çobanın kapısında bir köpek, kötü bir tüfek olmaz mı? Çoban bir tehlikeyle karşılaştığında bir kere tüfekle atsa o gece rahatlar. Yukarı taraftan iki kurt sürüye sokulmuş. Oğlaklar da uyanık. Oğlakların kurttan haberi olmuş. Ben aşağıdaydım onlar yukarıdaydı. Sürü nasıl ürktü! Namussuzum

doldurduğum çaydan bir tane aldıysam. Çayımı içirtmediler bana. İyi ki de ayağa kalkmışım. Hemen değnekle lambaya sarıldım. Lambayı otların arasına tuttum. Kurt hemen kafasını eğdi. Dört tane kurt gördüm, gözleri ışılıyor. Vay şerefsiz, ilk günden mi olur, dedim. Yiyecek içecek birbirine karıştı. Toparladım heybeye koydum. Sürüyü arkaya doğru getirdim. Kurtlar sabaha kadar peşimi bırakmadılar. Biri bir taraftan, diğeri diğer taraftan saldırıyor. Elime taş alıp taş atıyorum. Taşları elimde tutuyor ve sürekli dikiliyorum. Sabaha kadar it taşlar gibi canavar taşladım. Değneği atsam bulamayacağım. Sabah ezanıyla beraber geri çekildiler. Bir oh çektim, rahatladım. Yine de güvenemiyorum. Onlar sürüden almaya çalıştılar, ben vermedim. O kadar çok yorulmuştum ki biri üflese yıkılacaktım. Herhalde ayağa da kalkamazdım. Sabah oldu, "bunlar gitmiştir" dedim. Sürü aç. Sürüyü ekine doğru yönlendirdim. Akşamdan ne yediyse onunla duruyor. Öğlene doğru köyden üç-dört kişi bana doğru geliyor. Benim nerede kaldığımı merak etmişler. "Yav nerede kaldın arkadaş?" "Anlatacağım, anlatacağım" dedim. Köye, eve vardık. "Şu kuzunu bir say" dedim. Mal sahibi, "Bir tarafta kurda kuzu mu kaptırdın, bir şey mi oldu?" dedi. "Yav, kuzunu say" dedim. Kuzu kaptırmadığımı biliyorum. "Tamam" dedi. "Şu da değneğin. Ben bugünün yevmiyesini de istemiyorum senden. Ben buradan hemen gidiyorum." "Niye, hayırdır?" Köyün ileri gelenlerinden beş-altı kişi var. "Yav arkadaş, benim güttüğüm yerin adına Kurtderesi diyorsunuz. Canavarlar hep orada yavru yapıyormuş. Doğru mu?" "Doğru" "Bir davar, kuzu güdenin evinde bir it olmaz mı, kötü bir tüfek de mi olmaz. Başıboş değnekle ben bu gece ne yaptım, sizin haberiniz var mı? Ben bu vaziyette gütmem" dedim. "Gitme, dur" dedi. Çayıralan'da bir tanıdığı varmış. Oradan iyi bir köpek getirmiş. Köpeği iki oğlak karşılığında almış. İtin özelliği varmış. Davarın önünden gidermiş. Çoban bir şey diyecek mi diye arkaya bakarmış. Ön tarafta ne kadar tehlikeli yer varsa ararmış. Ben köpeğin hareketlerini görmeyince inanmadım. "Karnını doyurun da götüreyim", dedim. İtin karnını doyurdular. Azığını da koydular. Sürüyü çıkardık. Gerçekten köpek sürünün önünde gidiyor. Ara ara da dönüp bana bakıyor. Bir emir mi verecek, bir şey mi söyleyecek diye… O itin sayesinde o sene kuzu güttüm (K.6).

31. Karahöyük köyünde kuzu çobanıyım. Karahöyük ile Müftüler arasından Kurtderesi adında kayalıklı çok büyük bir dere var. Arkaçmış orası. Ayrı ayrı otuz beş sürü yayılırmış. Gerçekten de öyle. O köyde iki kuzu çobanıyız. Havada tek tük

bulut var. Kulakları çınlasın Ali isminde çoban arkadaş var. Bende de saç sakal var. Hangi bir gün tıraş olayım. “Dede, şu arkaça gidelim. Dolu molu olur. Orada yatalım” dedi. Çoban havanın bozuk olduğu zamanlar kurda koyun kaptırmamak için yer seçer. “Olur” dedim. “Fakat geç geliyon” dedi. Ali köyün yerlisi, ben de yabancısıyım. Ali bağırıp çağırıp duruyor. Ben de vardım. Kuzunun önüne yukarı doğru bıraktım. Ali yemeği yemiş. Çayı demlemiş, üzerini örtmüş beni bekliyor. Bağırmaya çağırmaya devam ediyor. “Seninle arkadaş olunmaz. Seninle yola gidilmez” diyor hem de kendi yiyeceklerinden benim önüme koyuyor. Yedik, içtik. Bu sigara içmez. Benim kuzular taşlık tarafta, onunkiler diğer tarafta. Hem yatıyor hem konuşuyoruz. “Dede, bir sigara ver” dedi. Normalde sigara içmez. “Veririm, ama bir paket geri isterim. Ağaların paketimi versin. Yarın al, gel. Tamam mı?” dedim. Mahsustan küslüğün tadını çıkarıyoruz. Sigarayı verdim. İçti. Benim oğlaklar kayanın üzerinde sekiyor. Oradan oraya sıçrıyor. Bazen kuzunun üstüne düşüyor. Bakıp duruyorduk. Oğlağın biri kayadan zıpladı. Diğer kayaya zıplamadı. Gözden kayboldu. Sanki oğlağı arkadan bir çeken oldu. “Ali, oğlağı gördün mü?” dedim. “Ben de görüyorum dede, koş” dedi. Kurdun ağzında ağanın beyaz oğlak. Ben koştum o koştu. Oğlağı bıraktıramadım. Benim itler, Ali’nin itler koştu. Oğlağı göz göre göre yedirdik. Ağanın eve vardım. Moral bozuk. Giden beyaz oğlak ağanındı. Ağaya durumu anlatırken ağanın hanımı, “canın sıkkın duruyorsun, başına yıldırım düşsün. Şuna bak, sanki yarın ölecekmiş gibi” dedi. “Yav kadın git şuradan, benim ağzımı açtırma şimdi” dedim. Ağa da yumul yumul gülüyor. Normalde kadınla ikimiz bol bol tartışırız. Ağa da güler. “Dün senin beyaz oğlağı verdim. Onun için” dedim. “Canavar mı aldı?” “Evet” “Yedi mi?” “Yedi.” “Afiyet olsun.” “Benim geçen seneki davar çobanı yedi tane sıkma memeli koyunumu yedirdi. Bir gecede yedirdi. Başına yıldırım düşecise… Bir tek oğlağı almış. O kurt ne yiyecek orada?” dedi kadın (K.6).

32. Bir gün eşek hastalandı, öldü. İki aydır da aynı köydeyim. Bana yeni eşek bulacaklar. Çoban üzerine ötesini berisini atar. Eşeği buldular. Eşeğin üzerine heybeyi attık. Eşek sendelemeye başladı. Eşek zayıf. Koydukları yemekleri yedim. Geriye kalanının yemek kaplarının ağzını temizce bağladım, israf olur diye. Heybeye geriye koydum. Sabahleyin eve vardık. Ben ayağımı yıkıyorum. Hem de adamla konuşuyorum. Gelin bir hışımla geldi. “Dede!” dedi. “Buyur yeğen” dedim. “Sen bu

azığı niye geriye getirdin?" "Ne yapayım?" "Senin itin yok mu?" "Var." "Eşeğin?" "O da var." "Davarın var mı?" "Var." "Niye onların önüne koyup da yedirmedin? Geri getirdin." Usulü evden konan yemek kapları bomboş gelecekmiş. "Yeğen senin anladığın gibi değil. Dört kaşık aldım. Temizce geriye koydum. Geri kalanını getir. Ben şimdi yerim." "Yok, olmaz. Sen git hadi. Çok konuşuyorsun." Gelin tekrar geldi. "Bak dede! Bizim buranın usulüne göre heybe dolu gider boş gelir. Kalan yemeği itine döküp yedireceksin. Eşeğine döküp yedireceksin. Onlar da mı yok. Davarına döküp yedireceksin." "Tamam, daha önceden deseniz ben onu yapardım." Eşek heybeyi götüremiyor, sendeliyor. Hal böyleyken bir ay sonra eşek bir canlandı. İyi otları ayağımla çiğner yufka ekmeğinin arasına koyardım. Kalan suyu da üstüne dökerdim. İlk önce ite yedirirdim. Sonra eşeğe verirdim. Geriye kalanları da oğlaklar yerdi. Sırayla yerlerdi. İt de canlandı. Bazen ayağında tutar kaldırırdım. Ayı gibi olurdu. Eşeği tutamaz oldum (K.6).

33. Köyde sabahları evin gelini, damadı, hanımı, eli boş olan kim varsa sürüye gidecek malları alır, yola çıkarırmış. Kadınlar sığırları evden çıkarmışlar. İki kadın sığırlarını sürüye katmak için köy meydanına gitmişler. Sürüye sığırlarını katmışlar. Ardından iki kadın lafa dalmış. Sabah giden sürü yaylım bitince akşam köye geri gelmiş. Kadın, diğer kadına, "Bir çift sözüm kaldı sana. Onu da yarın söyleyeyim." demiş (K.47).

34. İki kardeş köy odasına geldiği zaman biri başta diğeri kapının arkasında otururmuş. Kapının arkasında oturan, "Abim hep yalan söylüyor başta oturuyor. Bir de ben başta oturayım yalan söyleyeyim. O da orda otursun." demiş. Başa geçen kardeş, "Dün havaya baktım. Kartal köpek götürüyordu. Köpek hav hav diyordu" demiş. Abisi, "Get lan! O köpek değildir. Köpeğin eniğidir" demiş. Abisi, "Bak yerinden kalkmamak için yalan söylüyor" demiş (K.41).

35. Sene 1969. Rahmetli Koca Hacı'yla sığır güttük. Olay çerçi mevkiinin arkasında oldu. Dört-beş tane tepeye yakın bir yerde oldu. Çobanlara yemek, ekmek sırayla evlerden verilirdi. O günde iyi hatırlıyorum. Ömer'in oğlu Mustafa'daydı sıra. Yemeği, ekmeği aldık. Çerçinin ardında Koca Hacı'yla yemeği yedik. Sığır sürüsünün ucu bayağı ilerideydi. Eşek de arkada kalmıştı. Hacı, "Sen eşeği al gel de

ben de sürünün önüne geçeyim" dedi. O günde aksilik ya… Birçok değnek kestik. Biraz odun topladım. Kestiğim değnekleri yakarak kurutacaktım. Samsun mevkiinden bir takırtı, bir ses geliyor. Ne bileyim ben ne olduğunu. Üstümden yakın geçiyor. Kaldırdım değneği attım. Herhalde pilot değnek attığımı görmüş. Helikopter dağın burnuna doğru vardı. Geri döndü. Üzerime doğru geldi. Ben tarlada dönüp duruyorum. Rüzgârı beni yıkacak. İyi biliyorum sekiz tur attı etrafımda. O arada rahmetli Ahmet Emmi de yakındaki tarlayı iki katırla sürüyordu. O da birden terliklerini çıkarıp helikoptere selam durdu. Seslerden korkan katırlar köyü boyladı. Katırlar sesten çok korkar. Ahmet Emmi de bana iki tane tokat vurdu. "Lan, devletin tayyaresine değnek atılır mı?" dedi. Eve geldik. Necati abiyle birkaç kişi köydeki sağlık memuru Ömer Ördek'e resmi bir yazı yazdırmışlar. Ahmet Güneyik devletin uçağına taş attı, diye birkaç cümle yazmışlar. Bir de mühür vurmuşlar. Rahmetli Fehmi getirmiş. Okusun diye Halim'in eline vermişler. Diğerleri, "Oku" demişler. "Sabah saat 09.00'da Dış İşleri Bakanlığından Ankara'da Hacı Çalışkan'ı istiyorlar" diye yazılıymış. Babamın sinirden ağzından çıkanı kulağı duymuyor. Köyün içine doğru geliyor. Rakip çobanlardan şapkayı ters giyen Koca Osman, "Ey komşular! Görüyonuz mu? Ali Fakınınkiler devletin tayyaresini taşlamışlar. Ali Fakınınkiler (Ahmet Güneyik'in ailesi) insan yiyene benzer. Ben uşağa her gün devletin tayyaresine taş atmayın diye tembih ederim. Bizim uşak güttüydü. Böyle bir bok yediler mi?" demiş. Babam az ceza alsın diye kardeşim Yusuf'u göndermeyi düşündü. Ondan sonra şaka olduğunu anlamışlar (K.4).

36. Geçmişte çoban köpeklerini Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesinden getirirlermiş. Akdağmadeni'nden Kulaklı adında bir çoban köpeği getirmişler. Kalecik'te karın tokluğuna çobanlık yapan Pala Mustafa adında bir çoban varmış. Çerçi mevkiinde davar güdüyormuş. Bu mevkide diz boyunda birçok yavşan otu varmış. Yavşan otu çok güzel kokan bir ottur. Bu otu yayılan koyunun sütü çok farklı ve aromalı kokar. Karanlık çökünce sürüye bir canavar saldırmış. Canavar Pala Mustafa'yı ve sürüyü sıkıştırmış. Pala Mustafa hem kaçıyor hem de sürüyü çevirmeye çalışıyormuş. Bu arada köpeği Kulaklı'ya sesleniyormuş: "Kulaklı kurban olayım. Kulaklı etme, ölüyorum. Kulaklı yetiş kurban olayım." Ha geldi ha gelecek derken… Bağırırken bağırırken… Ahır gübresinin döküldüğü yerde yatarmış. Birden sıçrayıp gelmiş. Canavarı önüne bir katmış. Samsun deresi mevkiine kadar kovalamış (K.20).

37. İki delikanlı yolda giderken bir çobana rastlamışlar. Çoban, "Ey delikanlılar! Nerden gelip nereye gidiyorsunuz?" demiş. Delikanlılardan biri, "Çoban amca ben müftü olacağım. Arkadaş da hoca olacak" demiş. Çoban, "İyi, Allah işinizi rast getirsin" demiş. Onlar da, "Çoban amca sen bize soru sordun. Sen ne istiyorsun Allah'tan?" "Ben de Allah'tan ahirete imanla göçmek istiyorum." Yıllar sonra biri müftü biri hoca olmuş. Hoca olan cuma günleri hutbeyi okuduktan sonra, "Çoban kazandı, çoban kazandı" dermiş. Hocanın sözleri cemaatin de tuhafına gitmiş. Cemaattekiler, "Hoca sen her cuma aynı şeyleri söylüyorsun. Bu sözlerin maksadı nedir?" Hoca yıllar önce çobanla aralarında geçen konuşmayı cemaate anlatmış. Hoca, "Rüyamda çobanı görüyorum. Ahirete imanla göçmüş. Çobanın yanında bizim hacılık hocalık geride kaldı" demiş (K.59).

38. Bekçiler bana seslenmezdi. Gece, davarı yaydım. Davarı çıkarttım. Güneşte sürü yatıyor. Atla üstümü aşan oldu. Yanıma geldi. Attan indi. "Bereketli olsun." dedi. "Sağol." dedim. "Karahasanlı'da ekmek çıkartmadılar. Acıktım. Buralarda erkek davar vardı. Gördün mü, duydun mu" dedi. Geceleyin Çukuryurt mevkiinden çobanların sesi geliyordu. Bir ara ses kesildi. Gün döndü. Sürüyü durduramamışlar. Sürü köprüden geçmiş. Ağ Dağ'a yaylaya gidiyorlar. Benim davarlar da yatıyordu. Yiyecek olarak da peynir, kuru ekmek vardı. Başka bir şey yok. Hemen iki davar tuttum ve sağdım. Sütü pişirdim. Kuru ekmeği de sütün içine attım. Lepe yaptım. Yere oturdu. Karnını doyurdu. "Sağol, ismin ne?" dedi. "Muzaffer Ardıç" dedim. İsmimi bir yere yazmış veya aklında tutmuş. Sonbaharda Yerköy'e gittim. O sene çobanlık yapmadım. Sanayide çalıştım. İstasyonda omzuma vuran oldu. Adama şöyle bir baktım. Tanıyamadım. "Tanıdın mı beni?" dedi. "Tanıyamadım" dedim. "Çukuryurt mevkiinde atla yanına vardım. Açtım. Bana bir lepe pişirdin. Sanki kuzu yedim. Onu hiç unutmadım" dedi. "Afiyet olsun" dedim. Ben de bileti aldım. O zaman da Yerköy'den bizim köyün bilet parası 2,5 liraydı. "Bilet aldım. Gideceğim" dedim. "Hayır, göndermem. Bugün misafirimsin" dedi. Bileti elimden aldı. Gişeye verdi. 2,5 lirayı aldı. Parayı elime verdi. Oradan Yerköy'ün içine geldik. Bir lokantaya oturduk. Karnımızı doyurduk. Evine gittik. Hanımına, "yaylaya giderken bu arkadaş bana bir kuzu yedirdi" dedi. Yattım., ertesi gün köye döndüm (K.48).

39. Sevinçler adlı bir köyde koyun güdüyorum. Köpeğim de yok. Sonbahar geldi. Koç katımına bir ay kaldı. Rahmetli İhsan Emmi diye bir ağam vardı. "İhsan Emmi, şu kırma çifteliyi ver de koyunu geceleyin iyi güdeyim." dedim. "Seksen koyun bir tarafa, bu kırma çifteli bir tarafa, isterse kurt hepsini öldürsün, vermem" dedi. Ben de içimden, "Allah'ım bugün bunun koyunlarını kurt alsın" dedim. Çok da öksürüyorum. Zatürreye yakalanacaktım. Bir taraftan da şiddetli bir yel esiyor. Koyun arkaca vardığı zaman yatar. "Şimdi yatsın da, gece örümünü fazla vereyim" dedim. Geceleyin ay çıkmanın arasında koyun bir ürktü. Keçiler de pıskırıp kaçıyor. "Ulan yanındakinden al. Ben bugün hastayım beni rahatsız etme" dedim. Çok uzaktan sürünün arkasına doğru geldiğini gördüm. Geldi, ama koyun almadı. "Bugün bu kurt bize bir zarar verecek. Ama ne olur bilmem" dedim. Tam sabaha karşı ayın burnuyla bu deyyus bir saldırdı. O anda bağcak koyunu beni bir çekti. İpi elimde kaldı. "Herhalde kurt bağcak koyununu aldı" dedim. Şöyle bir baktım. Koyun da bana bakıyor. Bir de dişi köpeğim var. "Karabaş! Karabaş!" diye seslendim. Karabaş çöktü. Bir baktım ki koyunu boğazından tutmuş, sırtına atmış götürüyor. "Benim koyunumu alan sen misin?" dedim. Peşinden bir koştum ve bağırdım. Bağırınca iki tane de diğer taraftan çıktılar. Üç tane oldular. Savaş başladı. Ne ağlayacağımı biliyorum ne güleceğimi biliyorum. Amcamın oğlu da kuvvetli çobandı. Onun bir öğüdü vardı. "Davara hırsız da gelse, kurt da gelse bağırıp, çağırma. Ağzına sahip ol. Küfür etme. Fırsatını verme" derdi. Kurtlar leşi bıraktılar. Koyunlar da korkudan pamuk gibi olacaklar. Kurtlar bir o yana bir bu yana gidiyor. Ben de koyunların etrafında dolanıyorum. "Afiyetle ye" dedim. Kurt da bana kafasını salladı. "Allah, Allah…" dedim. Adam kafa sallıyor bir, kuyruk sallıyor iki. Etrafımda kıvranıyor üç tane. Tam da gözükmüyorlar. Baktım, olacak gibi değil. Elime taş aldım. "Sen beni yiyeceksin öyle mi? Ben seni yiyeyim de gör" dedim. Taşları birbirine vurunca kurtlar pustular. "Bu kurtları böyle hesaba getiririm" dedim. Sabah namazına kadar mücadele ettik. Sonra baktılar ki olacak gibi değil. O canavar eşek kadar vardı. Kuvvetli ve iri bir canavardı. O kocamana kurt kedi kadar kalmadı. Üç tane canavar çiğneşmeye başladı. Bir baktım İhsan Ağa'nın angıt yüzlü sarı koyunu yok. Varınca İhsan Ağa'ya desem olmayacak. "Bugün canavar sürüye saldırdı. Bir tane koyunu zorla aldı. Kimin koyunu bilmiyorum" dedim. İhsan Ağa da, "Hah, akşam ben çifteyi vermedim de onun için yattı uyudu. Canavar da benim koyunu aldı. Kime yutturuyor?" demiş (K.2).

40. Abim anlatırdı. Bir köpeği varmış. Uluyunca sürüye kurt gelirmiş. Abimin adı Mustafa'ydı. Koyun sahibinin biri, "Mustafa Emmi! Bizim koyunun biri bugün gelmedi" demiş. Düşünmüş, düşünmüş. Köpeğin uluduğu dere aklına gelmiş. Köpeğin uluduğu yere vardım. Aşağıya doğru baktım. Koyunun artıkları orada duruyor. Abim, "Valla canavar almış. Bugün gene gelebilir. Sen otomatik tüfeği bana ver." Ama köpeğin uluduğunu da biliyormuş. Tekrardan aynı yere varmış. Köpek ulumaya başlamış. Köpek uluyunca canavar da gelmiş. Hem köpeği hem de canavarı tüfekle sürüden uzaklaştırmış. Koyununu kurda canavara yedirmiş (K.2).

41. İlerde kuzum yayılıyordu. Sakarın biri baktı. "Amma da iyi kuzuların var. Teke gibi kuyrukları var." dedi. Kuzular ölmeye başladı. Tam yetmiş tane kuzum öldü. Ankara'ya veterinere götürdüm kuzularda bir şey bulamadılar. Nevşehir'deki veteriner de bulamadı. Kaynanam geldi. Dualara okudu. Kuzuların ölmesi durdu (K.45).

42. Sürü sahibinin biri çoban aramaya gidiyor. Mehmet adında bir çoban buluyor. Mehmet'e durumu anlatıyor. Sabah kahvaltısında peynir ve gözleme geleceğini, öğle yemeğinde mantı, makarna ve baklava olacağını söylüyor. Akşam yemekte ne olacağını da söylüyor. Çoban da seviniyor: "Ağam sen bana böyle baktıktan sonra ben de sürüyü iyi güderim." diyor. Ağa, çobanı sürünün yanına götürüyor. Çoban işe başlıyor. Ağa, hanımına, "Çoban Mehmet'in yanına öğlen gideceksin. Bir tas ayran götüreceksin. Başka bir şey yok" demiş. Aradan üç-beş gün geçmiş. Ağa, çobanın yanına gitmiş. "Nasıl gidiyor işler? Ben ablana söyledim. Sana yemek getirecek" demiş. Çoban da ağanın yemekle ilgili sözlerini tekrarlamış. "Öğlen yemeğinde mantı, makarna ve bak lafa var." demiş. Baklavayı, bak lafa diye değiştirmiş ve vurgulayarak söylemiş. Ardından, "Sorma ağam senin laflar hanım ablaya yan yan geldi. Sabah ekmeği öğlen geldi. O da bir tas ayran geldi" demiş (K.57).

2. 6. Atasözü ve Deyimler

Atasözleri, bir milletin atalarının uzun bir süreçteki deneyimlerinin sonucu oluşturdukları temel yargılarını genel-geçer kural olarak ilkeleştiren, toplum tarafından da benimsenerek gelenekselleştirilen kalıp sözlerdir. (Açа, Ekici ve

Yılmaz, 2010: 207). Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanı ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıcıdır. İşte bu atasözleri, biçim bakımından da, kavram bakımından da birtakım özellikler taşırlar (Aksoy, 1988: 5).

Türk atasözü ve deyimlerinde tecrübe, çabukluk, beceri, liderlik, cömertlik, güven, bağlılık, uyanıklık gibi düşünceleri uyandıran çoban kavramı; güdülen hayvana göre -koyun, keçi, sığır, at gibi- çoban kelimesinden farklı kelimelerle de karşılanabilmektedir. Bazı atasözü ve deyimlerde anlayışsız, beceriksiz, müsrif, korkak, güvensiz, insafsız, zalim, gibi kavramlarla kullanılarak olumsuz bir görünüm arz eden çobanlık mesleği; bazı atasözü ve deyimlerde sadık, becerikli, koruyucu, güvenilir, yardımsever gibi kavramlarla olumlu bir şekle bürünmektedir. Çalışma alanı ve zamanından dolayı, toplumca hayatın dışında kabul edilen mesleklerden sayılan çobanlığın; incelenen atasözü ve deyimlerden yola çıkılarak, hemen her durumda kullanıldığı ve aslında hayatın içinde olduğu ve hayatı yansıttığı görülmektedir (Yıldız, 2011: 213).

"Kurt ile koyun" üzerinde söylenmiş masallar ile atasözleri de, Orta Asya halk edebiyatında çok yayılmıştır. Bunlardan biri şöyledir: "Koyunlar dışarıda mangrışır, yani bağrışırlarsa; aç kurtlara aş olurlar". Kurt-koyun örneği, Göktürk Yazıtları ile Anadolu'da da çok görülür. Çünkü koyuncu kavimlerin başında Türkler gelir (Ögel, 1995: 116).

Yöreden derlenen çobanlıkla ilgili atasözleri ve deyimler şöyledir:
Aç it fırın yarar: Acıkan köpek fırına girer, her şeyi yapar. Karnı doyan köpek neşelenir (K.44).
Aç köpek koyuna gitmez (K.33).
Akı gider karası gelir (K.50).
Bir köpek on adama bedel (K.50).
Bir ağaç yedi sene suda kalırsa o ağaç olur ağaçların babası. Bir çoban yedi sene bir kapıda kalırsa o da olur çocukların babası (K.2).

Canı yanan eşek atı geçer: İnsanlar zor durumlarda kendilerinden beklenmedik bir performans gösterirler (K.11).

Çiftçi durduğu kadar, çoban güttüğü kadar (K.20).

Çoban gönlü olursa tekeden süt çıkarır (K.14).

Çobansan ne ölüne ağlayabilirsin, ne düğününe gidebilirsin (K.15, K.22).

Çoban kendi köpek olmazsa çoban olamaz: Çoban kurdun ve hırsızın nereden ve ne zaman geleceğini bilmelidir (K.36).

Çoban kırk günde yaz vezir olur ya da rezil olur: Çobanın mesleğini iyi yapıp yapamadığı kırk gün içerisinde belli olur (K.44).

Çobanın yiyeceği bayat, yatacağı hayattır: Çobanlığın zor bir meslek olduğu belirtiliyor. Çobanlar yaylım zamanı evlerine az uğrarlar. "Dışarı" anlamına gelen "hayatta" yattıkları ve yediklerinin bayat olduğu belirtilir. Çünkü yayladaki çoban açık havada yatar. Evine gidemediği için taze yiyecek bulamaz (K.19).

Çoban aldatıldığı yeri bilir: Çoban kurda koyun kaptırdığı yeri bilir ve unutmaz (K.2).

Çobanın emeği yayadır: Çobanın hakkı yenmez. Çobanlık çok emek isteyen zor bir iştir (K.18).

Çobanın şahidi bir uçan kuşlar, bir de Allah'tır: Çobanın başına kötü bir iş geldiğinde, olumsuz bir olayla karşılaştığında durumunu zor anlatır. Koyunları iyi güdüp gütmeme konusunda vicdanıyla baş başadır (K.27).

Çocuk sesi duyulmayan ev, ev sayılmaz. Koyun sesi duyulmayan köy, köy sayılmaz: Bir köyde koyun sürüsü varsa orada yaşama dair, köy yaşantısına dair izler vardır (K.26).

Dağda gezen kurdu görür: Çobanlar dağlarda yaylım sırasında kurtla çok sık karşılaşır. Kurdun gezdiği ve barındığı yer dağlardır (K.58).

Davar demek devlet demek: Koyun bereketli bir hayvandır. Koyun ailedeki yoksulluğu giderir (K.26).

El kuzusuna sahip çıkmaz: Koyun kendi yavrusu olmayan kuzuyu kabul etmez (K.43).

Elin atından fayda olmaz, kendi eşeğine iyi bak: İnsanlar kendi işlerini kendileri yapmalıdır. İş yaparken başkasından yardım beklenmemelidir (K.11).

Eşeğin canı yanarsa attan hızlı gider: Zor durumlarda kalındığında insanlar kendilerinden beklenin üstünde bir performans gösterebilir (K.19).

Gönülsüz köpek sürüye gitmez: Tembel insanlar için söylenir. İşten kaytaran, işe gitmek istemeyen insanlar için söylenir (K.14, K.20).

Gündüz koyunun durmadığı yerde, gece çoban davarı tok getirir: Gece otlatması koyunlar için gündüze göre daha verimlidir (K.43).

Her geleni Hızır bil, Hızır'ı kapında bil (K.59).

İtin ağzını kemik tutar: Koyunlarının zekâtını veren çobanın koyunlarını kurt yiyemez (K.45).

Kar kapatmadığı sürece koyunun arkasına düşmelisin: Koyunun bir yaylım hayvanı olduğu, mandıra gibi kapalı yerde kalamayacağı, yılın on iki ayı verilen emek boşa yayılması gerektiği belirtilmektedir. Koyun kapalı yerde kalırsa, yaylımda gider (K.15).

Keçi kendi götünü örtemiyor ki senin götünü örtsün: Keçi, koyuna göre bereketsiz ve faydasız bir hayvan olarak görülür (K.10).

Keçiden doğan hatıla çıkar: Bir hayvan kendi türüne özgü davranışlar gösterir. İnsanlar kendi anne ve babalarına yakın davranışlar gösterirler (K.20).

Kışın arpası, martın körpesi iyi olur: Mart ayında doğan kuzular ve oğlaklar daha iyi ve daha sağlıklı olurlar. Çünkü havalar ısınır. Otlar yeşermeye başladığından koyunların sütü fazla olur (K.25).

Koyun gümüş ufağıdır: Koyun değerli bir hayvandır. Çünkü yününden, etinden ve sütünden yararlanılır. Maddi bakımdan zora girildiğinde hemen satılabilecek bir hayvandır (K.29).

Bilen çoban bilir: Tecrübeli çobanlar bazı hayvan hastalıklarının çabuk fark eder (K.29).

Koyun kuzu haneden geçecek: Çobanlık mesleğinin aile mesleği olduğu, babadan oğula geçtiği belirtilir (K.43).

Koyunun memesi ballı, ayağı nallı olur: Koyunun sütü faydalıdır. Koyun bazen sağılırken de sağan kişiye ayağıyla sert bir şekilde vurur (K.20).

Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Paşa derler: Koyun etiyle, sütüyle her yönüyle keçiden üstündür. Koyun keçiye göre daha değerlidir (K.20).

Koyunu güden kurdu görür: Çobanın arazide gezerken kurdu görme olasılığı yüksektir (K.52).

Köpek uluya uluya sürüye kurt getirir: Kurdun kokusunu aldığında uluyan köpek korkak olur. Kurt da köpeğin ulumasından kendinden kaçacağını anlar. İyi köpek kurdun kokusunu aldığında ulumaz (K.2, K.43).

Köpeği yallarsan koyuna gider: Köpeğin yemeği verilirse sürüye gider (K. 44).

Kul daralmayınca Hızır erişmez: Hızır, insanların zor zamanlarında yanında olur (K.2).

Kurdun kısmetinde koyun varsa mutlaka onu yer (K.50).

Kurdun ölçüsü, tartısı olmaz: Kurt hemen her durumda ve zamanda saldırabilir (K.43).

Kurt, çobanı yemeyince koyunu yemez: Çoban akıllı, dikkatli ve uyanık olmalıdır. İşini iyi yapmalıdır. Uyanık olmayan, saf ve tembel olan çobanlar için söylenir (K.10, K.44).

Kurt kısmetini/nasibini yer: Kurdun nasibinde koyun yemek varsa sürüden bir tane koyunu yer. Eğer nasibinde yoksa koyun yiyemez (K.6, K.16).

Kurt bulanık havayı sever (K.20).

Kurt gibi çobana zor değil: Uyanık ve tecrübeli çoban mesleğinde zorlanmaz (K.11).

Kümesten tavuğun, ahırdan davarın sesi gelmiyor: Bir evde koyun ve tavuğun olması berekettir. Olmaması ise kıtlığın ve yoksulluğun işaretidir (K.36).

Sak yat saymayı neylesin, tuz ver yaymayı neylesin: Çoban yatarken dikkatli ve uyanık olursa koyunları saymasına gerek yoktur. Çoban koyunlara tuz verirse iyi yayılır (K.59).

Tembel çobanın tembel köpeği olur: Çoban sürüsünün başında durmaz da başka çobanla konuşursa, sürüsünü dikkatlice gözlemlemezse köpeği de aynı çoban gibi tembel olur. Sürü tehlikelere karşı açık hale gelir (K.23).

Kuskundan yukarı osurur: Hava atan, öğünen insanlar için söylenir (K.20).

2. 7. Alkış ve Kargışlar

Genellikle bir arada ele alınan alkışlar ve kargışlar içerisinde alkışlar, iyi dileği ve dolayısıyla iyiyi ve güzeli yansıtan sözler oldukları için kötü dileği ve dolayısıyla kötüyü, çirkini ve öfkeyi yansıtan kargışlara nazaran daha çok dikkat çekmiştir (Aça, Ekici ve Yılmaz, 2010: 214). Dua sözleri alkış adıyla, beddua sözleri ise kargış adıyla bilinir. Yörede çobanlıkla ilgili alkış ve kargışlar şunlardır:

Değneğin arkaçta kalsın: Çoban birinin ekinine koyun sürüsünü soktuğu zaman ürünlere zarar verdiyse tarla sahibi çobana beddua eder. Ekinleri zarar göre kişi de "değneğin arkaçta kalsın" diye beddua eder. Çoban da değneği arkaca atar (K.26).

Yeme geber: Koyun sürüsü bir tarladaki ekinlere zarar verdiği zaman söylenir (K.26).

Emeğin kadar iflah ol: Koyun sürüsü bir tarladaki ekinlere zarar verdiği zaman söylenir (K.26).

Koyunun yok olsun: Koyun bağlara ve tarlalara zarar verdiği zaman söylenir (K.28).

İtmez, gütmez ol: Çoban, iyi koyun güdemeyen başka bir çoban gördüğü zaman üzülür ve onun koyunu gütmemesini ister (K.23).

Alkış sözü olarak **"***Allah keseni bol etsin*" sözü tespit edilebilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOBANLIK MESLEĞİNİN İCRASINA DÖNÜK BULGULAR

Halk tefekküründe mesleklerin simgeledikleri bazı statüler vardır. Bu belirlemelerde daha ziyade inanç motifleri tanımlayıcı olur. Bu tiplemeler halk irfanında yönlendirici örnek olucu özellikler taşırlar. Çobanlık da şimdilerde ciddi anlam kayması yaşamış olsa da bunlardan birisidir (Kalafat, 2013: 15).

3. 1. Çobanlığın Eğitim ve İcra Boyutu

Nevşehir yöresinde çobanlığın eğitim ve icra boyutuyla ilgili bulgular şunlardır: Kuzu güderek küçük yaşlarda çobanlığa başlanır. Çoban yaşlandıkça olgunlaşır ve tecrübe kazanır. Koyunların problemlerini daha iyi anlar ve çözer (K.16). Çobanlık, küçük yaşlardan itibaren öğrenilen bir meslektir. İyi bir çoban, hiçbir şey bilmeyip de "ben biliyorum" dememelidir. Çobanlık babadan-oğula geçer, sülale mesleğidir. Çoban olacak kişi, usta bir çobanın (eke) yanında en az bir sene eğitim alması gerekir (K.3). Buna çelteklik denir (K.37). Çobanın çekirdekten yetişmesi gerekir. Koyunların nasıl yetiştiğini, nasıl doğum yaptığını, nasıl otlatıldığını görüp yaşaması gerekir. Çobanlara göre çobanlık, yapılan pratik ve uygulamalarla öğrenilir (K.28). Kozaklı'da çobana bilgili anlamında "mucit" de denir (K.35).

Çobanın, arazi yapısını iyi bilmesi, hayvanın dilinden anlaması gerekir. Koyun, otunu iyi yemeli ve etlenmelidir. Çobanın hayvanın su saatini, gölgede ne zaman ne kadar yatacağını, güneşe ne zaman çıkacağını bilmesi gerekir. Koyunlar sabah saat kaçta kalkacak, akşam saat kaçta arkaca girilecek, çobanın bunları bilmesi gerekir. Çobanlık için tecrübe gereklidir. Çobanın koyuna meraklı, koyunu seven bir kişi olması gerekir. Gece gündüz evlatlarına bakar gibi koyunlara bakmalıdır (K.38).

Koyun uykusunu almadan kaldırılırsa iyi yayılmaz ve etlenmez. Şafak vaktinden sonra kaldırılırsa uykusunu aldığından iyi yayılır. Koyun bazen inat olur. Her çoban koyunu sudan geçiremez. Koyunu sudan geçiren çoban koyunu dövmemeli, ona kötü söz söylememeli, onunla iç içe olmalıdır. Irmaktan geçerken keçi ve eşek önde giderse koyunlar arkalarından suya girer. Çobanın gözünde koyun kendi çocuğu gibidir, birçok koyun içinde kendi koyununu tanır. Sürüsünden belli bir süre uzaklaşıp tekrar sürüye gelen çoban ses verince kendi koyunları başlarını kaldırıp bakarlar. Koyunlarla çoban aile gibidir. Çoban, sürünün karnı doyup da yatmadığı sürece yemek yiyemez. Çünkü sürekli sürüyü takip eder, yönlendirir (K.36).

Koyunlar yaylıma genelde ikindi vaktinden sonra kaldırılır. Çünkü güneşin sıcaklığı geçer. Güneş değdiği için hayvanlar susar. Koyunlara su verilir. Geceleyin ot bol olursa yaklaşık üç-dört saat yayılır. Ot çok olmazsa karnı doyana kadar yayılır. Doyduğunda bir-iki saat yatar. Koyun gündüz ot seçer. Geceleri ise göremediği için her türlü otu yer. Bazı tecrübeli çobanlar koyunun kafasını görmeden kuyruklarından sayar. Gece uykusundan taviz veren çoban sürüyü iyi doyurur ve rahat getirir. Kapalı alanda kalan koyunlar acıktığını, susadığını tam olarak bilemez. Yaylımdayken doyan sürü dinlenmek ve geviş getirmek için kendiliğin yatar ve acıktığında kendiliğinden kalkar. Çoban da hayvanların bu yemek düzenini izler, onlara fazla müdahale etmez. Çoban köyün sürüsünü güderken beş günde bir sırayla çobana mal sahiplerinden yemek gider. Bir sene başka bir çobanın yanında sürü gütmesi ve bu mesleği öğrenmesi gerekir. Bunun yanında çoban arazideki kuş çeşitlerini, ağaç çeşitlerini ve bunların özelliklerini bilir. Çünkü çoban doğayla iç içedir (K.26).

Çoban koyunların su saatini, yaylım zamanını, yaylım yerini, kurdun nereden gelebileceğini bilmelidir. Çoban koyun üzerinde uzman olmalıdır. Çoban koyunla ilgili günlük programını yapmalıdır. Çoban tutulacak kişiye mal sahibinin her yönden güvenmesi gerekir. Mal sahibi çobanın koyunu iyi güttüğünden ve dürüst olduğundan emin olmak ister (K.6).

Çoban, sürünün önünden, arkasından, ortasından ve önünden giden koyunları bilir. Çoban hangi ineğin, hangi koyunun yayılıp yayılmadığını, hangilerinin hasta olup olmadığını bilir. Koyun kuvvetlendiği ve iştahlandığı zaman toslaşmaya başlar. Keçi

ise soğuğa dayanamaz, üşür. İyi bir çoban işini severek ve hevesle yapar ve yaz-kış koyunların içinden çıkmaz (K.21).

Çoban korkusuz, cesaretli ve uyanık olmalıdır. Koyunlar da kuzuyken eğitilmelidir. Sürü, çobanın sözlerinden ve hareketlerinden nasıl gidileceğini anlamalıdır. Çoban seslendiğinde yön değiştirmelidir. Her koyun sürüyle beraber birbirine yapışmış gibi gitmelidir. Çoban sabırlı olmalıdır. Koyuna sinirlendiği zaman değnek veya taş atmamalıdır, aksi durumda koyun yaralanabilir (K.59). Çobanda hayvan sevgisi olmalıdır (K.45). Çoban koyunlarını ve köpeklerini severse onlar da çobana karşı itaatli olurlar (K.18).

Çobanın koyunlara hangi otu yedireceğini iyi bilmesi gerekmektedir. Sürü çukurun içinde ve derede yatmaz. Yatırılsa bile yatacak yüksek bir yer arar. Sürü, gölgesinin üstüne yatar, çünkü koyunlar gölgesinden korkar. Koyunlar kaçtığı zaman ayın ışığına doğru kaçar, karanlığa doğru gitmez. Çünkü gölgesinden korkan koyun ayın ışığına doğru gittiği zaman gölgesi arkaya düşer. Çoban da sürünün nereye doğru kaçabileceğini tahmin eder. Yüksekte yatan koyunlar kendilerine yaklaşan tehlikeyi görürler (K.55).

Koyunlara bakmak zor iştir. Çobanlık sabır isteyen bir meslektir. Çoban olacak kişinin şafak uykusunu (sabah uykusu) unutması gerekir, ayrıca koyunun hastalığını bilmelidir. Doğum sırasında ters gelen kuzunun doğmasına yardımcı olmalıdır. Kurtlara ve hırsızlara karşı da dikkatli olmalıdır (K.5). Çoban için yardımcısı köpek ve eşek çok önemlidir (K.5).

Koyun, iyi yayılması için gece fazla uyutulmamalıdır. Çünkü koyun sersem olabilir. Gündüzden uykusunu iyi alan koyun yayılmak için her yere gider (K.44). Koyun arazide bir yere sırt üstü düşerse kalkamaz ve ölür. Koyunun en sevmediği ay şubattır. Koyunlarda hastalıklar en çok şubat ayında çıkar. Koyunlar çobanın lafını dinler. Yaylımı kolay olur. Bazen çoban bağırdığı zaman kulakları diker, korkar ve korkusundan idrarını yapar. Koçların yaylımı ise zor olur. Koçlar kendi başına buyruk olur (K.19).

İyi bir çoban yağışlı havada keçiyi takip eder. Susuz kaldığı zaman keçinin içtiği sudan içer, aç kaldığı zaman keçinin yediği ottan yer. Keçi topraklı, tozlu otu yemez. Sürekli yükseklerdeki temiz otları yer. Keçi bozulmuş suyu, kokan, bayat suyu içmez. İçeceği suyu koklayarak kontrol eder (K.36). Sürünün önünden giden çoban korkak olur. Çoban sürünün ya arkasından ya da ortasından gitmelidir (K.36).

Koyunun etinden, sütünden, gübresinden, yününden, boynuzundan, dersinden faydalanılır. Bunların yanında koç boynuzundan bıçak sapı ve tarak yapılır (K.25). Bu bağlamda koyun bereketli bir hayvan olarak görülmüştür. Bundan dolayı, sürünün iyi korunması önem arz etmektedir.

Çoban koyunun başında beklerse, uyanık olursa kurt koyun alamaz. Etli, kuvvetli koyun çok ürküntü yapar, yatamaz. Zayıf koyun ise yorgun olur, kalkamaz. Engebeli arazide yayılan koyun zıpladığından ikiz kuzu yavrulama ihtimali azalır. Düz arazide yavaş yavaş yayılan koyunun ikiz yavrulama ihtimali yüksektir. Koç kart olursa yavruları ikiz olabilir. Genç koçun yavrusu ise "kiriz" yani zayıf olur (K.23).

Çoban yemek yerken de otururken de koyunları takip eder ve izler. Koyun, patates yerken sert bir patates ağzına geldiğinde yiyemez ve boğazına durur. Soluk alamayan koyun çırpınmaya başlar. Çoban da hemen koyunun yanına gidip eliyle koyunun boğazını ovalayarak patatesin boğazından inmesini sağlar. Her koyun kendi sürüsünü kokusundan bilir. Yanlışlıkla başka bir sürüye karışan koyun kokuyla kendi sürüsünü bulur. Kaybolan koyun melemeye başlar (K.21). Koyunlar çift sayılır, tek sayılırsa çoban şaşırabilir (K.18).

İki çoban arazide karşılaştıklarında o gün sürüleri nerede güttüklerinden, yaylımın bitmesine kaç ay kaldığından konuşurlar (K.33). Çobanlar arasında yardımlaşma olur. Bir çobanın acil bir işi çıktığı zaman diğer çoban sürüyü güder. Çobanlar birbirlerine bilmedikleri konularda yardımcı olurlar (K.54).

Çobanlar, mesleğin piri olarak Hz. Musa'yı görürler (K.59).

Çoban, koç katımından önce koyunları sahibine teslim eder. Koyun sahipleri de çobana parasını verir. Parasını veremeyen olursa yerine koyun verir (K.33). Bazen de çoban altı aylığına 60- 70 kile buğday alırdı (K.11). Geçmişte çobanlar on koyunu bir kuzuya güderdi. Çobana koyun başına on beş yufka ekmeği yapılır. On koyuna bir şinik bulgur verilir. Köpeğin yemeği olan "yal" için on koyuna bir şinik arpa alınır (K.34).

Günümüzde çobanlar yaklaşık 1800 TL. aylık almaktadır. Koyun sahipleri çobanla maaş konusunda anlaşır. Sonra kendi aralarında konuşarak çobana kimin ne kadar vereceğini hesaplarlar. Bir koyun için fiyat belirlenir. Herkes sahip olduğu koyun kadar para öder. Yemekleri ise koyun sahiplerine aittir. Koyun sahipleri sırayla her gün çobanın yemeklerini getirir. Her koyunu fazla olana yemek sırası az olana göre daha çok gelir (K.12).

Yörede çobanlara bakış açısı eskiden olumlu iken günümüzde bu durum değişmiştir. Yöredeki çobanlar, eskiden çobana kız verilirken artık ailelerin kızlarını bir çobanla evlenmelerine sıcak bakmadıklarını belirtiyorlar (K.53).

Çobanlığın icra boyutuyla ilgili olarak yörede kullanılan bazı terimler şunlardır:

Baş Çoban: Tecrübeli, becerikli ve bilgili çobandır. Sürüyü iyi yayar. Maaşı diğer çobanlara göre fazladır. Baş çoban köy halkı tarafından belirlenir (K.12, K.32, K.48, K.58). Mayıs ayında çobanlar ikiye ayrılır, biri "baş çoban" olur, biri de "ayak çoban" olur. Baş çoban koyun, ayak çoban kuzu güder (K.34).

Eke Çoban: Tecrübeli yaşça büyük çobanlara denir. (K.46).

Çeltek: Çobanın yardımcısıdır (K.35).

Körnemek: Sabah saat 09.00'dan sonra koyun sıcaktan yayılmaz. Topluca bir arada durarak kafalarını birbirlerinin gölgesine sokarlar. Buna körnemek denir (K.12, K.59).

Hay Verme: Köpeklerin çobanın çıkardığı değişik seslerle yönlendirilmesine denir. Çoban çıkardığı seslerle köpeklere kurt, yabancı bir hayvan veya yabancı birinin geldiği gibi işaretler verir. Bu seslenmeler sırasında köpekler hareketlenir. Hem etrafa hem de çobana bakarlar. Tehlikenin ne olduğunu ve nereden geldiğini anlamaya çalışırlar (K.3, K.6, K.16, K.41, K.45, K.53).

Ses Verme: Çobanın sürüyü sesle veya ıslıkla yönlendirmeye, harekete geçirmeye, durdurmaya, su ve yeme vakti olduğunu işaret etmeye denir (K.3, K.25, K.34).

Koyun Çekimi: Gece saat 1.00 veya 2.00 gibi koyunun yerinden kalkıp yayılmasına denir. Koyun bir iki saat yayılır (K.14).

Kav Yapma: Pamuklu bez parçası koyunun boğazının kirlerine iyice sürülür. Suyla birlikte sürülünce bez iyice köpürür. Ardından kuruması için güneşe asılır. Güneşte kurutulan bez bıçak ve çakmak taşıyla tutuşturularak ateş elde edilir. Kav yapma çakmak ve kibritin az olduğu yıllarda çobanlar tarafından ateş elde edebilmek için kullanılmıştır (K.14).

Kar Tepme: Göre kasabasında yazın koyunların su ihtiyacını karşılamak için kasabadaki insanlar kar toplarlar. Çok kar yağdığı zaman imece usulüyle toplanan bu karlar kuyulara basılır. Yazın da bu kuyularda eriyen sularla koyunlara su verilir (K.29).

Tarla Gübrelemek (Terslemek): Tarlasının gübrelenmesini isteyen çiftçinin çobandan sürüyü tarlasına götürmesini istemesidir. Bu tarlada sürü yaklaşık yirmi gün boyunca kalır. Yaylıma gidip gelen tarlada konaklar. Böylece tarlanın her tarafı koyun dışkısıyla gübrelenmiş olur. Tarla sahibi ise gübrelemenin karşılığında çobana çay, şeker, tavuk veya sigara gibi hediyeler verir (K.15). Bazı yerlerde buna "yatak yapma" da denir. Koyun tersi iyi olduğundan sürünün yattığı tarlada ekinler iyi olur (K.8).

Kapılandırmak: Çobanın arkadaşının veya komşusunun köpeğini alıp sürüye götürmesine denir. Çoban da köpeğe iyi davranıp yemeğini ve suyunu verirse köpek,

çobanı yeni sahibi olarak görür. Kapılandırılmak istenen köpeğe evde fazla yemek verilmez. Çünkü karnı doyan köpek araziye gitmeyebilir. Köpeğin yemeği arazide verilir (K.43).

Avunmak: Koyunun koçla çiftleşmeye hazır hale gelmesine denir (K.15).

Koşan Koşma: Yaylımdan gelen koyunların sütünün sağılmasını kolaylaştırmak için uygulanan bir yöntemdir. Koyunlar iki sıra halinde karşılıklı sıralanır. Koyunun yününden yapılmış kalınca bir iple incitmeyecek şekilde koyunların kafaları birbirine bağlanır. Böylece koyunların hareket etmesi engellenmiş olur. Koyunun sağımı kolaylaşır. Koyunlara, "Koşana, koşana" diye seslenilir. Koyunlar da bu sese alışık oldukları için sağılacaklarını sezerler (K.29).

Yadırgı Hayvan: Yaylımdan gelen inekler, koyunlar ve keçiler genelde kendi evlerinin yolunu bilirler. Bazen de yanlışlıkla başka eve giderler. Bu başka eve giden hayvana "yadırgı" denir. Yadırgı hayvan ertesi gün evin hayvanlarıyla tekrar sürüye gönderilir ve yaylımdan dönüşte kendi evine gider (K.29).

Çoban Yolağı (Çoban Yolu): Çobanlar sürüyle beraber dağlara çıkarken en kısa ve en rahat yürüyüş yolunu bulurlar. Bu yolu gide gele belirli bir yol haline getirirler. Çoban, koyunlarıyla beraber sürekli bu yolu kullanır. Çoban yolağı bazen düz, bazen yatay, bazen de zikzaklı gider. Çoban yolunda fazla engel bulunmaz, yol dik olmaz. Avcılar da bu çoban yolunun rahat, kısa ve engelsiz olduğunu bildiklerinden çoban yoluna rastladıklarında bu yolu tercih ederler (K.7).

3. 2. Otlatma Teknikleri

Anadolu'da otlak manasında kullanılan "örü" ve "örüş" sözü de kültür tarihi bakımından üzerinde durulması gerek bir deyiştir. Orta Asya Türk lehçelerinde örüş, köyün ve avlunun hemen yanındaki otlağa denir (Ögel, 2000: 27-28). Yörükler gece otlatmasına "örü" veya "örü gütme" derler. Koyunun gece otlatılması, genelde yaylaya varılan haziran ayının başında başlar ve güzle mevsiminin son zamanı olan ekimin başına kadar sürer (Matsubara, 2012: 30).

Nevşehir yöresinde sürünün yayılmak için gece yarısından sonra ikinci kez kalktığı zamana "örüm vakti" denir. Yaylım için bu ikinci kalkış çobanlar arasında "örüme kalktık" diye ifade edilir. Bazen "örüme çekme" olarak da adlandırılmaktadır (K.2, K.3, K.18, K.20, K.32, K.42).

Koyunlar en çok mercimek, at mercimeği, kelle, kekik, yumak, çayır, kırtıl, kürdüm, gökbaş, koyungözü, sarmaşık otunu yer. Kışın ahırda yonca, saman ve buğday yer. Koyun gece daha iyi yayılır. Çünkü gece ot seçemez ve hava serin olur. Koyun gündüz otu seçer. Koyunla koçun ayrı yayılması kuzu verimliliği açısından faydalı olur. Fazladan bir çobana ihtiyaç duyulacağından bu uygulama günümüzde fazla tercih edilmemektedir (K.50).

Çoban mal sahibiyle hayvan başı 50 TL. olarak altı aylığına anlaşır. Kışın ise tane başı fiyat yarıya düşer. Islıkla, sesle, narayla sürü yönlendirilir. Kar yolları kapatmadığı sürece on iki ay sürünün güdülmesi gerekir, koyunlar kapalı kalamaz. Kapalı kalırsa yaz boyunca koyun için verilen emek boşa gider. Kışın ise kapalı yerde kalan koyunlara yem olarak arpa, çavdar ve buğday kırığı verilir. Yıl boyunca yaylım zamanında kar yolları kapatmadığı sürece yem verilmez. Doğadaki otlarla beslenir. Koyunlar doyduktan sonra yatarlar. Yaklaşık üç yüz koyunluk bir sürü yattığı zaman en az üç-beş tanesi ayakta kalarak birer nöbetçi gibi dururlar. Hiçbir zaman sürünün tamamı yatmaz. Koyunların kuzu tarafından emzirilmesi istenmiyorsa kuzu ve koyun ayrı ayrı çobanlar tarafından güdülür (K.15).

Saat 17.00'de yaylıma çıkan hayvan 23.00 gibi karnı doyar ve yatar. Çobanlar da oturur ve yemeğini yer ve dinlenir. Sonra sürü tekrardan saat 03.00 gibi yaylıma kalkar. Bu yaylım 08.00'e kadar devam eder. Ardından eve dönülür. Çoban koyunu yayarak günde ortalama 50 km gidebilir (K.40). Sürü bazen hem gider hem de yayılır. Bazen de çoban iyi bir otlağa gelince sürünün önüne geçerek ses veya ıslıkla sürüyü durdurur (K.28). Sığır çobanı ise sürüyü sabah 08.00 gibi götürür. Akşam 17.00 veya 18.00 gibi getirir. Koyun çobanı ise kar yağana kadar sürekli arazidedir (K.48).

İlkbaharda nisan-mayıs aylarında kekikler çiçek açar. Kekikler çiçek açtığında koyun bunları fazla yerse ishal olur. Yeşil kekik koyuna zarar vermez. Koyunun her gün yayıldığı yerde kekik çiçek açmaz. Püren ve yavşan otları hastalık yapmaz. Mayasıl otunu çiçek açtığında yer, ama kuruduğu zaman yemez. Harman zamanı ekinler işlendiği zaman ortaya "kınacık" adı verilen kırmızı bir böcek ortaya çıkar. Geceleri "göcekte" yani az büyümüş ekinlerin üzerinde dışarıda durur. Güneş çıktığında sabah saat 08.00 gibi buğday kamışının içine girer. Sıcaktan kaçar. Geceleri kamıştan çıkar göceğe yayılır. Çoban şafaktan önce kalkarak diğer otların olduğu tarlada güneş çıkana kadar vakit geçirmelidir. Çünkü uykulu olan hayvan bu göcekle birlikte böcekleri yiyebilir. Geceleri koyunlar bu ekin tarlasında yayılırken bu böceklerden de yerse birkaç saat içinde zehirlenerek ölür. Ekinler işlendikten sonra alışık olmadığı kelleyi birden çok yedikten sonra yeşil olan bahar (buzağı) otu ve kara otu yerse koyun zehirlenerek ölebilir. Bahar çobanlığı nisanda başlar, altı ay sürer. İlkbaharda iki ayda dağlarda çıkan otlardan, çayırlardan koyun ve kuzu iyi yerse çok faydalı olur. Koyun ve kuzu kendiliğinden etlenir. Ekin zamanı çoban bile kendi güttüğü koyunu zor tanır. İlkbaharda hayvanların iki ay boyunca yediği bu otlar diğer aylarda yediğine bedeldir. Un gibi çekilmiş kaya tuzu koyunlar için yararlı olmaz. Bazı çobanlar bilmediğinden taşların üzerine bu tuzdan atar. Koyunlar da birden bu tuzdan yiyince içlerini yakar. Siyahı yani taşı çok olan kaya tuzları bir bütün halinde koyunlara verildiğinde koyunlar bunu yavaş yavaş yaladığından yararlı olur. Koyunların mayıs ve haziran aylarında tuza ihtiyaçları olur. Bütün halinde olan kaya tuzu irili ufaklı parçalanarak bir bez parçasını içine konur. Bu bez parçası da koyunların su içtiği yalağın içine bağlanır. Hayvanlar suyla beraber tuz ihtiyaçlarını da alırlar. Bir gün boyunca tuzlu sudan içerler. Böylece koyunlar daha sağlıklı olur. Islık köpekler için önemlidir. Köpekler çok uzakta da olsa ıslık çalınınca gelir. Çoban ıslık çaldığında sese alışık olan köpekler çobanın yardımına koşarlar. Koyunun yatacağı yer kuru olmalıdır. Çamurlu, ıslak zeminlerde koyun yatırılmamalıdır. Koyun kaval sesini sever. Çoban çaldığı zaman dinler (K.43).

Sürü yayladan eve kar yağdığı zaman ve tuz ihtiyacı olduğu zaman gelir. Güz çobanı ve yaz çobanı olmak üzere senede iki defa çoban tutulur. Güz çobanı eylül ayında tutulur kar yağana kadar güder. Yaz çobanı ilkbahardan sonbahara kadar sürüyü güder. Yedi yüz koyunun içinde ortalama kırk tane koç olur. Koyunun iyi yayılması

için güney yamaçlara götürülür. Koyun mevsimine göre ot yer. Bağlar bozulduğu zaman bağlarda, patates söküldüğü zaman patates tarlalarında, ekin işlendiği zaman ekin tarlalarında yayılır. Koyun dağda yayılırken kendi yiyeceği otu seçer (K.8).

Koyun sıcakta yayılmaz. Serin havada yayılır. Sıcakta koyunlar kafalarını birbirine sokarlar (K.44). Kekik, yabani yonca, süpürgelik gibi otları yer. Pıtırak dikeni koyunun sırtına yapışabilir ve koyun kırkılana kadar orada durur (K.36).

Islıkla bazı çobanlar oturduğu yerden sürüyü yönlendirir. Ekili bir tarlaya gireceği zaman çoban ıslık çalar ve koyunlar çobana doğru gelir. Koyunlar geceleri hızlı yayılır. Ortalama elli günlük gece otlatması bir senelik gündüz otlatmasına bedeldir. Elli günlük gece otlatmasıyla bir yılda alacağı eti alır (K.54).

Çoban ekili alanların arasından, geçerken çok dikkatli olmalıdır. Çünkü sürü ekili alanlara zarar verebilir. Ekili alanlarına arasından geçerken çoban bir yol belirler. Sürünün önünden de sürüye liderlik yapabilecek eşek gönderilir. Arkasından sırayla keçiler ve koyunlar gönderilir. Hızlıca geçit adı verilen bu ekili tarlaların arasından geçilir. Sürünün tarlalara dağılması önlenmiş olur. Gece otlatmasında çoban uykusuna dikkat etmelidir. Çoban uyurken sürü gidebilir, başkalarının ekili tarlalarına zarar verebilir, sürüye kurt saldırabilir. Islıkların değişik melodilerde değişik işlevleri var. Su içme zamanının geldiği, sürünün yavaşlaması gerektiği farklı tonlardaki ıslıklarla belirtilir. Sürü süratli giderken yüksek bir ıslık çalınır ve sürü yavaşlar. Yayılmaya başlar. Çoban koyunlara meraklı ve hevesli olmalıdır. Koyunun arazide yatacağı ve yayılacağını, sürüyü yönlendirmeyi bilmelidir. Aynı bölgedeki çobanların birbirinden haberdardır. Kimin hangi arazide hayvanları yaydığı bilinir. Çoban hangi yaylım bölgesine kaç gündür gidilmediğini bilir ve bunu takip eder. Beş gün boyunca dinlendirilen bölgeye çobanlar "bu bölge kendine geldi" diye yaylıma gider. Çoban hangi arazide hangi otun olduğunu bilir. Otlama için her gün aynı araziye gidilmez. Her zaman aynı otlama yerine gidilmez. Koyun, mercimek otu, kekik, uskül, ağ yonca, sormuk, pöçük aran otlarını yer (K.3).

Koyun yaylıma ilk çıktığı zamanlarda çoban sürüyü yönlendirmek için tuz kullanır. Koyunlara eliyle tuz vererek götürmek istediği yere doğru götürür. Koyunlar yaş ve

cinsiyetlerine göre farklı yayılır. Erkek şişek sürüsü sürekli yayılmak ister. Sabaha kadar doymak bilmez. Koyun yaylım sırasında yorgun olur. Yattığı zaman kalkamaz. Kuzu yaylım sırasında uysal olur ancak keçiyi gütmek zor olur. Keçi geceleri üşür, soğuğa dayanamaz. Keçi gündüz sıcakta ve dikenli arazide yayılır. Koyun da geceleri yayılır. Koyun, sahibi olan çobanı sesinden tanır. Çobanın ses tonundan azarlandığını bilir. Çoban değişik ses tonlarıyla koyunları rahatlatır. "Ohooo, ohooo!" gibi seslenmeler "herhangi bir tehlike yok, yayılmaya devam et" anlamlarına gelir. Bu sesler koyunlarla çoban arasındaki arkadaşlık ilişkisini arttırır. Seslenmeler koyunların ürkmesini ve korkmasını azaltır. Çobanın çaldığı kaval ezgileri ve söylediği türküler koyunların rahatlamasını, iyi yayılmasını ve çobana alışmasını sağlar (K.23).

Koyun sürüsü bazen eve gelmez, arazide açık alanda yatar. Yazın ve ilkbaharda koyun sürüsü kapalı alanda yatarsa yanar, yani sıcaktan rahatsızlanır. Sığır sürüsü de sabahları yaylıma çıkar, akşama eve döner (K.17).

Bazı çobanlar her koyuna bir ad verir. Koyunun ismiyle çağırdığı zaman sürüden ayrılan koyun çobanın yanına gelir. Çoban da eliyle bu koyunları besler. Çoban da sürüyü yönlendirmiş olur. Koyunun şafak vaktinden önce kaldırılıp yayılması gerekir. Uykuyu tam alamadığından toplu olarak yayılır. Şafak vaktinden sonra kalkan koyun rahat ve toplu olarak yayılmaz, sarhoş gibi kendi başına yayılır. Her biri bir tarafa gider, sürüye uymaz. Çobanlar arasında, "Koyun danını almasın" denir. Sabahki "dan (tan) yelini almasın" anlamına gelir. Koyun uykuda dan yelini almazsa yaylımı ve yönlendirmesi daha kolay olur. Koyun uykulu olduğu için daha rahat yönlendirilir, koyunun sağımı daha kolay olur. Uykusunu alan koyun eve gelmek istemez, daha çok ot yemek ister. Uykusuz koyun da dinlenmek için eve gitmek ister (K.42).

Koyun ve kuzu sürüsü ayrı ayrı çobanlar tarafından güdülür. Koyun sürüsü arazide kalırken, kuzu sürüsü sabah yaylıma götürülür. Öğleye doğru koyun sürüsü gelmeden çardağa getirilir. Davar eve gelince önce sağımı yapılır, bitince önce kuzular serbest bırakılır ve kuzular annelerini emer. Kuzular emmeyi bitirdikten sonra onları annesinden ayırmak için seçilir. Kuzular evde kalırken koyunlar köy

civarındaki arkaça sürülür. Kuzular da farklı bir yere akşama kadar yaylıma götürülür. Kuzular topluca ürküp kaçabilir, bunu gören kuzu sahipleri, "Hota, hota, hota!" diye bağırırlar. Kuzular hızlıca çardağa doğru kaçarlar. Yaz sonu emzirme dönemi bitince kuzu sürüsü de arazide yatmaya başlar. Güz sonu koyun sürüsüne katılır. Koyun sürüsü su içirmek için bir pınara, çeşmeye, dere yatağına veya su kaynağına getirilirken sürü süratlenir ve suya doğru koşar. Çoban da bu arada, "Dırreş, dırreş dırreş, ohoo, ohoo, ohoo, ehee, ehee, ehee!" diye sesler çıkartarak ve ıslık çalarak koyunların sularını rahat içmesini sağlar. Genelde ekilmeyen arazilerde yaylım yapılır. Sürü, düğmecik, hardal ve çakıldak gibi yabani otlarla beslenir. Yayılan mevkide yaklaşık beş gün sonra yabani otlar tekrardan büyür. Tarlalardaki ekin işlendikten sonra koyun sürüsü tarlaya girer. Çoban başka bir köyün arazisinde sürüyü gizlice yaymak için koyunlardaki çanların ses çıkarmaması için çanlara ot tıkayabilir (K.20).

Sığır güden çoban koyun güdemez, koyun güden çoban ise sığır güdemez. Sığır sürüsünü eve getirmek kolaydır. Koyun sürüsünü eve getirmek ise beceri ister. Keçi sürüye önderlik eder ve serbest yayılır. Koyunların dağılarak yayılmasını sağlar. Yağmur yağdığı zaman sürü bölünebilir. Sürünün bölünmesi önlemek için çoban sürüyü kayalık bir yerin altına getirir (K.60). Koyunlar sabahları kırağı düşünce yayılmaz, ancak kırağı yerden kalkınca yayılır (K.34). Sıcakta koyun fazla yürümez. Keçi ise sıcakta önden giderek koyunların da yürümesini sağlar (K.12).

Koyunların yalaması için kayaların veya taşların üzerine çekilmiş tuz serpilir. Bütün halindeki kaya tuzu da yalamaları için konur. Koyun sıcakta güneşin altında yatırılmaz. Gölgede yerde yatırılır (K.33). Koyun gece yatarken iki-üç tanesi sırayla ayakta durur. Çünkü sürüye kurt gelebilir (K.59).

Mart, nisan aylarında ot az olduğundan sürü zor doyar ve çok gezer. Çoban da yorulur. Mayıs ayında otlar çok oluğundan çoban da rahatlar. Ekinler biçildikten, bağlar bozulduktan ve tarlalardaki ürünler hasat edildikten sonra sürünün yaylımı kolaylaşır (K.33). Sürü ekili bir tarlaya zarar vereceği sırada çoban ıslık çalarak veya seslenerek sürüyü geri çevirir (K.45). Koyunlar için nisan, mayıs ve haziran ayları en iyi otlatma zamanıdır (K.45).

Gece yayılan koyunun dışkısı kumlu, küçük ve sıkı olur. Gece yayılmayan sabaha kadar yatan koyunun dışkısı büyük, boş ve gevşek olur (K.32).

Koyuna değnek vurulmaz. Koyuna değnek vurarak sürü yönlendirilmez. Değnek vurulan koyunun eti zedelenir, süt verimi düşer. Koyun yayılırken rahat olmalı, korkutulmamalıdır. İyi yayılan, dinlenen ve rahat olan koyunlar, keçiler ikiz doğurabilir (K.25).

Mayısın 15'inde sürü yaylaya çıkartılır (K.48). Koyunlar yayılırken dağıldıktan sonra birbirlerini takip ederek tekrar toplanırlar (K.27). Her koyun birbirinden farklıdır. Çoban sürüden hangi koyunun kaybolduğunu bilir (K.25).

Bir koyun bir çobana yaklaşık elli günde alışır (K.45). Koyunlar köyün içinden geçerken, su içerken çobanın iyi yayıp yaymadığını koyun sahipleri anlar (K.48). Koyun geceleri ot seçmez, gündüz ot seçer (K.25, K.27, K.45, K.48). Gece yayılan koyun kat kat yağ bağlar (K.2). Koyunlar bazı rüzgârlardan korunmalıdır. Eğer koyunlara rüzgâr değerse koyunlar zayıflar (K.45). Çoban iyi bir otlak bulduğunda gel anlamında "büür, büür" diye seslenerek sürüyü arkasından otlağın olduğu yere getirir (K.45). Koyunlar toprağın altındaki patateslerin kokusunu alır. Patatesi çıkartmak için ayaklarıyla toprağı kazar (K.27).

Koyunlar doğum zamanında yaylım için düz ovaya götürülür. Çünkü kayalık yerde doğan kuzuyu çoban göremeyebilir. Kuzu da kayaların arasında kalır ve ölür. Yaylım için her sene farklı arazilere sürüler götürülür (K.46). Koçlar geceleri korkmaz, koyunlar ise korkar. Koçlar ve erkek kuzular çobanın ıslığına ve sesine aldırış etmez. Koyunlar ve dişi kuzular ise sesle ve ıslıkla yönlendirilir. Koyunlar toplu olarak, koçlar ise dağınık yayılır (K.55).

Hırsız, koyun çalmak istediği zaman koyunların önüne tuz atar. Sürüye yaklaşırken rüzgârın estiği yönden gelir. Koyunlar da rüzgârın etkisiyle tuzun kokusunu alır. Koyunları arkaçtan çıkarır ve böylece çalar (K.48). Bir kişi, koyun çalmak isterse eline toprak alır, koyunun gözlerine çokça birkaç defa atar. Eliyle toprağı gözlerine

iyice sürer. Koyun da sürüsünü bilemez. Hırsız, yönlendirmesiyle koyunu kendi sürüsüne katabilir (K.20). Sürüye koyun çalmaya gelen bazı hırsızlar çıplak gelir. Bazı çoban köpekleri çıplak insanlara saldırmaz. Bazı hırsızlar çiftleşmeye hazır hale gelmiş, kızan olmuş dişi köpeklere sürünerek bu köpeklerin kokusunu kendisine alır (K.53).

Bazı çobanlar dikenli keven bitkisinin dibini kazarlar. Kevenin kökü uzun olur. Güttüğü davarı kuyruğundan kevenin köküne bağlar. Köpekleri de koyunun üstüne göndererek korkutur. Koyun ürküp çırpınınca kuyruğu kopar. Çoban da kuyruğu pişirerek yer (K.53).

Sürüyü sudan geçirmek isteyen çoban koçun boynuna ip bağlar. Koçu suya sokunca diğer koyunlar da arkasından gelir (K.48). Çobanla avcı bazen anlaşamaz. Çünkü tüfek seslerinden koyunlar ürker. Çoban köpekleri bazen avcılara veya avcıların köpeklerine saldırır. Avcılar da tüfekleriyle çoban köpeklerine ateş edebilir (K.45). Ramazan ayında çoban, sürünün zekâtını verir. Kestikleri koyunları evlere dağıtırlar (K.18, K.45).

Taş, toprak, su, çalı, kurt, hırsız, yılan gibi koyunun düşmanlar vardır. Koyun yağışlı havalarda taşın üzerinde giderken kayabilir. Ayağı kırılabilir veya taşların arasına sıkışabilir. Bir koyun suya atlarsa ardından diğerleri de atlar. Su derinse ve koyun da yüzemezse boğulur. Geçmişte tuz fazla bulunmadığından sürü tuz yalaması için 4-5 km. uzaklıktaki doğal tuz yataklarına götürülürdü (K.18).

Çoban yaylım zamanı geldiğinde sürüyü ilk defa yaylıma götüreceği zaman besmele çeker ve değneğini suya batırır (K.30). Kapalı alanda duran koyun terler ve tüylerini çeker. Açık alanda, hava ve rüzgâr alan yerde olan koyunun yünü kabarık olur (K.25). Köy davarı ayrı, yaylalarda duran davar ayrı olurdu. Köy davarı parça parça olur. Her parça belli kişilere aittir (K.22).

Keçi, koyunu hem dağıtır hem de ona önderlik eder. Keçi yağmurlu, karlı havalarda veya geceleri önden giderek koyunlara liderlik yapar. Koyun kolay kolay üşümez, sadece tırnaktan üşür. Karlı havalarda koyunlar hava alması için kısa süreli dışarı

çıkartılır. Sürü yatarken mutlaka ayakta nöbetçi iki-üç tane koyun olur. Bunlar yatınca başka koyunlar kalkarak nöbet tutar (K.57). Keçi ağaçlara zarar verir. Koyun, otu koklamadan yemez. Yediği otun zehirli olduğunu anlarsa tekrardan çıkarır (K.5). Koyun sıcakta da bazen yürümez. Düzlük bir araziden yaylıma alışan koyun engebeli araziye zor uyum sağlar. Koyun akıllı bir hayvandır. Çobanın uyuduğunu veya değnek atacağını bilir (K.11). Koyunlar, Kızılırmak'ta yıkanır. Yıkandıktan sonra yattığı yerin altının kuru olması yeterlidir (K.36).

3. 3. Koç Katımı

Bozkır Türk ekonomisinin esası, yüksek ovalar ve yaylalar olan bozkır coğrafyasının iklim şartları icabı, çobanlık ve hayvan besiciliği teşkil etmekteydi. Yetiştirilen hayvanlar arasında attan sonra koyun gelmekteydi (Kafesoğlu, 2011: 304).

Koç katımı tarihi, bölgeden bölgeye değişmektedir. Araştırıcıların verdikleri, pek kesin olmayan bilgilere göre bunu 1 Ekim ile 20 Kasım arası olarak kabul etmek yerinde olur. Katım tarihinden bir buçuk, iki ay önce koçlar sağmal sürüsünden ayrılır. Hemen her yerde, düzenlenen törenler, koç katımının ilk gününe bir bayram havası verir. O gün davul zurnalarla köy halkı köy meydanında ya da harman yerinde toplanır. Çobanlar süslenmiş, kınalanmış koçları dişi koyunlara salarlar. Katım sırasında, bazı yerlerde, düğünlerde olduğu gibi, hoca dualar okur (Boratav, 1994: 212). Koç katımı, kapsadığı birtakım töreler, inanışlar ve büyülük işlemlerle de ayrı bir önem taşır. Katımdan önce koçların üstüne erkek çocuk bindirilirse döl zamanı erkek kuzu, kız çocuk bindirilirse dişi kuzu doğacağına inanılır (Boratav, 1994: 212).

Nevşehir yöresinde koç katımı geçmişte ekim veya kasım aylarında yapılırdı. Günümüzde bazı sürülerde ise koç sürekli sürünün içinde durur. Koç katımından önce herkes kendi koçunu işaretler. Koç katımından sonra çoban sürüyü yaylıma götürür. Çoban yaylım yerlerinde yatar ve eve gelmez. Koyunun tuz ihtiyacını karşılamak için yirmi günde bir gelir. Tuzu fazla vermek dölün tutmasını engelleyebilir. Koyunun koçtan çıkması için de tuz az verilir (K.43).

Koç katımından önce koç kuru yemle iyice beslenir. En iyi koç ortalama kırk-elli koyunla çiftleşir (K.8). Koç boyalı olduğu zaman koyun onu takip eder. Koç,

koyunun gözüne daha iyi gözükür (K.38, K.48, K.55). Koç katımından önce süslenen koçlar köy meydanında gezdirilerek halka gösterilir. Çoban her koyun sahibinden bahşiş alır (K.46). Koç katımı sırasında çoban uzun hava söyler (K.18).

Koç katımı sırasında koçlar boyanır. Koçları boyayan kişiye de bahşiş verilir. Duayla koçları sürüye katarlar (K.35). Bu merasim, bir şenlik havası içinde olur. Eğer koç sayısı yetersiz ise köy çobanı davar sahiplerinden para toplar ve koç alır. Alınan koç sürüye katılır. Koyunların kısır kalması böylece engellenmiş olur (K.3).

Koç, sürüye götürülürken önünde bir erkek bir kadın gider. Doğacak erkek ve dişi kuzuların eşit olacağına inanılır. Koç katımları su kenarında yapılır. Yorulan koçlar su içerek yorgunluğunu giderir (K.34).

Koç katımından önce dualı çiçek tasıyla koyunların üzerine su serpilir (K.37). Çiftleşmeye hazır olan koyunlar koça yaklaşarak kendisini belli eder. Koyun yağlı olursa veya tam kızgın zamanı olmazsa döl tutmayabilir. Bu koyunlar yaklaşık yirmi beş gün sonra tekrardan çiftleşmeye hazır hale gelir (K.50).

Koç boyanır, süslenir. Koçun kuyruğu, yan tarafları boyanır. Kafası boyanmaz. Çünkü koyun, koçun kafasındaki boyadan ürker ve korkar. Üzerine ay yıldız yapılır. Koyunların biri dişi, biri erkek olan ikiz doğurması için koçun önünden erkek ve kız çocuğu geçirilir. Erkek kuzu isteyen koçun üzerine erkek çocuğu bindirir. Dişi kuzu isteyen koçun üzerine kız çocuğu bindirir (K.32).

Koçlar yedinci ve sekizinci aylarda seçilir, bunlar özenle beslenir. Koyun ırkının daha iyi olması için üç yılda bir koçlar değiştirilir. Koyunlardaki akrabalık sonucu çiftleşmenin önüne geçilmiş olur (K.16).

Koç katımı sırasında salavat getirilir. Koyunlar korksun da koçun etrafında toplansın diye silahla iki-üç defa havaya ateş edilir (K.2). Koç katımından sonra koyunlara aşı yapılır ve çan takılır (K.46).

Koç katımının belli zamanlarda yapılması koyunlar için daha sağlıklıdır. Çünkü yılda bir defa kuzulayan koyun daha sağlıklı olur. Yılda iki defa kuzulayan koyunlar çabuk yıpranır. Karnında kuzu varken diğer doğmuş kuzu koyunu emmeye devam eder. Koyun yıpranır. Doğmuş kuzu ve karnındaki kuzu iyi beslenemez (K.16).

"Koyun soğutma" adı verilen uygulamada, koç katımından sonra sürünün içerisindeki koçlar çıkartılır. Böylece koyunların çiftleşme isteği azalır. Koyun ve koç ayrı yayılır. Bazı çobanlar sürüden daha iyi verim alabilmek için bu yöntemi uygularlar (K.54).

İğdiş etme ise, büyük baş hayvanlardan boğalarla atlara ve küçükbaş hayvanlara uygulanır; onların erkeklik bezelerini işlemez hale sokma işlemidir (Boratav, 1994: 130).

Bazı erkek hayvanlar ise çeşitli gerekçelerle iğdiş edilir. Buna yörede "enemek" denir. Erkek koyunun koç olmaması için yumurtalıkları iple sıkılarak kısırlaştırılır. Sonraları kısırlaştırma işlemi Avrupa'dan gelen kerpetene benzeyen bir aletle yapılmaya başlanmıştır. Yumurtalığın damarı bu aletle kesilir ve hayvan kısır kalır (K.20). Yörede bu tip hayvanlara "burguç" adı verilmektedir.

3. 4. Koyunların Doğumu (Döl Dökme)

Koyunların, keçilere göre daha zor doğum yaptığı söylenir. Üstelik ilk doğum yapan şişek, doğum yaptıktan sonra kuzusuna iyi bakmadığından sık sık kuzusunun ölümüne sebep olur. Doğumdan biraz sonra ölenler ile ilgili örnekler genelde bunlardır. Böyle bir durumda insan yardım edip zorla da olsa ana koyuna yavrusunu yalattırmak ve süt emzirtmek zorundadır. Doğumdan hemen sonra bu ilişki oluşmazsa, daha sonra ana koyun kendi yavrusunu emzirmeyecek demektir (Matsubara, 2012: 143).

"Yilin" meme anlamına gelir. Memesi aşağı sarkan koyun yaklaşık bir ay sonra doğurur. Doğuma yaklaştıkça koyunun memesi büyür. "Aylık yilini", "bir aylık yilin", "yilin gözüktü" gibi adlandırmalar yapılır (K.21).

Koyun doğum yaparken ölmez, fakat acı çeker, sancılanır. Çoban yaylımda koyun doğum yaptığında kuzunun sahibinin kim olduğunu unutmamalıdır. Çoban kuzunun vücudundaki işaretlere bakar. Bu işaretler kuzuların kafasındaki, kulağındaki veya başka bir yerindeki siyahlıklardır. Çoban kuzuların sahibini karıştırmamak için bunlara dikkat eder. Kuzu, annesini kaybettiği zaman kendisi arar. Koyun da yavrusunu koklayınca kabul eder. Keçiler ise hep aynı renktedir. Kuzudaki gibi ayırt edici bir işaret bulunmaz. Ayrı yayılan keçi yavrusuyla bir araya geldiğinde koyunların aksine her keçi kendi yavrusunu arar ve bulur. Çoban, koyun sahibine kuzunun doğduğunu haber vermek için yavrulayan koyunun yününe kekik vb. otlar bağlarlar. Kuzusunun doğduğunu anlayan mal sahibi çobana "honçalık" adı verilen yumurta, yoğurt gibi hediyeler verir (K.43).

Yaylımdan gelen koyunlar evlerine kendileri gider. Doğum yapan bazı koyunlar meleyerek kuzusunu arar. Ev sahibi koyunun doğurduğunu anlar. Bazı koyunlar da doğum yaptığını belli etmez. Çoban da her kuzuyu ev sahibine götüremez. Çoban, koyunun kuzuladığını bildirmek için yününe kekik kökü bağlar. Kekiği gören hayvan sahibi koyunun doğum yaptığını anlar. Kuzuyu almak için çobanın yanına gider. Kuzusunu alan kişi de çobana "gömeç" adı verilen yağ, bulgur veya yumurta gibi hediyeler verir (K.36, K.53).

Bazı koyunlar rahimden gelen ilk suda doğurur, bazılar ikinci suda doğurur (K.15). Yılda iki defa doğum yapan koyun yıpranırken yılda bir defa doğum yapan koyun yıpranmaz (K.10). Koyun doğum yaparken zorlanırsa ön ayaklarından yukarı doğru kaldırılır. Kuzu, koyunun rahmine ağırlık yapar. Böylelikle, kuzunun doğumu kolaylaşır. Kuzu doğmadığı zaman bazı çobanlar elini koyunun rahmine sokarak içerdeki kuzuyu düzeltmeye çalışır. Bundan dolayı bazı koyunlar ölebilir (K.44).

Çoban, koyunun sancılı olduğunu anlarsa sürüyü durdurur. Çünkü sancılı doğum yapacak koyun da sürünün arkasından gelmek ister. Sürü durunca koyun da doğum yapar (K.3). Koyun, doğumu genelde kendi yapar. Çoban genelde kuzu koyunun karnından ters geldiği zaman müdahil olur. Ters gelen kuzunun doğması için kuzuluktan el sokularak kuzu düzeltilir. Eli küçük ve kibar olan çobanlar daha iyi doğum yaptırır. Çobanlar ilk doğan kuzuya bakarak ikizinin olduğunu bilirler. Çünkü

ikiz doğumlarda kuzular zayıf olur (K.19). Doğurmakta zorlanan koyunların kuzuluğu gevşetilir. Kuzunun ilk önce başı gelir. Daha sonra kuzu çekilir. Bazı kuzular çapraz gelebilir. İkiz olduğunda biri içeri itilir, diğeri çıkartılır. Biri çıktıktan sonra diğer kuzu da çıkartılır (K.41).

Hayvan doğuramadığı zaman çobanın hayvanın rahmine elini sokarak yavrunun doğmasına yardımcı olmasına "el atmak" denir. Çoban ters gelen hayvanı ana rahminde eliyle düzeltmeye çalışır (K.1, K.13).

Sancılı koyuna doğum sırasında müdahale edilmez. Bir müddet beklenir. Kuzunun ön ayakları düzgün çıkarsa çoban yavrulatmaya çalışır. Kuzunun boynu, beli, kuyruğu gelirse doğum zorlaşır ve kuzu ters gelir. Bu durumda müdahale edilmez, beklenir. Bu koyun kendi haline bırakılır (K.42). Ters gelen kuzu olduğu zaman koyun arka ayaklarından kaldırılır ve sallanır. Kuzu tekrardan annesinin karnına düşer. Orada dönerek düzelir. Doğum gerçekleşir. Tekrar ters gelirse ikinci defa aynı uygulama yapılır. İkinci uygulamada kuzu doğmazsa ölmekte olan koyunu çobanın biri keser. Diğer çoban da kuzuyu kurtarmak için koyunun karnını yarar (K.48).

Kuzuların doğumu Mart ayının 15'inde başlar. Koyunlarda geçmişte ikiz doğum yüzde bir oranında olurdu. Günümüzde ise bu oran fazlalaşmıştır (K.48).

Çebiçler ve şişekler ilk doğumlarında zorlanır. Eke koyun ve çebiç kolay doğurur. Doğum yapmakta zorlanan koyunun karnına bir-iki defa basılır (K.2). Çoban sürünün içinde bazı doğumları fark etse de bazılarını fark edemez. Çoban doğuma el atmazsa kuzu baygın vaziyette veya pisliğin içinde doğar. Kuzu ayıkamazsa ölür. Eke koyun doğumdan sonra kuzuyu yalayarak ayağa kaldırır. Genç koyunlar, yavrularının ayağa kalkmaları için yalamaz da giderse kuzu ayağa kalkamaz ve ölür (K.45).Annesi ölen kuzu varsa başka doğum yapmış koyuna kabul ettirilmeye çalışır. Bazı koyunlar kuzuyu kabul eder, bazıları kabul etmez. Annesi ölen kuzular yem veya ot yemeye başlayıncaya kadar biberonla beslenir (K.21).

Yaşlı ve zayıf koyunlar zor döl tutar, karnındaki kuzuyu düşürebilir. Düşük yaptığında karnındaki kuzu çürümeye ve kokmaya başlar. Koyun kendiliğinden

kuzuyu atar. Genç ve güçlü koyunlar sağlıklı bir kuzu doğururlar. Düşük yapma oranı bunlarda azdır. Bir koyun yaklaşık yedi-sekiz sene yaşar. Koyunun en verimli olduğu yıllar ilk beş yıldır. Beş yıldan sonra koyunun kuzu ve süt verimliliği düşer. İkiz veya üçüz kuzu olduğunda çoban sevinir. Doğuma yaklaştıkça meme sertleşir ve kızarır. Memeden süt gelir (K.21).

Çobanlar koyunların karınlarına ve memelerine bakarak kuzunun kaç aylık olduğunu ve yaklaşık olarak ne zaman doğacağını tahmin eder (K.21). Doğan kuzunun üzerindeki pislikleri çoban eliyle temizler. Kuzu doğduktan sonra kuzuyu kuruması için güneşe koyar. Koyun, kuzusunu yalar. Kuzu emdikten ve kuruduktan sonra heybeye konur. Bazı şişek koyunlar burnuyla kuzusunu iter. Bu tür koyunlar yatırılır ve kuzunun emmesi sağlanır (K.46).

Koyun kuzuladığı zaman koyunun sırtına kuyruğunun üzerine bir tutam ot tüyüne bağlanır. İki kuzu olduğu zaman iki tutam ot bağlanır. Kuzusunun doğduğunu anlayan koyun sahibi çobana "şelek" olarak adlandırılan bir paket sigara veya yumurta hediye verir. Kuzunun sahibinin evinde çobanın sevdiği bir kız varsa çoban kıza aşkını bildirmek için kıvrım, çiğdem adı verilen sarıçiçek bağlanır. Çoban sevdiği veya zengin ağanın koyununa da sarıçiçek bağlar (K.55).

Birkaç defa doğum yapmış eke koyun kendiliğinden, çobandan yardım almadan doğum yapabilir. İlk defa doğum yapacak şişek koyun doğum sırasında yardım isteyebilir ve zorlanabilir. İlk doğum yapan koyun korkabilir. Kuzuyu bırakıp kaçabilir (K.5).

Kuzunun doğumu beş ayda gerçekleşir. Koç onuncu ayda katılırsa doğum üçüncü ayda olur (K.16). Çoban yaylım sırasında doğan kuzuların kime ait olduğunu bilir. Doğan kuzular eşeğin heybesine konur (K.21).

Kuzu iki aylıkken koyunla beraber yaylıma gider. Kuzunun annesini emmesini önlemek için üç gün boyunca kuzu annesine gösterilmez. Memedeki süt su olur. Koyundaki annelik duygusu kaybolur (K.3).

Koyunların ilk sütü olan ağız (ağın) hastalık olabilir diye insana ve köpeğe içirilmez. Ağız bir-iki avuç kadar olur. Bir çukur kazılır ve buraya dökülür ve çukurun üstü kapatılır (K.48).

3. 5. Yakmak

Yakmak doğumdan biraz sonra yavrusunu kaybeden ana hayvana başka bir yavruyu eşleştirme tekniğidir. Keçi ve koyun için sık sık kullanılan bu teknik, bazen inek için de kullanılır (Matsubara, 2012: 149).

Nevşehir yöresinde yakma uygulamasıyla ilgili çeşitlenmeler şöyledir: Koyunun kendi pisliğinden kuzunun üzerine sürülür, üstüne tuz ekilir. Koyun da bu tuzu yalayınca kuzuyu kabul eder (K.15). Koyun kuzusunu kabul etmezse, doğum sırasında koyunun rahminden gelen pislik koyunun üzerine sürülür. Ayrıca kuzunun üzerine annesinden sağılan süt sürülür. Koyun yatırılarak boynundan tutulur ve kuzu emzirilir. Yakma uygulaması, bir koyun ikiz doğurduğunda, diğer bir koyunun kuzusu öldüğünde bunlardan biri diğer koyuna yavru olarak kabul ettirilmeye çalışılmasıdır (K.43).

Genelde ilk doğum yapan "şişek koyun" kuzusunu kabul etmez. İlk doğumu olduğundan zorlanabilir ve gözü korkabilir. Doğumdan sonra kaçmak ister. Kuzunun üstündeki tuzu yalamaz, kuzuya bakmaz diye koyuna fazla tuz verilmez. Kuzunun üzerine tuz ile koyunun kendi yünü konur (K.26).

Kuzunun üzerine koyununu sütü, tuz veya pisliği yağlanır. Zayıf koyunlar ve doğum sırasında canı yanan koyunlar kuzuyu benimsemeyebilir (K.38). Koyun kuzusunu kabul etmediği zaman koyunla kuzu dar bir yere kapatılır. Burada üç-dört gün kalırlar (K.8).

Koyunun sütü bir kaba sağılır. İçerisine yarım kaşık tuz atılır. Koyunun kendinden alınan yün de kabın içine atılır. İyice karıştırılır. Koyun kafasına, kuyruğuna, ayaklarına her tarafına bu tuzlu süt sürülür. Koyun yatırılır. Doğum sırasında gelen kendi pisliğinden sürülür. Çoban kuzuluğa elini sokar. Yeniden doğum yapıyor

havası verilir. Koyun kendisini doğum yapıyor zanneder. Koyun melemeye başlayınca kuzu önüne konur. Yalayınca da kuzusunu kabul etmiş olur (K.36).

Kuzusunu almayan koyun kendi etrafında çoban tarafından birkaç defa döndürülür. Başı dönen koyun kuzusunu alır. Koyunun doğumu sırasında gelen "çere" adı verilen doğum artıkları tuzla ve koyunun yünüyle birlikte kuzuya sürülür (K.10).

Koyunla kuzu dar bir yere kapatılır. Eğer koyunun kendi kuzusu öldüyse başka bir ikiz kuzudan biri getirilir. Kuzunun üzerine doğum sırasında çıkan kendi pisliği sürülür. Yakın bir yere köpek bağlanır. Koyun, kuzusunu köpekten kıskanır ve yavrusu olarak kabul eder (K.28).

Keçi, oğlağını yavru olarak kabullenmeyince bir ipin ucu keçinin dudağına diğer ucu oğlağın ayağına bağlanır. İpin uzunluğu oğlağın keçinin memesine ulaşacak şekilde ayarlanır. Keçi, dudağının acımasına duyarlı olduğu için ip keçinin dudağına takılır. İlk günlerde keçi oğlağı itebilir. Fakat birkaç gün sonra kabullenir. Kuzu ise annesinin rahmine sürttürülür. Kuzunun üzerine tuz serpilir (K.23).

Koyunun rahmine el sokularak koyun gıdıklanır. Sanki yeniden doğum yapıyormuş gibi hisseder. Ele bulaşan doğum artıkları tuzla beraber kuzunun üzerine sürülür (K.42).

İnek buzağıyı almazsa buzağını üzerine tuz, un ve çeşitli yemlerden atılır (K.21).

Doğumdan sonra kuzu iyice kurulanır, ardından eşeğin heybesine konur. Diğer doğan kuzu aynı kuzunun yanına konmaz. Eğer iki kuzu yan yana konursa kuzunun kokusu diğer kuzuya sinebilir. Annesi de kendi kokusunu alamadığından kuzuyu kabul etmeyebilir (K.59).

Koyunun üzerine tuz atılır. Kuzu koyunun ağzına, kafasına sürttürülür (K.2, K.45). Bazen de koyunun rahmine tuz konur. Tuz, koyuna acı verir. Koyun yeniden doğum yaptığını zanneder (K.45).

Kuzu, koyuna ilk gün içerisinde kabul ettirilmelidir. Aradan iki-üç geçtikten sonra koyun kuzuyu kabul etmez (K.55).

3. 6. En Vurmak

"En vurmak" hayvanın kulağına damga vurmak anlamına gelmektedir. Obalardaki davarların hepsinin kendine has ve yalnız kulaklara işaret edilmek üzere eski ve esaslı damgaları vardır ki, bunların ismine "en" derler. Elbeyli enleri obaların adetlerine uygundur. Dolayısıyla her obanın sabitleşen kulak damgaları vardır (Yalman, 1977: 23).

Nevşehir yöresinde de her ailenin ayrı bir işareti olur. En kuzunun kulağına yapılır. Kimi aile kulağı üstten, kimi alttan kimisi de ucundan keser. Kulak makasla kesilir. Biraz kan akar. Hemen iyileşir. Kulağın arkasına oyuk yapılır. Birçok aile eninden dolayı koyununu bilir (K.5, K13, K14, K.15).

En kuzuyken yapılır. Kuzunun doğumundan yaklaşık on gün sonra yapılır. Enin ortası ay şeklinde olur. Taş boya koyunun ya kafasına ya da sırtına yapılır (K.34, K.58).

En vurmak sülale boyu devam eden bir gelenektir. Her aile kendisine ait olan eni devam ettirir. Bir aile başkasına ait eni kendi hayvanlarına yapmaz. Çoban güttüğü koyunların eninden dolayı hangi sülaleye ait olduğunu bilir. "Kesme", "dilik", "oyma" gibi enler yapılır. Bazen de kulağın arkasına bir tahta konur. Boş mermi fişeği kulağın diğer tarafından konur ve fişeğe çekiçle vurulur. Arada kalan kulağın delinmesine "fişek deliği" denir. Oymada ise kulak yanlamasına ikiye katlanır ve makas ile kesilir. Kulağın ucunda yarımay şekli oluşur. Kulakta damara denk getirilmeden yapılırsa fazla kanama olmaz. Tarım İl Müdürlüğü tarafından verilen kulak küpeleri çıktığından beri enler fazla yapılmamaktadır (K.43).

Keçilerde en boynuzundan delinerek yapılır. Ateşte ısıtılan demire suratı veya boynuzu dağlanarak en yapılır. Sekiz ya da iki şeklinde dağlama yapılır (K.26).

Koyunların gözlerinin önü dağlanarak yapılır. Toka dağlama ya da ok dağlama şeklinde iki çeşit dağlama vardır (K.23).

Çoban arazide koyun kuzuladığı zaman kuzunun kime ait olduğunun belli olması için bıçakla kulağına aileye ait eni yapar (K.34).

3. 7. Koyun Boyama (Aşı)

Koyunlara boya yapmak için dağlardaki kırmızı taşlardan boya elde edilir. Dağlardan toplanan bu taşlar evde iyice ezilir. Ezilerek un haline gelen bu taşlar elekten geçirilir. Bu boyanın daha etkili olabilmesi için sütle karıştırılır. Bu karışım kırmızı renkte olur (K.46). Koyuna boyalarla süslemek için kuşak yapılır (K.14, K.22).

Kınalısarı, yeşil, pembe ve kırmızı renkleriyle koyunların kuyruk üstleri boyanır. Kuyruk üstünün boyanmasının sebebi ise bu bölgenin arada kalıp aşınmamasıdır. Boyalar yapılırken içine süt katılır. Boya böylece daha iyi olur ve yağmurlarda kalkmaz. Aşı kırmızı renkte olur. Dağlarda bulunur. Yuvarlak küçük boya kutusunun ağız tarafı ya eritilen katrana ya da yağlı boyaya batırılarak koyunun kuyruğunun üstüne basılır. O şeklinde bir damga ortaya çıkar (K.43).

Taş boya (yoşa) ile koyunun yününe işaret yapılır. Koyunların birbirine karışmaması için her çoban farklı renk veya simge kullanır. Harf, yıldız, ay gibi işaretler koyunların üzerine damgalanır (K.8). Taş boya ufak parçalar halindedir. Suyla beraber kaynatılır. Soğuduktan sonra fırçayla ya da bir değneğin ucuna koyunun yünü dolandırılır ve koyunlara sürülür (K.21).

Katran koyunun yününden kolay kolay kalkmaz. Koyun sahibinin adının baş harfi koyunun yan taraflarına katranla yazılır. Uygulama "marka" olarak adlandırılır (K.18, K.59).

Koyunların üzerine "O" şeklinde damga yapılır (K.45). Koyunların başlarının arkası, kuyruğunun üstü, kuyruğunun ortası, belinin ortası boyanır (K.17). Çay bardağının ağız kısmı boyaya batırılır ve koyuna bardağın ağız kısmı damgalanır. Daire şeklinde

bir işaret ortaya çıkar (K.32). Koyun sahibi boyama işleminden sonra çobana hediye olarak bir paket sabun veya sigara verir (K.18, K.34).

3. 8. Süt Sağımı

Koyunun süt vermesi için yaylımdan sonra biraz yatması gerekir. Her aile süt sağımına gelen koyunlarını ayırt eder. Kadınlar yaylımdan gelen koyunları sağmak için koyunların yerleşmesini beklemelidir. Yoksa koyunlar ürker ve tepinir. Kadınların koyunların sütünü sağarken memelerini incitmemesi ve ağrıtmaması gerekir. Yoksa buralar yara olur. Acemi kızlar koyunun memelerini yara yapar. Koyunun memelerinin yumuşaması içi sağım yapan kadın elini süte sokmalı ve memeye sürmelidir. Eğer bunu yapmazsa ertesi gün koyunun memesi kızarır ve şişer. Koyunun sütü haziran ayına kadar sağılır (K.46).

3. 9. Koyun Kırkımı

Koyun kırkımı makasla veya makineyle yapılır. Koyun kırkılmazsa sıcaktan rahatsız olur, hava alamaz (K.28). Kırkım mayıs veya haziran ayında yapılır. Kırkım yapılmazsa sürünün şekil olarak görüntüsü iyi olmaz. Koyunların bir tarafında yün durur, bir tarafındaki yün dökülür. Yünün kilosu 8-9 liradan tüccarlara satılır (K.3).

Kırkımdan önce koyun ve kuzu suyla yıkanır (K.37). Kırkımdan önce yağmur yağarsa kırkım daha kolay geçer. Kırkım iki kişiyle yapılır. Biri koyunun başını tutar, diğeri de koyunu kırkar. Becerikli ve yetenekli çoban tek başına koyunları kırkabilir. Kırkımı yapılacak olan koyun dar bir yere sıkıştırılır. Kırkım yapılmazsa koyun sıcaktan pişer. Kırkımdan sonra ise derisi hava alır ve koyun kilo almaya başlar (K.19).

Koyunun tüyü kırkılmazsa koyuna bit, pire düşer; koyun etlenmez, vücudu hava alamaz. Tüyleri yapışır (K.11, K.17). Kırkımdan ve koç katımından önce koyunlar Kızılırmak'a ya da göle sokularak yıkanır. Eğer koyun suya sokulmazsa kirden dolayı kırkım yapılmaz. Koç katımından önce de koyunlar yıkanır. Yıkanmazsa koyun kirden siyahlaşır (K.33).

Kırkımdan sonra koyunların üşümemesi için yaklaşık on gün dışkılı arkaçta yatırılır (K.59). Kırkım sırasında bir koyun çobana hediye olarak verilir (K.48). Beş-altı kişi günde yaklaşık kırk tane koyun kırkar. Koyunun yünü tüccarlara satılır. Bazen de isteyen komşulara verilir (K.45).

3. 10. Sürünün Yaylımında Eşek ve Köpek

3. 10. 1. Eşek

Eşek, çobanın azığını, silahını, tüfeğini, suyunu, arazide doğan kuzuları taşır. Yaylım sırasında kesilmesi gereken bir hayvan olursa kesilir ve eşeğin üzerine konur. Çoban yorulunca eşeğin üzerine biner. Eşek bazen sürünün önünde giderek sürüye liderlik eder. Çoban arazide yatacaksa yorgan, yastık ve battaniyesini eşekle götürür. Köpeğin azığını taşır. Eşeğin eşyaları çul, kuşak ve palandır. Eşek genelde sürünün ortasında gider (K.54).

Eşek yavruyken sürüye alıştırılır. Küçükken hareketli olan, hoplayan, zıplayan eşeğin ayağına alışması için ip bağlanır. İp ön ayakla arka ayak arasına bağlanır. Eşek sadece yürüyebilir, koşamaz. Çoban eşeğe "Kır, kır! Çüüşş!" diye seslenir. Çoban yanına gelen eşeğe ekmek vererek kendine alıştırır (K.36).

Eşeğin koyunları takip etmesi, üzerinde taşıdığı eşyaları düşürmemesi, sürünün arkasında kalmaması gerekir. Yaşlı eşekler genç eşeklere göre daha tecrübeli olur. Tecrübeli eşekler sürüyü daha iyi takip eder, başka yere gitmez. Eşeğin kaçmaması için bir ayağından koyunun birine bağlanır (K.3, K.13, K.33, K.39).

Bazı eşekler koyunları boğazından ısırarak öldürebilir. Bazıları da koyunlara meraklı olur. Sürünün içinde ve kenarında gezer (K.13). Çoban sürüyü kaybettiği zaman eşek sürüye önderlik ederek koyunları arkaca getirir (K.27, K.57).

3. 10. 2. Köpek

"Türk Çoban Köpeği" tanımındaki "çoban" sözcüğünün, Arapça karşılılığının "muhafız" olduğunu ve bugünkü Anadolu lehçesinde "koruyucu/koruyan" anlamına geldiği belirtilmiştir. Günümüzde evcil hayvan sürülerinin bakım, beslenme, koruma

sorumlusu için meslek adı olarak kullanılan çoban deyiminin Türkçenin kökenindeki asıl anlamı kangal ırkının karakter özelliklerinin tam tarifidir. Kangal hiç şüphesiz genel koruma ve kollama köpeğidir. Kollama ve korumanın amaç olduğu tüm hizmetler için benzersiz niteliklerin sahibidir (Kartay, 2002: 114).

Çoban köpeğinin sürüyü sürekli takip etmesi gerekir. Koyun ürktüğü zaman sürünün etrafını dolanır. Geceleri sürüden yaklaşık 300-500 metre uzaklıkta açık alanda yatar. Geceleri sürüyü kurttan ve hırsızlardan korur. Çobanın aksi yönünde gezer; çoban önde gidiyorsa köpek arkada, çoban arkada gidiyorsa köpek önde bulunur. Çoban köpeği sürüye ve sahibine sadık olur. Bazı tecrübeli köpekler kurdun çift geldiğini anlar ve sürüden uzaklaşmaz. Dişi köpek sürüyü terk etmez, ancak erkek çoban köpeğinin bazen sürüden ayrıldığı görülmektedir. Kurt uluduğu zaman köpekler sesin geldiği yere doğru gidebildiği kadar gider. Kurt yakında bir yerdeyse uzaklaştırılır (K.15).

Çoban köpeği yabancıyı sürüye sokmamalı, uyanık olmalıdır. Kurdun geldiğini çobana haber vermelidir (K.40). Çoban köpeği çobana düşkün olmalıdır, yani sürüye gelen hırsızlara da saldırmalıdır. Çoban, köpeği iyi olduğu zaman korkmaz. Sürüdeki köpeklerde en az bir erkek, bir dişi köpek bulunmalıdır. Dişi köpek daha cesaretli olur. Erkek köpek de dişiden cesaret alır (K.50).

Karabaş cinsi köpekler kurdun peşinden gider. Bu köpeklerin çenesi sağlam olur, bir şey yakaladıkları zaman kolay kolay bırakmaz. Burunları kara, vücudu alalı olur. Bazılarının kurdu öldürüp bir gün sonra sürüye geri geldiği görülmüştür. Kangal köpeği ise koyunun çevresinden ayrılmayarak kurdun peşinden fazla gitmez. Dişi köpek sürüye sahip çıkar. Arkadan gelen köpeğe de destek olur. Kurt tarafından ısırılan köpek bir daha kurdun peşinden gidemez, kurttan korkmaya başlar. Köpekte yılgınlık oluşur. Fakat kurdun geldiğini uluyarak veya üreyerek işaret verir. Karabaş köpeklerin en zayıf yönü kulaklarıdır. Kulaklarından yakalandıkları zaman teslim olurlar (K.43).

Çoban köpekleri sürüyü çember içine almalıdır. Çoban köpeği küçüklükten koyununu içinde büyümelidir. Köpek, koyun kuzuladığı zaman kuzunun başında

beklemeli; kurt geldiği zaman çobana haber vermelidir. Kurttan korkan yılgın köpek sürüden uzaklaştırılır (K.8). Çoban köpeklerine zil takılır. Köpek, sürüye hırsız geldiğinde veya kurt saldırdığında çobanı uyandırarak ona haber verir (K.26). Çobandan habersiz sürü kalkıp giderse çoban köpeği de sürüyle gitmelidir. Çoban köpeği kurtla boğuştuğu zaman ciğerine kurdun kılı kaçabilir. Bu durumlarda köpeğin zehirlenmemesi için kuyruk yağı veya hamur yedirilir. Kuyruk yağı köpeğin ağzına sokulup çıkartılarak kıllardan temizlenir. Kurdun dişi ve kılı zehirlidir (K.49, K.54).

Yörede kimi yerlerde kangal ve akbaş cinsi köpekler kullanılır. Bu köpekler sürüye gelen yabancı insanları bilir. Bunlar gündüz insanlara saldırmaz ama geceleri saldırabilir. Çoban köpekleri içgüdüsel olarak insanların sürüye hangi niyetle geldiğini anlayabilir. Çoban köpeği sürünün içine girerken tedbirli girer, sürüyü ürkütmez. Sürüyü ürkütürse koyun kuzusunu düşürebilir (K.10).

İki çoban köpeği varsa biri önde gider. Diğeri arkadan gelir. İkisi bir arada gezmez. Köpek kurdun kokusunu aldığı zaman ulur (K.44). Çoban köpeği sürünün önünden, arkasından ve çevresinden gider. Tepebaşlarında oturarak sürüye ve çevreye bakar. Hırsız ve kurt gibi sürü düşmanlarını çobana haber verir. Çoban, köpeğin duruşundan, bakışından, yürüyüşünden, havlamasından ne yapacağını anlar (K.6).

Bazı çoban köpekleri koyunların ekili tarlalara zarar vermemesi için sürüyü yönlendirir. Eğer koyunlar köpekten korkmaz da tarlaya girerse köpek hemen çobanı uyarır. Çoban köpeğinin böyle koyuna alışkanlığı olmalıdır. Bu tür davranış köpeğin eğitiminden de soyundan da olabilir. Çoban köpeği çobanı sesiyle veya hareketiyle uyarır. Sürüyü boş bırakmamalıdır. Köpekler sürüyle beraber büyümelidir. Köpek sürüden ayrılan ve kaybolan koyunların başında bekler. Bazen de eve ya da arkaça doğru koyunları yönlendirir (K.42).

Çoban köpeğinin ön tarafının kalın arka tarafının ince olması gerekir. Çünkü çoban köpeği kurda ilk hamleyi döşüyle yapar. Köpeğin boğazında dikenli demir tort takılır. Boğuşma sırasında diğer köpekler ve kurt boğazından böylelikle zarar

veremez. Kurda saldıran "kurtçu köpek" diye adlandırılan çoban köpekleri insana saldırmaz. İnsana saldıran köpekler de kurda saldırmaz (K.20).

Köpeğin sürüye sahip çıkması için karnının iyi doyurulması gerekir. Çoban köpeğe yalla birlikte süt de verir. Halk arasında da, "Aç köpek koyuna gider mi?" diye söylenir (K.33).

Yavru çoban köpeği üç-dört ay insan görmeyecek kuyu veya ahır gibi bir yerde yetiştirilir. Dört aydan sona sürüye katılır. Yavruyken başkalarını gören çoban köpeği yapışık olur. Dişi köpek kurda daha iyi gider ve kurdun kokusunu daha iyi alır. Çoban köpeği gündüz sürüyle götürülmez, genelde gece götürülür (K.59).

Çoban sürü kaybolduğunda köpeğin duyması için ıslık çalar. Köpek de ıslığı duyarsa havlar ve çoban da sesin geldiği yöne giderek sürüyü bulur (K.21).

Çoban köpeklerinin yavruyken kulakları kesilir. Kulağı kesilmediği zaman bir köpekle karşılaştığı zaman boğuşma sırasında kulağı yaralanabilir. Yaralanan kulak da kurtlanır, sineklenir ve köpek sürüyle gezerken bu durumda zorlanır. Köpeğin kulağı yavruyken makasla kesilir (K.21).

Çoban köpeği gündüz yatar. Geceleri de sürekli sürünün etrafında gezerek çevreyi kontrol eder. Çoban, köpeğe çantasından yemek vermemelidir. Verirse köpek çobanın yanından ayrılmaz. Köpeğin yemeği sabahları kabında verilmelidir. (K.5, K.55, K.57).

Köpeği çobanın kendisi yetiştirmelidir. Sadık köpek ismiyle çağrıldığı zaman ürer (K.5). Köpeğin cinsi iyi olmalıdır. Sürünün içinde büyümemiş, bir-iki yaşına gelmiş köpek çoban köpeği olmaz. Yavruyken annesiyle ve diğer köpeklerle birlikte sürünün içinde yetişmelidir. Çoban köpeği bir defa da olsa kurdu görmelidir. Kurtla diğer köpeklerin boğuştuğunu yavru köpek görürse ve kurttan bir darbe almazsa çoban köpeği olur. İki yaşına geldiğinde kurtla boğuşabilir. Kurttan korkmaz (K.16). "Yılgın köpek" kurttan ve kurdun kokusundan korkan köpeğe denir. Yılgın köpeği

sürüye almazlar, geri gönderirler (K.41). Çobanın yanında yatan köpek iyi değildir. Örüm vakti sürüyle beraber gitmelidir (K.53).

"Yal" arpa unundan yapılan köpek yemeğidir. Arpa unu köpeği fazla şişmanlatmaz. Üstelik köpek hareketli olur. Bazen de ekmekle birlikte koyundan ve keçiden sağılan süt verilir (K.33, K.43).

"Gençlik hastalığı" (iç ağrısı), beş-altı aylık genç köpeklerde görülür. Bu köpekler kuduza benzeyen delirmiş gibi davranışlar gösterir. Kimi zaman da bu hastalık "küt kuduz" olarak adlandırılır. Bu hastalığa karşı senede bir aşı yaptırılmalıdır (K.21, K.43).

Uyuz olan köpek çok kaşınır ve kaşınmaktan neredeyse derisin yolar. Genelde genç köpeklerde görülür. Köpeklere bu durumda ilaç verilir. İlacın yanında köpek beş gün süreyle her gün hayvanların su içtiği yalak denilen yerde veya bir leğende çoban tarafından yıkanır (K.43).

Köpeğin herhangi bir yerine kurt düşerse erimiş sıcak tereyağı kurdun olduğu yere dökülür (K.48).

3. 11. Çobanların Gözünden Kurt

Kurt gibi kimi hayvanların kutlu olduklarına inanılır. Soylarını bir dişi kurtla bir delikanlının birleşmesine çıkaran eski Türkler, bu hayvanı, kendilerine, kapalı kaldıkları dağların arasından çıkmalarında kılavuzluk ettiği için de kutlu sayarlardı. Kurdun bu niteliği Anadolu halkının inançlarında da süre gelmiştir. Başka bir anlatıya göre kurtlar üç çeşittir: Sarı kurt, kara kurt, boz kurt. Bunlardan ilk ikisi atlara ve eşeklere saldırır; boz kurt ise, soyludur, yalnız koyunlara saldırır (Boratav, 1994: 57).

Kurt yaylım zamanı sürünün içinden bir tane koyunu yediği zaman diğer koyunlar da ürküntü oluşur. Kurda karşı daha ürkek ve dikkatli olurlar. Koyun kurdun kokusunu alır. Kokuyu alınca kurdun geldiğini anlarlar ve korkmaya başlarlar. Çobanlar arasında "koyun, canavar (kurt) sıkısı yediği zaman korkar" diye söylenir (K.56).

Kurt bir koyunu yediği zaman mal sahibine koyunu kurdun yediğini ispatlamak için çoban koyunun kafası, kulağı, derisi ve ayağı gibi bir parçasını sahibine getirir (K.33, K.50).

Kurt genelde sabaha karşı şafak vaktinde sürüye saldırır. Çobanın ve hayvanların uyku saati olduğu için bu zaman kurda en uygun zamandır. Kurtlar, sürüye daha çok tozlu arazide saldırır. Sürünün arka kısmından ve çoban köpeklerinin kokusunu almaması için rüzgârı karşısına alarak sürüye yaklaşır. Kurt tek veya çift saldırabilir. Çift saldırdığı zaman birisi kaçarak çoban köpeklerini sürüden uzaklaştırır, diğeri ise koyunlardan bir tanesini avlamaya çalışır. Tecrübeli bazı köpekler kurdun çift geldiğini hissedebilir. Kurt bir koyunu yakaladığında çobanla yüz yüze gelirse çoban panik yapmadan köpeklere seslenmelidir. Çoban birden bağırmaya başlarsa kurt aniden koyunu öldürebilir. Kurt sürüyü başıboş bulduğu anda bir koyunu öldürmekle yetinmez. Sürünün yarsını veya tamamını yok eder. Birçok koyun öldürmesine rağmen bir tanesini yer. Bu öldürme içgüdüsü kurdun doğasında vardır. Bazı çobanlar ise sürüden senede bir koyunu almalarına razı olmaktadır. Bu koyun kurdun hakkı olarak görülür. Kurt bazen bakışlarıyla arkasından bir koyunu götürür. Yani koyunu sürüden sessizce bakışlarıyla kendi istediği yere götürür ve yemeye başlar. Kurt çok süratli olduğundan çoban köpeği ona kolay kolay yetişemez (K.15, K.18).

Kurt yavruları olduğu zaman yakaladığı kuzuyu canlı götürmeye çalışır. Canlı kuzuyla yavrularını eğitir. Genelde dişi kurt sürüye saldırır. Erkek kurt ise köpekleri oyalar veya dişi kurt köpekler tarafından yakalandığında onun yardımına gider. Kurt, derelerde, ağaçlık yerlerde, dumanlı havalarda ve geceleri saldırır. Düz arazide saklanacak bir yer olmadığından saldıramaz. Kurt aç kaldığında bir günde ortalama 200 km. yol gider. Avını bulana kadar araziyi gezer. Karnını doyurana kadar durmaz, yatmaz. Koyun kurdun kokusunu aldığı zaman ürker. Kaçmak için bir yer arar. Çobana doğru sığınır. Kurt ilk olarak boğazdan veya kuyruktan saldırır. Sürü kurdun yattığı yerden geçiyorsa kurt sessizce bir tanesini boğazından yakalar. Sürü gidince koyunu yemeye başlar. Yakaladığı koyunu kuyruk kısmından soyarak yemeye başlar. Kemikleri yemez. Çoban mal sahibine koyunu kurdun yediğini ispatlamak için koyunun topraklı, kanlı derisini, kemiklerini veya kafasını getirir. İspatlayamazsa

çoban bunu öder. Kurt, koyunu boğazından ısırırsa koyunun boğazı şişer ve iltihap yapar (K.43).

Kurt ay doğarken ayın altından gelir. Kurt saldırırken köpeğin kendisini görmemesi için ayı karşısına alır (K.34, K.40). Kurt, çobanın uyumaya yakın saatlerinde, koyunun kuzulamaya başladığı dönemlerde saldırır. İlk önce koyunun memesini ve kuyruğunu yemeye çalışır. Üç-dört tane birden saldırdıklarında birkaç tanesi köpekleri oyalarken diğerleri sürüye saldırır (K.8).

Çobanlar tarafından kurt "hırsız" olarak nitelendirilir. Kurdun ısırdığı koyun et almaz ve gün gün zayıflar (K.38). Kurt derelerde, kaya diplerinde ve büyük otların kenarında saldırır. Kurt, koyunu boğazından ısırırsa koyun ölür. Kurdun dişleri zehirlidir. Kuyruktan ısırırsa koyun iyileşebilir (K.54). Kurt, çobanın ne yaptığını, köpeğin nerede olduğunu takip eder. Bazen avı için gece-gündüz sürüyü takip eder (K.36).

Kurdun yavrusu köpekler tarafından boğulursa kurt tehlikeli olur. Kurt belli bir müddet sonra öç almak için sürüdeki köpeklere saldırabilir. Bazı çobanlar kurdun senede bir tane koyun almasını hoş görürler. O koyunu kurdun hakkı ve sürünün zekâtı olarak görürler (K.19). Kurt, sürüden bir defa kolay koyun almışsa bir yıl boyunca sürekli o sürüyü ve çobanı takip eder (K.6).

Kurt uyanık ve sinsidir. Sürekli çobanın ve köpeğinin hareketlerini takip eder. Rüzgâra karşı çok duyarlıdır. Köpeğin nerede yattığını, rüzgârdan kokusunun gidip gitmeyeceğini bilir. Kurt, köpekleri oyalamak için birkaç yere idrar yaparak kokusunu bırakır. Köpekler kurdun idrar yaptığı yerlerde kurdu ararken kurt sürüye girer (K.42).

Halk arasında kurt için şu ifadeler söylenir, "kurt, karanlık gecede, kara hergin içindeki kara kuzuyu görürüm, dermiş". Kurt çiftleşme, yani kızgınlık zamanı kışın ortasında, "at eti, it eti, ille de insan eti, dermiş". Kurt, "dağ kadar kadından korkmam, taşağım kadar erkekten korkarım, dermiş" (K.20).

Kurt başıboş sürüye denk gelince sürüyü su kaynağına kadar götürür. Daha fazla davar yemek için ağzını sık sık suya batırırmış. Susuz alanda fazla davar yiyemez, çünkü koyunun kanı, kılı diline dolanır. Kurt kışın çok aç kaldığı zaman ulur. Yemesi için gökten "pendir terenesi" adı verilen bir çeşit peynir atılırmış. Kurtlar çiftleşme zamanı insanı yiyebilir ve insana zarar verebilirmiş. Kurdun yapısı ve kürkü araziye uygun olduğu için ancak gölgesi ve kokusu ile fark edilir. Köpekler iyi koku alırken kurtlar da iyi görür. Kurt koyunu ilk olarak boğazından ısırır. Koyunu boğazından yakalayan kurt canlı olarak götürürken hem de kuyruğuna vurur. Çobanlar yaylım yerlerinde kurt ölüsüyle karşılaşmazlar. Kurtların açık alanda değil derin kayalıklarda öldüğüne inanılır (K.20).

Çobanlar arasında şöyle bir rivayet anlatılır: Kurt, köpeğe, "sen bana burnunu ver, ben sana gözümü vereyim" dermiş. Kurdun burnu koku almaz, ancak gözü iyi görür. Kurt su kenarında bir sürüye denk gelirse bütün koyunları öldürebilir. Çünkü kurt, koyun öldürdükten sonra ağzındaki kılları, yağları suda temizler (K.52, K.53, K.58). Keçi bağırdığından kurt keçiye saldırmaz (K.33).

Kurdun sürüye saldırmaması için sürünün yayıldığı veya yattığı yerde yirmi defa besmele çekilir. Besmelenin ardından kurt sürüye yaklaşamaz (K.32). Kurdun zekâtını vermeyen sürü sahiplerinin koyunlarını yediğine inanılır (K.2, K.11).

Kurt sonbaharda ve kışın daha çok saldırır. Bu mevsimlerde öldürdüğü koyunların kokmayacağını bilir. Bundan dolayı sürüye girdiği zaman öldürebildiği kadar koyun öldürür. Öldürdüğü koyunları daha sonra yiyeceğini düşünür. Kurt, koyunu sürüden ayırdıktan sonra koyun kendiliğinden kurdun arkasından gidebilir (K.45).

Kurt nasibi olan koyunu sürüden alır. Kurdun sürüden aldığı koyunun yerine Allah sürüye kuzu nasip eder (K.5).

Yörede kurda "canavar" denilmektedir. "Yalınsak Canavar" tek gezer ve sürüye yalnız başına saldırır. Cesur ve uyanık olur. Fırsatını bulursa bütün sürüyü öldürebilir (K.32, K.53). "Sürgün Canavarı", yorulduğu zaman bile elli dağ aşar, derler. Hiç durmadan gezer (K.2).

3. 12. Çoban ve Hayvan Barınakları

Arkaç: Arkaçlar genelde kayalık doğal yerlerdir. Hayvanlar burada dinlenir, yağmurdan ve kardan korunur. Arka tarafı kayalık olan arkaca kayalık taraftan kurt gelmez. Sürünün ön tarafına çoban yatar, yan taraflarında köpekler gezer. Koyunların yayılıp karınlarını doyurduktan sonra geldikleri dinlenme ve yatma yeridir. Buraya Karasenir kasabasında "bokluca" da denir. Koyun köyden serbest bırakılsa doğruca evi gibi gördüğü boklucaya gider. Koyunlar boklucayı evi olarak benimsediği için aç da kalsalar buradan ayrılmak istemezler. Sonbaharda koyunları soğuktan korumak için bokluca denilen pişkin arkaçta yatırılır. Kat kat yığılan dışkılar kerme tutarak bir araya gelir ve koyunları sıcak tutar. Arkaçtaki dışkılar ters olarak kullanılmak üzere bazı köylüler tarafından toplanır. Bunları toplayan köylü çobana lokum, kavun gibi hediyeler getirir (K.48).

İn (Mağara): 100-200 civarında koyun alır. Tünele benzer. Taştan oymadır. Üşüyen koyun içine girer ve yatar. Köpekler inin önünde yattıklarından köpek de gelse, hırsız da gelse duyulur (K.48).

Çardak: Ağaç dallarından örülmüş barınaktır.

Ağıl: Üstü açıktır ve inin önünde olur.

Çoban Damı (Evi): Çobanın arazideki evidir. Çobanın yemeği, malzemeleri burada bulunur. Koyun içeri giremez. Yağmur yağdığı zaman çoban buraya girer. Çoban burada yatar ve dinlenir. Tek odadan oluşan çoban damını çoban yatak odası, oturma odası ve mutfak olarak kullanır (K.32, K.48). Bazı yerlerde çadırdan veya kamyon kasalarından yapılmaktadır.

3. 13. Sürü Hayvanlarına Verilen Adlar

Toklu: Altı ayı geçen kuzuya denir.
Koç: İki sene sonunda erkek kuzu koç olur.
Üveç: 1. Üç senelik koça denir. 2. Kısırlaştırılmış koça da denir.

Eke Koç: Dört senelik koça denir.
Yoz: Altı aylığı geçen kuzuya denir.
Sağmal Koyun: Sağılan koyunlara denir.
Şişek: Bir senelik koyuna denir.
Teke: Erkek keçiye denir.
Oğlak: Keçinin yavrusuna denir.
Çebiç: Bir senelik keçiye denir.
Ağzıbatırmalı Koyun: Kendi beyaz, ağzı, burnu, kulağı kara olan koyunlara denir.
Gürük (Doğ) Koyun: Bazı koyunların boynunun altında iki tane mingil bulunur. Her koyunda bulunmaz. Memebaşına benzeyen mingiller sallanır. Boynunun altında mingil bulunan koyunun kafası ve kulağı küçük olur.
Kurduksunmuş Koyun: Kurdun ısırdığı koyunlara denir. Kurdun dişleri zehirlidir. Isırdığı koyun iyileşemez ve iz bırakır.
Bölükçü Koyun: Mahalleden farklı evlerden gelip sürüye katılan ve sahipleri farklı olan koyuna denir.
Kösemen Koyun: Çobana alışkın olan ve sürüye önderlik eden koyunlara denir.
Başçı Koyun: Sürünün önünden giderek diğer koyunlara önderlik eder. Çobanı gördüğü zaman hemen yanına gelir.
Bağcak Koyunu: Çobana en yakın koyundur. Sürü yattığı zaman bu koyun da çobanın yanına gelir ve yatar. Bağcak koyunu uyanık, ürkmeyen, akıllı, canlı ve çobana alışkın olur. Çoban uyuyacağı zaman bağcak ipinin bir ucunu eline, diğer ucunu koyunun boğazına geçirir. Sürü gideceği zaman bağcak koyunu çobanı çekerek uyandırır. Çoban, sürünün kaçıp kaybolmaması ve ekili tarlalara zarar vermemesi için bağcak koyununu kendine bağlar.

Bunların dışında koyun cinsleri olarak yörede "akkaraman" ve "kangal" cinsleri ad olarak kullanılmaktadır. Kangal iri olur ve ikiz yavru verme olasılığı çoktur. Burnunun üstüne doğru siyahlık bulunur. Bu tür koyunlara da "batırma kara", "batırma ağız" da denir. Akkaraman küçüktür ve ikizi az olur. Akkaraman koyunların ağzında siyahlık olmaz (K.25).

SONUÇ

Hayvancılık faaliyetleri insanlığın tarihi gelişimi içerisinde beslenmeden yerleşme ve barınmaya, giyim kuşamdan güvenliğe kadar birçok noktada belirleyici bir faktör olarak varlığını hissettirmiştir. Doğada başıboş şekilde yaşayan hayvanları evcilleştiren insanoğlu yaşamsal seyrini hayvancılık ekseninde de şekillendirmiş ve böylelikle üretimde devamlılığı sağlayarak uygarlaşma sürecine ivme kazandırmıştır. Başlangıçta münferit uygulamalarla başladığı düşünülen hayvancılık faaliyetleri, nüfusa bağlı olarak ihtiyacın artmasıyla sürü boyutlarına yükselmiş bu da hayvanların beslenme, bakım ve ıslahı noktalarında bir meslek olarak çobanlığın gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Geleneksel yaşamın hemen tüm kodlarından beslenen çobanlık mesleği etrafında birçok halk bilgisi, halk edebiyatı ve icraya dönük uygulama temsili oluşturarak geniş bir kültür varlığı da meydana getirmiştir. Geniş otlak alanları, elverişli iklimi ve bitki örtüsü ile Anadolu coğrafyası da yüzyıllardır hayvan yetiştiriciliği ve dolayısıyla çobanlık mesleğinin gelişimi açısından önemli bir alan olagelmiştir. Çobanlık bu bağlamda çalışma sahamız olan Nevşehir ili, ilçeleri, kasaba ve köylerinde de kırsal ve geleneksel karakteri ile uygulanmaktadır. Yukarıdaki görüşler çerçevesinde halk bilgisi, halk edebiyatı ve icraya dönük bulgular bağlamında değerlendirilen Nevşehir Çoban Folkloru isimli çalışmamızda elde edilen sonuçları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Nevşehir çoban folklorunun halk bilgisine yönelik temsilleri, çobanlık çerçevesinde gelişen mutfak kültüründen alet edevata, çobanların doğa ile ilgili bilgilerinden inanışlarına, hayvan sağlığı konusundaki uygulamalarından halk hukuku temsillerine kadar yoğun bir çeşitlilik göstermektedir.

Bu bağlamda yemek kültürü konusunda çobanların çevresel koşulların ve kolay ulaşılabilirliğin etkisiyle daha çok et, süt gibi hayvansal karakterli gıdalarla beslendikleri, ayrıca Nevşehir coğrafyasında sıklıkla yapılan hamur işi türlerini de tükettikleri tespit edilmiştir.

Yerleşim merkezlerinin dışında, dağ, bayır, mera gibi kırsal alanlarda doğal şartlarda icra edilen çobanlık mesleğinin icrası esnasında ihtiyaç duyulan alet edevatın, pratik çözümler şeklinde ip, değnek gibi mesleğe münhasır aletlerden oluştuğu; ayrıca hayvanların takibini kolaylaştırmak için çeşitli yan ürünlerin (çan, tasma, tort vd.) üretildiği görülmüştür. Diğer yandan, çobanların doğal yaşam içerisinde her türlü iklim şartına uyum sağlayabilmek adına ağırlıklı olarak hayvansal ürünlerden (keçe, kürk, deri vd.) korunaklı kıyafetler kullandıkları anlaşılmıştır.

Doğal hayata ilişkin çeşitli tecrübelerden hareketle çobanların, hayvanların birtakım hal ve davranışlarından, bazı doğal belirtilerden yola çıkarak halk meteorolojisine; doğada karşılaşılan bitki türlerinden hareketle halk hekimliği ve halk botaniği bağlamında düşünülebilecek yoğun bir bilgi birikimi oluşturdukları görülmüştür. Çobanlık mesleği etrafında ayrıca gerek yetiştirilen hayvanlarla gerekse diğer varlıklar ve doğayla kurulan ilişki belirgin bir inanç yapısının oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda doğayla kurulan temasta karşılaşılan tecrübeler yorumlanarak birtakım çıkarımlar inanç boyutunda genelleşmiştir. Çobanlık uygulamaları içinde ayrıca, hayvan hastalıklarının geleneksel yöntemlerle sağaltılmasına yönelik olarak özellikle halk botaniği ve halk hekimliği tecrübeleriyle de paralel olarak geniş bir halk veterinerliği bilgisinin oluşturulduğu gözlenmiştir. Özellikle böcek sokmaları, göz ve meme hastalıkları, kırık çıkıklarla ve zehirlenmelerle mücadelede, çeşitli bitki, tohum ve diğer malzemelerden yapılan bazı ilaçlarla tedaviler gerçekleştirilmiştir.

Çobanlıkla mesleği ile ilgili olarak, toplumsal hukuk kuralları içinde mesleğin ekonomik, sosyal ve ticari boyutunu düzenleyen bazı halk hukuku uygulamalarının da vücuda getirildiği anlaşılmaktadır. Çobanların diğer çobanlarla bir araya geldiklerinde kurdukları sosyal ortam içerisinde çeşitli oyunlar oynayarak hoş vakit geçirmekte oldukları tespit edilmiştir. Genellikle mizahi sunumlara dayalı bu

oyunlarla eğlenmekte olan çobanların ayrıca meslekleri etrafında yoğun bir halk edebiyatı varlığı da oluşturdukları görülmüştür. Bu halk edebiyatı ürünleri içerisinde efsane, masal ve fıkra gibi türlerin yanında, sürülerini kırsal alanlarda genellikle tek başlarına güden çobanların doğaüstüyle temaslarından ortaya çıkan memoratların ve tıpkı avcılık geleneğinde olduğu gibi kişisel tecrübelere dayalı anlatıların zenginliği de dikkat çekmektedir.

Sosyal bir iletişim aracı olarak dilsel kullanımların da çobanlık mesleğine özgü bir zenginlik oluşturduğu tespit edilebilmektedir. Çobanlığın doğal, mesleki ve toplumsal tecrübelerinden hareketle dile getirdikleri pek çok deyim, atasözü, alkış ve kargış bu doğrultuda örneklenebilmektedir.

Nevşehir genelinde çobanlık faaliyetlerini meslek olarak yürütenler arasında ayrıca hayvancılığa bağlı tüm yukarıda sayılan hususların güncel bilgi ile harmanlanmasından oluşan bir icra boyutunun halen devam ettiği gözlemlenen başka bir noktadır. Bu bağlamda mesleğin icra edildiği ortamlar, bu ortamlarda karşılaşılan diğer canlılar, sürülerin bakımına, üretilmesine ve devamlılığın sağlanmasına ilişkin geniş bir mesleki tecrübe oluşturulduğu anlaşılmıştır.

Günümüzde hız kesmeyen teknolojik gelişmelerin etkileri geleneksel yaşamla ilişkili her noktada olduğu gibi çobanlık mesleğinde de karşımıza çıkmaktadır. Özellikle hayvan üretiminin çobanlıktan büyük çiftliklere dönüşüyor oluşu, hayvansal ürünlerin üretiminde geleneksel yöntemlerin yavaş yavaş terk edilerek fabrikasyon üretime geçişinin hızlanması bir anlamda çobanlık mesleğinin de devamlılığı konusunda bazı tehditler oluşturmaktadır. Hemen her aşamasında geleneksel bilgi birikiminden ve uygulamalardan yararlanılmakta olduğu tespit edilen çalışmamızdan elde edilen bulguların ışığında çobanlığın Nevşehir genelindeki durumuna yönelik bir tespit ve kayıt çalışması yapılması ve meslekle ilgili geleneksel bilginin korunması yolunda bir adım atılması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Acıpayamlı O (1964) Türkiye'de yağmur duası II. *AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 22(3-4): 221-250.

Açа M, Ekici M, Yılmaz AM (2010) Anonim Halk Edebiyatı, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, ed. M. Öcal Oğuz. (Geleneksel Yayıncılık, Ankara): 133-238.

Açа, M (2018) *Dağların Efendileri: Doğu Karadeniz Hayvancılık ve Çobanlık Kültürü* (Gece Kitaplığı, Ankara).

Aksoy ÖA (1988) *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1: Atasözleri Sözlüğü* (İnkılap Yayınları, İstanbul).

And M (2012) *Oyun ve Bügü* (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul).

Artun E (2008) *Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları* (Kitabevi Yayınları, İstanbul).

Boratav PN (1969) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* **(**Gerçek Yayınevi, İstanbul).

Boratav PN (1994)*100 Soruda Türk Folkloru* (Gerçek Yayınevi, İstanbul).

Çobanoğlu Ö (2003) *Türk Halk Kültüründe, Memoratlar ve Halk İnançları* (Akçağ Yayınları, Ankara).

Dolby-Stahl S (1989) *Literary Folkloristics and the Personal Narrative* (Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis).

Ekici M (2004) *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (Geleneksel Yayınları, Ankara).

Elçin Ş (1993) *Halk Edebiyatına Giriş* (Akçağ Yayınları, Ankara).

Güney E, Güney H (2009) *Nevşehir Folkloru 2 (*Çağlar Ofset, Mersin).

Güzel A, Torun A (2005) *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* (Akçağ Yayınları, Ankara).

Kalafat Y (2002) *Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları 1* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).

Kalafat Y (2008) *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları: Dedem Korkut Aşağı Eller* (Berikan Yayınevi, Ankara).

Kalafat Y (2010) *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri* (Berikan Yayınevi, Ankara).

Matsubara M (2012) *Göçebeliğin Dünyası: Çoşlu Yörüklerinin Etnografyası,* çev. Kiyotaka Sugihara. (Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara).

Mollaibrahimoğlu Ç (2008) Anadolu halk kültüründe hayvanlar etrafında oluşan inanç ve pratikler. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili v Edebiyatı Anabilim Dalı, Trabzon.

Ögel B (1995) *Türk Mitolojisi II* (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara).

Yıldız H (2011) Atasözü ve Deyimlerde Çoban, *Çoban Kitabı,* ed. Emine Gürsoy Naskali. (Kitabevi Yayınları, İstanbul).

Kalafat Y (2013) *Türk Halk İnanmalarından Hayvan Üslubunda Mitolojik Devridayım 1* (Berikan Yayınevi, Ankara).

Ögel B (2000) *Türk Kültür Tarihine Giriş I* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).

Kafesoğlu İ (2011) *Türk Milli Kültürü* (Ötüken Yayınları, İstanbul).

Yalman AR (1977) *Cenupta Türkmen Oymakları I* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).

Kartay D (2002) *Bozkırın Gözcüsü Türk Çoban Köpeği Kangal* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).

Korkmaz Z (1994) *Nevşehir Yöresi ve Ağızları* (Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara).

Bayat F (2011) Türk Mitolojik Düşüncesinde Çobanlık, *Çoban Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali. (Kitabevi Yayınları, İstanbul): 167-185.

Özbil A (2011) Çoban Giysisi Kepenek, *Çoban Kitabı,* ed. Emine Gürsoy Naskali. (Kitabevi Yayınları, İstanbul): 101-111.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

(Adı Soyadı, Doğum Tarihi, Eğitimi, Mesleği, Yaşadığı Yer)

K.1: Abdullah DEVECİ, 1957, İlkokul, Çoban, Yüksekli Köyü, GÜLŞEHİR.

K.2: Ahmet DURSUN, 1937, Eğitim yok, Kaşkışla Köyü, KOZAKLI.

K.3: Ahmet GÜZEL, 1957, Ortaokul, Çoban, Göre Kasabası, MERKEZ.

K.4: Ahmet GÜNEYİK, 1955, İlkokul, Çoban, Kalecik Kasabası, KOZAKLI.

K.5: Ali SIRLI,1940, İlkokul, Çoban, Uçhisar Kasabası, MERKEZ.

K.6: Ali İhsan ESİRİK, 1947, İlkokul, Çoban, Göynük Kasabası, AVANOS.

K.7: Ali GÖNCÜ, 1974, Lise, Esnaf-Avcı, MERKEZ.

K.8: Avşar ŞEN, 1960, İlkokul, Çoban, DERİNKUYU.

K.9: Baki KABAK, 1954, İlkokul, Çoban, DERİNKUYU.

K.10: Bekir BAŞKAY, 1965, İlkokul, Çoban, Balcin Köyü, MERKEZ.

K.11: Bekir BİLTEKİN, 1947, İlkokul, Çoban, Tatların Kasabası, ACIGÖL.

K.12: Bilal ERSOY, 1960, İlkokul, Çoban, Karahasanlı Kasabası, KOZAKLI.

K.13: Bahattin BOZDEMİR, 1950, İlkokul, Çoban, Özyayla Köyü, MERKEZ.

K.14: Bayram ÖZDEMİR, 1956, Üniversite, Öğretmen, İğdelikışla, AVANOS.

K.15: Bülent BİLGİN, 1979, İlkokul, Çoban, Özlüce Köyü, DERİNKUYU.

K.16: Doğan DEVECİ, 1944, İlkokul, Çoban, Yüksekli Köyü, GÜLŞEHİR.

K.17: Eşref GÜDÜCÜ, 1980, İlkokul, Çoban, Hacılar Köyü, GÜLŞEHİR.

K.18: Fahrettin EROĞLU, 1941, İlkokul, Çoban, Kozluca Köyü, ACIGÖL.

K.19: Fatih GÜZEL, 1984, İlkokul, Çoban, Göre Kasabası, MERKEZ.

K.20: Feridun TÜRKMEN, 1956, Ortaokul, Çiftçi, Kalecik Kasabası, KOZAKLI.

K.21: Gazi YILMAZ, 1959, İlkokul, Çoban, Kuyulutatlar Köyü, DERİNKUYU.

K.22: Güngör TURHAL, 1959, İlkokul, Çoban, Özkonak Kasabası, AVANOS.

K.23: Hacı Yaşar GÜNAY, 1934, İlkokul, Çoban, Göynük Kasabası, AVANOS.

K.24: Hamiyet Ayten SUCU, 1937, Eğitim yok, Ev Hanımı, Göre, MERKEZ.

K.25: Hasan ÖZGÜÇ, 1938, İlkokul, Çoban, Mustafapaşa Kasabası, ÜRGÜP.

K.26: Himmet ERTAŞ, 1925, İlkokul, Çiftçi, Suvermez Kasabası, DERİNKUYU.

K.27: Hüdaverdi POYRAZ, 1961, İlkokul, Çoban, Kuyulutatlar, DERİNNKUYU.

K.28: Hüseyin KARAGÖZ, 1949, İlkokul, Çoban, Doğala Köyü, DERİNKUYU.

K.29: Hüseyin GÜNEY, 1948, Üniversite, Öğretmen, Göre Kasabası, MERKEZ.

K.30: Hüseyin SEVİNDİK, 1963, Üniversite, Memur, Yeşilöz, ÜRGÜP.

K.31: İhsan PEKER, 1968, İlkokul, Çoban, Karahasanlı Kasabası, KOZAKLI.

K.32: İsmail DAŞDEMİR, 1942, İlkokul, Çoban, Karasenir Kasabası, KOZAKLI.

K.33: Kamil DEMİR, 1951, İlkokul, Çoban, Karaburna Kasabası, HACIBEKTAŞ.

K.34: Kamil ÖCEK, 1952, İlkokul, Çoban, Kanlıca Kasabası, KOZAKLI.

K.35: Mehmet DALASLAN, 1964, İlkokul, Çoban, KOZAKLI.

K.36: Mehmet KARAASLAN, 1948, İlkokul, Çoban, AVANOS.

K.37: Mehmet ERDOĞDU, 1933, İlkokul, Çoban, Göre Kasabası, MERKEZ.

K.38: Mehmet Ali KÖKSAL, 1958, İlkokul, Çoban, Suvermez, DERİNKUYU.

K.39: Mevlüt BİÇER, 1948, İlkokul, Çoban, Karahasanlı Kasabası, KOZAKLI.

K.40: Muharrem DEMİR,1972, İlkokul, Çoban, Çakıllı Köyü, DERİNKUYU.

K.41: Muhittin KARACA, 1953, İlkokul, Çoban, İnallı Kasabası, ACIGÖL.

K.42: Mustafa BİTGİN, 1941, İlkokul, Çoban, Kalaba Kasabası, AVANOS.

K.43: Mustafa ÇATALTEPE, 1938, İlkokul, Çoban, DERİNKUYU.

K.44: Mustafa YILMAZ, 1939, İlkokul, Çoban, Boğaz Köyü, MERKEZ.

K.45: Mustafa FİNAS, 1956, İlkokul, Kavak Kasabası, MERKEZ.

K.46: Mustafa KÖRLÜ, 1933, Eğitim yok, Çoban, Ortahisar Kasabası, ÜRGÜP.

K.47: Mustafa KIRŞEHİR, 1950, İlkokul, Şoför, İbrahimpaşa Köyü, ÜRGÜP.

K.48: Muzaffer ARDIÇ, 1932, İlkokul, Karasenir Kasabası, KOZAKLI.

K.49: Oğuz ONMUŞ, 1970, İlkokul, Memur, MERKEZ.

K.50: Osman ÇITAK, 1960, İlkokul, Kaymaklı Kasabası, MERKEZ.

K.51: Osman KUŞ, 1935, Eğitim yok, Çoban, DERİNKUYU.

K.52: Osman TEKBIÇAK, 1952, İlkokul, Çoban, Suvermez, DERİNKUYU.

K.53: Ömer GÜNEÇ, 1918, İlkokul, Çoban, Özkonak Kasabası, AVANOS.

K.54: Ramazan ÇAVDAR, 1954, İlkokul, Çoban, Yazıhüyük, DERİNKUYU.

K.55: Şahin BAHADIR, 1973, İlkokul, Çoban, Tatlarin Kasabası, ACIGÖL.

K.56: Vedat KARADENİZ, 1976, İlkokul, Çoban, Göre Kasabası, MERKEZ.

K.57: Veli GÜNER, 1945, İlkokul, Çoban, Şahinefendi Köyü, ÜRGÜP.

K.58: Yaşar GÜNEŞ, 1974, ilkokul, Çoban, Kalecik Kasabası, KOZAKLI.

K.59: Yaşar TEKEÇ, 1940, İlkokul, Çoban, Karacaören Köyü, ACIGÖL.

K.60: Yaşar YILDIRIM, 1953, İlkokul, Çoban, Kalecik Kasabası, KOZAKLI.

EKLER

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Çoban ve Sürüsü

Fotoğraf 2: Çoban ve Sürüsü

Fotoğraf 3: Hayvan Barınağı

Fotoğraf 4: Sürünün Yaylıma Çıkması

Fotoğraf 5: Sürünün Yaylımı

Fotoğraf 6: Hayvanın Tedavisi - Yara Temizleme

Fotoğraf 7: Kepenek

Fotoğraf 8: Kırklık (Yün Makası)

Fotoğraf 9: Koyun Boyama

Fotoğraf 10: Çoban Köpeği

DERLEME SORULARINDAN ÖRNEKLER

Meslek

Çobanlığa nasıl başladınız?

Kaç senedir çobanlık yapıyorsunuz?

Ailenizde başka çoban var mı?

Çobanlığın belli kuralları, incelikleri var mıdır?

Bölgenizde kaç çoban var?

Bir kişinin çoban olabilmesi için neler yapması gerekir?

Islıkla sürüyü yönlendirir misiniz?

Çobanlara başka isim verilir mi?

Bir koyunun fiyatı nedir?

Çobanlıkla geçiminizi sağlayabiliyor musunuz?

Adaklık kurban satarken hayvanların bazı özelliklere sahip olması gerekir mi?

Kurbanlık hayvan satarken nelere dikkat edersiniz?

Çobanlığın geleceği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Çobanlara insanların bakışı nasıldır?

Çobanlığın piri var mıdır?

Sözlü Kültür Ürünleri

Bildiğiniz atasözü, deyim, efsane, masal, bilmece, tekerleme, ağıt, mani, fıkra ve türkü var mıdır?

Koyunu yüzü ve koç katımı törenlerinde seyirlik oyunlar oynanır mı?

Halk Bilgisi Ürünleri

Koşan koşma (süt sağımı) nasıl yapılır?

Koyun öldüğü zaman ciğer ve sakatatlar çobanın hakkı mıdır?

Kuzuyu sütten kesmek isteyen çoban ne yapmalıdır?

İğdiş Etmek (Enemek, Kısırlaştırmak) niçin/nasıl yapılır?

Hayvan barınakları nelerdir?

Çoban sürüyü nasıl döndürür ve çevirir?

Çoban aldatan kuşu nedir?

Çoban misafirini nasıl ağırlar?

Bir çoban köpeğinin sürüye bekçilik yapabilmesi için hangi özelliklere sahip olması ve hangi aşamalardan geçmesi gerekir?

Kangalla ilgili inanış, olay ve masal var mıdır?

Kangalın sahibiyle ve sürüyle ilişkisi nasıldır?

Kangalın hareketlerinden ne yapabileceğini anlayabiliyor musunuz?

Doğum anında ve doğum sonrasında kuzulara neler yapıyorsunuz?

Sürünün iyi doyduğu otlakları nasıl anlıyorsunuz?

Eşeğin ve köpeğin sürüdeki görevleri nelerdir?

Kurtla ilgili inanış, olay ve masal var mıdır?

Koç katımı töreni var mıdır?

Koç katımı töreninin amacı nedir, koç niçin süslenir?

Koç katımı sırasında şiir söylenir mi?

"Saya" adlı bir inanış, tören var mıdır?

Süt bayramı, kuzular bayramı, yoğurt bayramı yapılır mı?

Hayvanlara takılan çan ve boncuk gibi süslemelerin bir amacı, anlamı var mıdır?

Hayvanlara takılan eşyalar (palan, tort vb.) nelerdir?

Hayvanlarda görülen hastalıklar nelerdir? Bir hayvanın hasta olduğunu nasıl anlarsınız?

Hayvan hastalıklarını kendiniz mi tedavi edersiniz yoksa veteriner mi çağırırsınız?

Hayvanı kendiniz tedavi ederken hangi yöntemlere başvurursunuz?

Bu tedavilerde tılsımlı sözlere başvurur musunuz?

Hayvanlar için kendi yaptığınız ilaçlar var mıdır?

Hayvanlara nazar değer mi?

Hayvanlara nazar değdiğini nasıl anlıyorsunuz, nazara karşı önlem alıyor musunuz?

Yıldızlarla ilgili bir inanış var mıdır?

Yıldızlara bakarak yol bulur musunuz?

Hızır'la ilgili bir inanış var mıdır?

Kurt ağzı bağlama inanışı var mıdır?

Hıdırellez'de sürünün kuzularından biri kurban edilir mi?

Üç, yedi ve kırk sayılarının geçtiği inanışlar ve olaylar var mıdır?

Doğayla, hava olaylarıyla ilgili tahminlerde bulunuyor musunuz?

Mevsimlerle ilgili tahminlerde bulunuyor musunuz?

Mevsimlere göre hayvanların yem ihtiyacı, süt verimini nasıl anlıyorsunuz?

Hayvanların doğumunu, ne zaman yaylıma çıkacağını, kuzunun ne zaman sütten kesileceğini, yaylımın günün en iyi vakitlerinin ne zaman olduğunu ay ve gün olarak nasıl hesaplıyorsunuz?

Koyun kırkımı ne zaman ve nasıl yapılır?

Hayvanlar yaylımda hangi otu yer, kışın ahırda hangi otu yer?

Hangi otlar faydalı hangileri zararlıdır?

Kaval çalar mısınız, kavalın sürüye bir etkisi var mıdır?

Çobanı kullandığı aletlerin, araç ve gereçlerin isimleri nelerdir?

Çoban yemekleri ve içecekleri nelerdir?

Çoban giysileri nelerdir?

Çobanlıkla ilgili bitki ve yağmur adları var mıdır?

Çobanların kutsal bir mekânı var mıdır, varsa burada kurban kesilir mi?

Çobanlara ait ağılın yanında bir ev bulunur mu, bu ev hangi özelliklere sahiptir?

Çobanlıkla ilgili yer isimleri var mıdır?

Süt sağımı nasıl yapılır?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Mevlüt Cihan EROĞLU

Uyruğu: TC

Doğum Yeri ve Tarihi: Nevşehir, 08.03.1981

Tel: 05054679201

E-posta: nevcihaneroglu@gmail.com

Yazışma Adresi: 2000 Evler Mah. 32. Sok. Pembe Köşk Apt. No: 7, Nevşehir.

EĞİTİM

Derece	**Kurum**	**Mezuniyet Tarihi**
İlkokul	Rauf Naim Akman Ortaokulu	1992
Ortaokul	Damat İbrahim Paşa Ortaokulu	1995
Lise	2000 Evler Lisesi	1999
Lisans	Balıkesir Üniversitesi	2004

İŞ DENEYİMİ

Yıl	**Kurum**	**Görev**
2005-2008	Ağıllı İlköğretim Okulu	Türkçe Öğretmeni
2008-2012	Sulusaray Yatılı İlköğretim Bölge Okulu	Türkçe Öğretmeni
2012-….	Damat İbrahim Paşa Ortaokulu	Türkçe Öğretmeni

YABANCI DİL

İngilizce